

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra občanského práva

Vyživovací povinnost rodičů a dětí

Rigorózní práce

Lucia Nymšová

Vedoucí diplomové práce:

JUDr. Dita Frintová, Ph.D.

Praha, září 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracovala samostatně a že jsem v ní vyznačila všechny prameny, z nichž jsem čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze 14. 9. 2009

Lucia Nymšová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce, JUDr. Ditě Frintové, Ph. D. za pomoc, cenné rady, podněty a za vstřícný a lidský přístup při jejich udílení.

V Praze 14. 9. 2009

Lucia Nymšová

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Vyživovací povinnost	8
2. 1. Pojem vyživovací povinnosti a výživného.....	8
2. 2. Zahraniční úpravy výživného.....	12
2. 3. Historický vývoj.....	13
3. Vyživovací povinnost rodičů vůči dětem	15
3. 1. Obecně.....	15
3. 2. Vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými	18
3. 3. Vznik vyživovací povinnosti.....	22
3. 4. Zánik vyživovací povinnosti	23
3. 5. Rozdíl mezi nezletilými a zletilými dětmi	28
3. 6. Předběžná vykonatelnost.....	30
4. Vyživovací povinnost dětí vůči rodičům	32
4. 1. Obecně.....	32
4. 2. Vznik vyživovací povinnosti.....	33
4. 3. Pluralita povinných	35
4. 4. Délka trvání a zánik vyživovací povinnosti	36
5. Adekvátní výše výživného	37
5. 1. Schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného.....	37
Obecně	37
Osobní výkon péče o dítě.....	39
Podíl na životní úrovni rodičů	40
Závazky povinného.....	41
Povinný s nízkými příjmy nebo bez příjmů.....	42
Povinný ve výkonu trestu odnětí svobody	46
Výživné stanovené podnikatelům	51

5. 2. Potřeby oprávněného.....	56
Obecně	56
Věk oprávněného	58
Zdravotní stav	60
Zájmy nezletilého	61
Vlastní majetek dítěte	62
Právo na tvorbu úspor	63
5. 3. Výživné a rozsah styku oprávněného s povinným.....	66
Stanovení výživného při společné a střídavé výchově	66
Výživné při omezeném styku rodiče s dítětem.....	70
5. 4. Tezaurace výživného.....	71
6. Podmínky pro změnu výživného	73
7. Výživné a dobré mravy	78
8. Výživné a jeho užití pro potřeby matky.....	82
9. Možnosti vyživovací povinnosti do budoucna	86
9. 1. Podle návrhu nového občanského zákoníku	86
9. 2. Zálohování výživného	87
9. 3. Tabulkové určení výše výživného.....	88
10. Závěr	91
10.1. Shrnutí.....	91
10.2. Úvahy a náměty na zlepšení.....	93
Seznam zkratk	96
Seznam literatury	97
Resumé.....	100

1. Úvod

Za námět svojí rigorózní práce jsem si zvolila téma: „Vyživovací povinnost rodičů a dětí“. Toto téma jsem si vybrala jednak z důvodu, že se bezprostředně dotýká každého z nás, ať už si to uvědomujeme či nikoli, a za druhé z důvodu, že se s úpravou výživného setkávám pravidelně ve své právní praxi.

Ačkoli je výživné ve většině rodin plněno v naturální podobě, aniž si kdokoli z povinných či oprávněných uvědomuje, že se jedná o zákonný institut vyživovací povinnosti, je otázka výše výživného předmětem mnoha diskuzí a polemik v celé společnosti. Oproti sobě stojí názor rodiče, který má dítě ve své péči, že výživné hrazené druhým z rodičů zdaleka nepokrývá ani poměrnou část nákladů, které musí na dítě vynaložit, a názor platícího rodiče, že je z jeho výživného zabezpečeno nejen dítě, ale i druhý z rodičů. V současné době, kdy dvě třetiny lidí dosahují podprůměrného příjmu a jedna třetina příjmů nadstandardních, které v některých případech přesahují i částku 100.000,- Kč měsíčně, je těžké paušálně určit, jaká výše výživného je optimální a spravedlivá.

Rozejdou-li se rodiče jako dva dospělí lidé, nebývá zpravidla problém uzavřít dohodu o výchově a výživě jejich potomka, kterou následně rodiče bez větších problémů dodržují. Jeden z rodičů dítě vychovává a stará se o něj, druhý z rodičů naopak na potomka přispívá určitou finanční částkou, stýká se s ním dle svých časových možností, jezdí s ním na výlety, kupuje mu různé dárky i věci potřebnější. Oproti tomu, cítí-li se jeden z rodičů nebo dokonce oba, rozchodem poškozen (-ni), je uzavření vzájemné dohody značně problematické a její následné dodržování v praxi téměř vyloučené. V těchto případech se (zpravidla) musí v pravidelných intervalech zabývat celou záležitostí opatrovnícký soud za účasti orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který pečlivě zvažuje nejen výpovědi účastníků, ale i všechny další důkazy, ať už účastníky navržené či nikoli.

V obchodně-právních sporech je spor veden mezi dvěma obchodními společnostmi, které tento vedou v rámci své podnikatelské činnosti. Rodinně-právní spory jsou naopak vedeny mezi dvěma blízkými fyzickými osobami, přičemž se bezprostředně dotýkají nejen obou účastníků, ale velmi často také jejich společného

dítěte. Z tohoto důvodu se domnívám, že by spory dotýkající se výchovy a výživy dětí měli rozhodovat soudci zdatní jak v právu, tak i v mediaci a psychologii.

Hlavním cílem této rigorózní práce bylo zjistit, jakými okolnostmi a důvody se soudy řídí při rozhodování o výživném, a zda by nebylo vhodné některá nyní uplatňovaná kritéria potlačit a jiná naopak zavést či zdůraznit.

V první části se zaměřím na vyživovací povinnost v rámci širšího kontextu, na seznámení se základními principy a východisky úpravy. Tato pasáž je věnována nejen současné české právní úpravě, ale i úpravě výživného v okolních zemích a vývoji výživného v průběhu historie.

Hlavní část této práce bude zaměřena na rozebrání úpravy vzájemné vyživovací povinnosti rodičů a dětí, přičemž největší důraz bude kladen na jednotlivá hlediska rozhodující pro určení výše výživného. Další kapitoly se budou zabývat možnostmi přiznání výživného, bylo by-li jeho přiznání sice formálně v souladu se zákonem, ale v rozporu s morálkou, a tolik diskutovanou otázkou užití prostředků získaných díky výživnému na dítě pro potřeby rodiče, který má dítě ve své výchově.

Závěr práce věnuji možnostem právní úpravy do budoucna, a to nejen s ohledem na návrh občanského zákoníku, ale i další instituty, které mají na výživné a jeho vymáhání vliv, a návrhům, které bych v oblasti výživného doporučovala do našeho právního řádu inkorporovat.

2. Vyživovací povinnost

2. 1. Pojem vyživovací povinnosti a výživného

Úprava výživného je obsažena v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZR“ nebo „zákon o rodině“), v jeho třetí části. Bude-li schválen nový občanský zákoník v připravovaném znění, zákon o rodině pozbude účinnosti a rodinněprávní úprava bude inkorporována v tomto novém zákoníku.

Pojem "výživného" není v žádném zákoně legálně definován, ale právní teorie i praxe dovozují, že se výživným rozumí zabezpečování a úhrada osobních potřeb mezi subjekty rodinněprávního vztahu, což zahrnuje nejen výživu v nejužším slova smyslu, ale i uspokojování ostatních hmotných a kulturních potřeb.¹ Právo na výživné je právem majetkovým a zároveň právem osobním, které zaniká smrtí oprávněného i smrtí povinného. Dávky výživného splatné ke dni smrti mohou být předmětem dědictví, neboť jako dluh či pohledávka přecházejí na právní nástupce zemřelého.² Za výživné se nepovažují příležitostná plnění v době styku druhého z rodičů s dětmi, která svojí povahou nepřekračují výdaje, jež nelze na výživné považovat proto, že šlo o běžné dárky či jiná podobná plnění, která nesměřovala k uspokojování odůvodněných potřeb nezletilých dětí ve smyslu § 96 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině.³

Výživné je plněním poskytovaným dlouhodobě, opakovaně, zpravidla v penězích, a to v pravidelných opakujících se dávkách, splatných vždy na měsíc dopředu s výjimkou případu, kdy soud stanoví povinnému povinnost složit peněžní částku na výživné splatné v budoucnu na zvláštní účet.⁴

Z hlediska práva je třeba na výživné pohlížet jako na zákonný nárok být vyživován a současně zákonnou povinnost vyživovat při splnění podmínek stanovených

¹ Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3., přepracované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006, s. 219

² Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 2128/2003

³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 2 Cdo 172/1996

⁴ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné 3. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, 2007, s. 155

zákonem. Z tohoto důvodu mají ustanovení upravující výživné kogentní povahu a nemohou být měněny ani dohodami mezi oprávněným a povinným, z čehož vyplývá, že jsou pod sankcí absolutní neplatnosti vyloučeny odchylné dohody o podmínkách plnění, rozsahu a doby trvání výživného.⁵

Výživné je zpravidla placeno dobrovolně bez ingerence soudu uvnitř rodiny. Soudem je stanoveno pouze v případě, není-li povinným hrazeno dobrovolně, nejčastěji při rozchodu rodičů, kdy rodič, který nemá děti ve své péči, odmítá na jejich výživu přispívat druhému z rodičů často v obavě, že jím placené peníze nebudou využity ve prospěch dítěte. Právní úprava se snaží zajistit, aby i v případech, kdy dojde k poruchám v rodinněprávních vztazích, bylo jejich působení co nejvíce omezeno. Pro úpravu výživného to znamená, že se zákon snaží zajistit i pro tyto poruchové případy plnění výživného pravidelně, řádně a v rozsahu, který odpovídá jeho funkci v rodině.⁶

Ačkoli v praxi může kdokoli poskytovat výživné komukoli na dobrovolném principu, např. druh družce, sousedé sousec, je-li ukládáno soudem, může být stanoveno pouze v případě, existuje-li mezi povinným a oprávněným blízký příbuzenský vztah a jeho stanovení není v rozporu s dobrými mravy, tj. manželka, která opustila manžela kvůli jinému muži, zpravidla nemůže po tomto úspěšně uplatňovat nárok na výživné, právě s ohledem na porušení dobrých mravů ve značné intenzitě z její strany, nejsou-li dány další okolnosti, např. týrání ze strany manžela.

Rozsah vyživovací povinnosti je upraven na základě obecných kritérií, jež se uplatňují u všech druhů vyživovací povinnosti: schopností, možností a majetkových poměrů povinného a zároveň odůvodněných potřeb oprávněného, přičemž pro stanovení výživného musí být obě tyto podmínky splněny zároveň, tj. nebudou-li na straně povinného dány schopnosti a možnosti poskytovat výživné osobě oprávněné, nemůže být vyživovací povinnost stanovena.

Základním rozlišovacím kritériem mezi jednotlivými druhy vyživovací povinnosti je osobní postavení povinného vůči oprávněnému a od něj odvozený osobní poměr mezi povinným a oprávněným.⁷ Konkrétně je rozsah práva na poskytování výživného

⁵ Plecítý, V., Salač, J.: Základy rodinného práva. 1. vydání. Praha: Eurounion, 2001, s. 98

⁶ Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Panorama, 1984, s. 18

⁷ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné 3. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, 2007, s. 159

oprávněnému subjektu stanoven u jednotlivých druhů vyživovací povinnosti následovně:

- a) vyživovací povinnost rodičů k dětem je nejširší, přičemž dítě se má podílet na životní úrovni svých rodičů,
- b) při vyživovací povinnosti dětí vůči rodičům platí, že rodiče mají vůči dětem právo na slušnou výživu,
- c) u vyživovací povinnosti mezi ostatními příbuznými náleží právo na výživné oprávněným, pouze pokud toho nutně potřebují,
- d) vyživovací povinnost mezi manžely je stanovena na principu stejné životní úrovně manželů,
- e) u vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi má rozvedený manžel nárok na přiměřenou výživu; pouze v případě tzv. sankčního výživného, má bývalý manžel právo na stejnou životní úroveň,
- f) v případě příspěvku na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce a těhotné ženě má oprávněná právo na přiměřenou úhradu těchto nákladů.⁸

Výše výživného není v žádném zákoně explicitně stanovena, a to ani určitým rozmezím jako tomu je například v Německu a Rakousku. Zákon o rodině výslovně zmiňuje pouze schopnosti a možnosti povinného, jeho majetkové poměry, odůvodněné potřeby oprávněného a hledisko dobrých mravů. Bližší výklad přinesl Ústavní soud ve svém rozhodnutí I. ÚS 299/06, ve kterém judikoval: *„Oba rodiče přispívají na výživu svých dětí podle svých schopností, možností a majetkových poměrů; dítě má právo podílet se na životní úrovni svých rodičů. Při určení rozsahu vyživovací povinnosti přihlíží soud k tomu, který z rodičů a v jaké míře o dítě osobně pečuje. Při posouzení majetkových poměrů rodičů je přitom vždy nutné přihlídnout nejen k fakticky dosahovaným příjmům rodiče, ale i k celkové hodnotě jeho movitého a nemovitého majetku a způsobu života, resp. k životní úrovni. Při rozhodování soudu podle ustanovení § 96 odst. 1 zákona o rodině je soud povinen obstarat a posoudit všechny relevantní podklady pro správné určení výše výživného. Otázka posouzení návrhu na*

⁸ Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3., přepracované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006, s. 249 - 251

určení výživného pro nezletilé děti je věcí volné úvahy soudu, odvislé od posouzení možností a schopností osoby k výživě povinné a odůvodněných potřeb osoby oprávněné. Jedná se o úpravu zakotvenou v ustanoveních § 85 a § 96 odst. 1 zákona o rodině. Soud je v rámci tohoto řízení povinen z moci úřední objasnit skutkový stav věci. Ke splnění této povinnosti vyplývající z ustanovení § 120 občanského soudního řádu potřebuje shromáždit potřebné důkazy. Mezi nimi mají významnou roli listinné důkazy dokumentující výdělkové možnosti a schopnosti osoby k výživě povinné.“ Ačkoli Ústavní soud v tomto judikátu pouze shrnuje zákonnou úpravu, jistě by jeho zopakování si soudcem před vydáním vlastního rozhodnutí v otázce určení výše výživného, mělo pozitivní vliv na kvalitu vydávaných rozhodnutí a jejich odůvodnění.

O výši výživného rozhodují okresní a v odvolacím řízení krajské soudy (případně soudy těmto postavené na roveň), které jednotlivá ustanovení zákona o rodině svojí judikaturou blíže rozvádí a konkretizují. Z důvodu neexistence možnosti podat v otázkách výživného dovolání, nedochází ke sjednocování judikatury Nejvyšším soudem, jako je tomu v jiných právních otázkách, čímž je vytvářena sice bohatá, ale značně nejednotná judikatura, což je dle mého názoru ke škodě věci. Byla by-li o otázkách výše výživného konstantní judikatura, na základě které by se dala dovodit předpokládaná výše výživného určeného soudem, dovedu si představit častější uzavírání dohod mezi rodiči v této otázce, které by byly soudu navrhovány ke schválení, aniž by bylo třeba podstupovat časově i finančně náročné soudní řízení často zahrnující obstrukce některé ze stran.

2. 2. Zahraniční úpravy výživného

V řadě evropských států, např. v Rakousku, Německu a také v některých státech USA je výživné stanoveno procentuální částí z příjmu povinného při možnosti zohlednění individuálních zvláštností. O zavedení podobných tabulek se uvažuje také u nás, ale v současné době je o návrhu podobného zákona prozatím diskutováno.

V Německu existují tabulky založené na nominálních hodnotách, určujících výši výživného s ohledem na plat povinného rodiče a stáří dítěte, které se liší v jednotlivých spolkových zemích. Způsob jejich vzniku a stálého upravování a přizpůsobování měnícím se ekonomickým a sociálním podmínkám je velmi složitý, reagující na judikaturu, poznatky vrchních soudů a Nejvyššího spolkového soudu.⁹

Podle rakouské právní úpravy mají rodiče povinnost společně podle svých sil přispívat k pokrytí přiměřených potřeb dítěte s ohledem na jeho nadání, schopnosti, dispozice a vývojové možnosti tak, jak to odpovídá jejich životním poměrům. Rodič, který vede domácnost, ve které o dítě pečuje, tímto vykonává svůj příspěvek. Druhý rodič musí platit peněžité výživné. Oproti tomu jsou děti povinny poskytnout svým rodičům s ohledem na jejich životní poměry výživné, pokud tito nejsou schopni se o sebe sami postarat, a pokud tito hrubě nezanedbávali svoji vyživovací povinnost vůči svému dítěti.¹⁰ Rakouský systém vychází z procentuálního dílu příjmu povinného v návaznosti na jeho další vyživovací povinnosti, na zdravotní stav všech účastníků a náklady s tím spojené, způsob vzdělávání, a z mnoha dalších subjektivních okolností. Podle věku dítěte je určena procentuální část příjmu, jíž má povinný hradit na výživném (počínaje 16% u dětí do 6 let věku a konče 22% u dětí starších 15 let), přičemž se výše výživného poníží, nemá-li manželka povinného vlastní příjem (3%) či jej má pouze částečný nebo má-li povinný více nezaopatřených dětí atd.¹¹

Pokud povinný rodič neplatí výživné, které mu bylo určeno soudním rozhodnutím nebo dohodou, může být nařízen výkon rozhodnutí. Jestliže se ale ani přesto nepodaří zajistit výchovu a výživu, může oprávněný rodič podat návrh na

⁹ Nová, H.: Vyživovací povinnost obávaná a opomíjená. Bulletin advokacie, 2008, č. 1-2, s. 31-41

¹⁰ http://ec.europa.eu/civiljustice/maintenance_claim/maintenance_claim_aus_cs.htm

¹¹ Nová, H.: Vyživovací povinnost obávaná a opomíjená. Bulletin advokacie, 2008, č. 1-2, s. 31-41

zálohování výživného.¹² Výživné je pak, za splnění předem daných podmínek, hrazeno státem, který následně po povinném uhrazení výživné vymáhá.

Po předchozí zkušenosti se zákonem č. 245/2002 Z. Z., o náhradnom výživnom a Fonde náhradního výživného, byl na Slovensku v polovině roku 2004 přijat zákon č. 452/2004 Z. Z., o náhradnom výživnom, který uložil státu povinnost zaplatit za určitých podmínek výživné, které jeden z rodičů není s to poskytovat, čímž převezme pohledávku na výživném co do vyplacené výše a vymáhá ji sám. Pokud příslušný orgán poskytne náhradní výživné, zároveň uplatní u osoby povinné náhradu za poskytnuté náhradní výživné a penále, a to ve výši 125% poskytnutého náhradního výživného. Uvedené penále a náhrady jsou příjmem státního rozpočtu.¹³

2. 3. Historický vývoj

V období starověku a středověku stáli chudí a nemocní lidé na samém okraji společnosti, přičemž často končili v tzv. dlužním otroctví. Po rozšíření křesťanství se začíná v klášterních farnostech rozšiřovat chudinská péče alespoň v minimální podobě stravy a noclehu. Se vznikem bratrských pokladen horníků a členů cechů začala svůj rozvoj institucionalizovaná péče o chudé. Členové jednotlivých cechů a bratrstev pravidelně přispívali do těchto pokladen a v případě smrti nebo úrazu člena, byla jeho rodina z těchto prostředků zabezpečena.¹⁴

V 19. století vzniká obcím povinnost zabezpečit své chudé na základě domovského práva. Tímto nastal stav, kdy se o své členy postarala rodina a o lidi „bez rodiny“ se musela postarat obec na základě jejich domovského práva. I po vyhlášení 1. republiky zůstal v platnosti Všeobecný zákoník občanský z roku 1811¹⁵ s ustanoveními o moci otcovské, nerovným postavení ženy a muže a nerovností mezi dětmi manželskými a dětmi narozenými mimo manželství. Během období 1. republiky byla

¹² Arnoldová, M.: Vyživovacia povinnosť rodičov voči deťom v Rakúsku. Justičná revue, 1991, č. 8-9, s. 54-56.

¹³ Kohoutková, M.: Zálohování výživného na děti státem – komparativní studie (diplomová práce). Právnická fakulta Masarykovy univerzity, s. 11 - 44

¹⁴ Koldínská, K.: Sociální právo. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 6-14

¹⁵ Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., Všeobecný zákoník občanský, vydaný dne 1. června 1811, který nabyl účinnosti 1. ledna 1812

přijata manželská novela a zákon o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří, který propojil nemocenské pojištění s důchodovým a tímto posílil sociální postavení zaměstnanců.¹⁶ V této době spočívalo zajištění výživy dítěte na otci, matka se starala o domácnost, vychovávala děti a pečovala o rodiče obou manželů.

Během období socialismu došlo ke zrovnoprávnění muže a ženy, a to především v oblasti ekonomické, přičemž s ekonomickou nezávislostí žen začal narůstat počet rozvodů ve společnosti. Ačkoli zákony z počátku 50. let stály na principu stejné životní úrovně dětí před a po rozvodu, soudní praxe trvala důsledně na spotřebním charakteru výživného, které nemělo vést k tvorbě úspor dítěte.

Rodina se stále postupně vyvíjí; dříve žili rodiny společně od dětí po prarodiče, od Sametové revoluce nastává postupná „atomizace“ rodiny, rodiny již nežijí pohromadě, přibývá nesezdaných soužití, rozvodů i nemanželských dětí, zvyšuje se věk, kdy mají rodiče první dítě. S těmito společenskými změnami korespondovala novela zákona o rodině realizovaná zákonem č. 91/1998 Sb., která odstranila socialistická ustanovení a přinesla významné posílení práv dětí, např. explicitním zakotvením práva nezletilých dětí na tvorbu úspor nebo fikcí výše příjmů u soukromých podnikatelů.

¹⁶ Koldínská, K.: Sociální právo. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 6-14

3. Vyživovací povinnost rodičů vůči dětem

3. 1. Obecně

Podle § 85 ZR mají rodiče vyživovací povinnost vůči svému dítěti, a to bez ohledu na to, zda jim rodičovská zodpovědnost náleží nebo zda jsou v jejím výkonu nějak omezeni. Vyživovací povinnost obou rodičů není ani společná, solidární ani shodná, oba se mají podílet na výživě svého dítěte v rozsahu a způsobem, jakým to odpovídá jejich schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům a současně se mají svými plněními vzájemně vyrovnávat v zájmu dítěte tak, aby byly jeho potřeby řádně zajištěny. Do rozsahu plnění vyživovací povinnosti se počítá i osobní péče o dítě a péče o společnou domácnost.¹⁷ V současné době nemá výživné, umožňují-li to schopnosti, možnosti a majetkové poměry rodičů, pouze spotřební charakter, ale umožňuje i tvorbu úspor pro budoucí potřeby dětí, což přispívá k rovnosti dětí vyrůstajících v úplné rodině s dětmi, jejichž rodiče žijí odděleně (§ 85a odst. 2 ZOR).

Rodiči se rozumí osoby, které jsou s dítětem právně příbuzné v řadě přímé, v prvním stupni. Matkou dítěte je ze zákona žena, která dítě porodila. Za otce dítěte je považován muž, kterému svědčí některá ze tří zákonných domněnek otcovství, tj. i nebiologický otec, jehož otcovství bylo určeno v souladu se zákonem, je povinen plnit svoji vyživovací povinnost vůči dítěti. Rodiči jsou také osoby, jejichž rodičovství bylo založeno rozhodnutím soudu o osvojení.¹⁸

Je-li určen otec dítěte některou ze zákonných domněnek, je určený otec nositelem vyživovací povinnosti k dítěti, i když by jiný muž tvrdil (dokonce i kdyby tak tvrdil spolu se zákonem určeným otcem a matkou současně), že pokrevním otcem dítěte je on sám. Muž, který se prohlašuje za pokrevního otce dítěte, nemá k dítěti vyživovací povinnost, a pokud by cokoli dítěti poskytl, nemohlo by to být bez dalšího považováno za plnění jeho vyživovací povinnosti.¹⁹

¹⁷ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné 3. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, 2007, s.159, 160

¹⁸ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné 3. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, 2007, s.160

¹⁹ Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Panorama, 1984, s. 83, 84

Není-li otec znám nebo nežije-li, má vyživovací povinnost vůči dítěti pouze matka. Pokud dítě nemá ani jednoho žijícího rodiče nebo rodiče (rodič) nejsou schopni (není schopen) svou vyživovací povinnost k dítěti plnit, vzniká vyživovací povinnost jeho prarodičům.²⁰ Judikatura z dikce zákona vyvozuje objektivní nemožnost plnění vyživovací povinnosti rodiči, nestačí pouze neochota nebo vyhýbání se této povinnosti.²¹

Výživné, není-li schválena dohoda rodičů o rozsahu vyživovací povinnosti, upraví soud na návrh jednoho z rodičů nebo v některých případech i bez návrhu v případech kdy:

- rodiče dítěte spolu nežijí (§ 50 ZR),
- spolu rodiče dítěte žijí, ale jeden z nich dobrovolně neplní vyživovací povinnost k nezaopatřenému dítěti (§ 86 odst. 2 ZR),
- rozvodu manželství rodičů (§ 24a, 25, 26 ZR); manželství s nezletilými dětmi lze rozvést až po nabytí právní moci soudního rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu nebo soudního rozhodnutí o schválení dohody rodičů v téže věci,
- řízení o určení otcovství (§ 113 OSŘ),
- při rozhodování o umístění dítěte do ústavní nebo ochranné výchovy (§ 103 ZR),
- o svěřením dítěte do péče třetí osoby (§ 45 ZR)
- o svěřením dítěte do pěstounské péče (§ 45d ZR).

K základním předpokladům pro uplatnění vyživovací povinnosti rodičů k dětem patří:

- a) odkázanost dítěte na výživu,
- b) schopnosti, možnosti a majetkové poměry rodičů umožňující plnit výživné a současně
- c) poskytování výživného není v rozporu s dobrými mravy.²²

²⁰ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné 3. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, 2007, s.160

²¹ Nová, H.: Vyživovací povinnost obávaná a opomíjená. Bulletin advokacie, 2008, č. 1-2, s. 31-41

²² Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 358

Zákon vychází z rovnoprávného postavení muže a ženy, což se projevuje v povinnosti obou rodičů přispívat na výživné dítěte takovým dílem, jaký odpovídá jeho schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům ve vztahu ke schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům druhého z rodičů.²³

Soud je současně povinen při stanovení rozsahu vyživovací povinnosti přihlídnout k tomu, který z rodičů a v jaké míře o dítě osobně pečuje a jaký je podíl každého z nich při péči o společnou domácnost, žijí-li spolu. Podle konstantní soudní judikatury je u dítěte útlého věku vyživovací povinnost toho rodiče, který o dítě osobně pečuje, kompenzována zcela výkonem této osobní péče, a postupem doby se tento podíl úměrně s přibývajícím věkem a zvyšující se samostatností dítěte zmenšuje. Podíl vyživovací povinnosti toho rodiče, který o dítě osobně pečuje, by však měl být zohledněn vždy.²⁴

Výživné pro nezletilé děti slouží nejen k uspokojování jejich výživy a všech odůvodněných hmotných potřeb (šatstvo, prádlo, obuv, jízdné), ale i dalších potřeb důležitých k úspěšné výchově dítěte (vzdělávání, příprava na budoucí povolání, kulturní, sportovní a rekreační potřeby, náklady spojené se zdravotním stavem), přičemž jejich rozsah je ovlivněn věkem dítěte, zdravotním stavem, schopnostmi, nadáním a způsobem přípravy na budoucí povolání atd. Odůvodněné potřeby nezletilého dítěte jsou závislé také na schopnostech a možnostech rodičů, což odpovídá zásadě stejné životní úrovně dítěte a jeho rodičů.²⁵ Výživné pro více dětí nelze stanovit jednou souhrnnou částkou, u každého dítěte musí být posouzeny jeho odůvodněné potřeby individuálně a těmto musí odpovídat výše stanoveného výživného pro každého z nich.²⁶

²³ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 362

²⁴ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 278, 279

²⁵ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 320

²⁶ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné 3. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, 2007, s. 162

Při posuzování odůvodněných potřeb dítěte je nutné zohlednit také vlastní příjmy dítěte, přičemž ojedinělý příjem dítěte, např. v době školních prázdnin, které se jinak připravuje studiem na budoucí povolání, zpravidla neovlivňuje vyživovací povinnost rodičů.²⁷

3. 2. Vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými

Vyživovací povinnost mají nejen rodiče vůči dětem a děti vůči rodičům, ale tato existuje v případech, kdy příbuzní bližšího stupně nemohou své vyživovací povinnosti dostát, i mezi dalšími členy rodiny v linii přímé, tj. i mezi prarodiči a jejich vnuky/vnučkami, výjimečně mezi praprarodiči a pravnuky/pravnučkami. Nejčastěji se vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými uplatňuje ve vztahu prarodiče a vnuk/vnučka (vnuci/vnučky), pokud rodič (rodiče) nemohou nebo nechtějí výživu svých dětí v plném rozsahu zajistit. Tato vyživovací povinnost se realizuje sice subsidiárně, ale prarodiče mají tuto povinnost ze zákona, tj. neplní za rodiče, ale sami za sebe.²⁸ Vyživovací povinnost rodičů k dětem předchází vyživovací povinností prarodičů, a to dokonce i v případě, kdy by prarodiče byli lépe situováni a mohli snadněji plnit vyživovací povinnost vůči oprávněným.²⁹

Vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými se uplatňuje pouze v případě, existuje-li na straně oprávněného stav tzv. nutné potřebnosti neboli odkázanosti na výživu, tj. oprávněný nejsou schopni se samostatně živit. Povinní zajišťují oprávněným pouze základní a nejnnutnější životní potřeby, dokonce ani vnuci/vnučky nemají nárok na stejnou životní úroveň, jakou mají prarodiče, kteří jim poskytují výživné namísto rodičů, což nepovažují za nejlepší řešení, které by plně konvenovalo zájmům dětí. V soudní praxi se však tyto případy nevyskytují příliš často, pravděpodobně z důvodu, že prarodiče nemají s plněním vyživovací povinnosti problém a nevyřizují si prostřednictvím vnuků/vnuček své vzájemné účty.

Termín nutná výživa je soudní praxí vymezován jako uspokojování všech odůvodněných potřeb oprávněného, byť pouze v nezbytném rozsahu. Z tohoto

²⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 76/1968

²⁸ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 390

²⁹ Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Panorama, 1984, s. 197

vymezení je zřejmé, že se nejedná o pouhé zajištění stravy, příp. ošacení oprávněného, ale např. i o uspokojování bytových potřeb oprávněného, nákladů přípravy na budoucí povolání atd. Ačkoli děti, jak výše uvedeno, nemají právo podílet se na životní úrovni svých prarodičů, soudní praxe dovozuje z ustanovení § 88 odst. 3 ZR, které umožňuje obdobné užití § 85a ZR (právo nezletilého dítěte na stanovení výživného v takovém rozsahu, aby z něj mohly být tvořeny i úspory zabezpečující zejména přípravu na budoucí povolání, pokud to majetkové poměry povinného připouštějí), že výživné nemusí být nezbytně stanoveno v rozsahu nutné výživy a nemusí mít ani spotřební charakter.³⁰ Zde uvedené se však netýká zletilých nezaopatřených dětí, které mají skutečně nárok pouze na tzv. nutnou výživu.³¹

Za způsob plnění vyživovací povinnosti je považována i osobní péče o oprávněného, a to především v případech, kdy oprávněný takovou péčí nutně potřebuje, buď proto, že se jedná o nezletilého nízkého věku anebo že ji vyžaduje jeho zdravotní stav. Zohlednění tohoto způsobu plnění vyživovací povinnosti připadá v úvahu zejména tehdy, jestliže je více povinných, z nichž jeden o oprávněného tímto způsobem pečuje.³²

Vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými nastupuje až tehdy, nemohou-li tuto plnit příbuzní v bližším příbuzenském stupni, a pouze v rozsahu, v jakém ji nemohou plnit příbuzní, jejichž vyživovací povinnost má prioritu.³³ Termín „nemohou dostat“, je vykládán jako neschopnost nebo nemožnost samostatně se živit, a tím pádem nemožnost platit výživné jinému. Soudní praxe tento termín interpretuje extenzivně jako nevymahatelnost³⁴, a to i tehdy, pokud se např. povinný zdržuje ve státě, ve kterém nemůže být rozhodnutí českého soudu uznané a vykonané.³⁵ Naopak v případech, kdy rodiče neplní svoji vyživovací povinnost ze subjektivních důvodů, např. nechtějí pracovat, pracují za nižší mzdu, než které by dosahovali při využití svých schopností a možností nebo se výkonu rozhodnutí vyhýbají, vyživovací povinnost na prarodiče nepřechází.³⁶ Naopak opačný názor zastává Dr. Jiří Haderka, který se kloní za použití

³⁰ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 393

³¹ Hrušáková, M.: Rodinné právo v aplikační praxi: rozvod, děti, výživné. 1. vydání. Praha: Beck, 2000, s. 39

³² Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Panorama, 1984, s. 200

³³ Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Panorama, 1984, s. 198

³⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 66/1971

³⁵ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 391

³⁶ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 296, 297

argumentace a *minori ad maius* k subsidiaritě vyživovací povinnosti prarodičů vůči dětem i v případech, kdy na povinném rodiči nelze výživné vymoci.³⁷ Dle mého názoru by měly stát zájmy, a to i zletilých dětí, na prvním místě, a pokud by některý z rodičů odmítal plnit svoji vyživovací povinnost, měla by nastoupit, pokud by toho dítě nutně potřebovalo, vyživovací povinnost jeho prarodičů. S tímto by ovšem musely souviset další změny v právních předpisech, v nichž by byla posílena vykonatelnost rozhodnutí o výživném a posíleny sankce v případě jejich neplnění. V této souvislosti taktéž souhlasím s názorem Dr. Jiřího Haderky, že by v těchto případech mohli prarodiče požadovat uhrazené výživné po povinném rodiči³⁸, přičemž bych se nebránila ani stanovení určitého penále ve prospěch prarodičů ze strany povinného rodiče závislého na výši prarodiči uhrazeného výživného.

Jak již výše uvedeno, v praxi se nejčastěji institut vyživovací povinnosti mezi ostatními příbuznými uplatňuje ve vztahu prarodičů a vnuků/vnuček. Vyživovací povinnost mají ze zákona všichni prarodiče, tj. i rodiče rodiče, který svoji vyživovací povinnost plní, avšak v rozsahu, který nepostačuje ke krytí všech potřeb oprávněného. Rozsah je dán poměrem jejich schopností, možností a majetkových poměrů v návaznosti na schopnosti, možnosti a majetkové poměry ostatních prarodičů, z čehož vyplývá, že závazek prarodičů poskytovat výživné dítěti není solidární, nýbrž dílčí a každému z prarodičů může být výživné stanoveno v rozdílné výši, příp. některému z prarodičů, jehož schopnosti, možnosti a majetkové poměry jsou nedostačující, nemusí být povinnost plnit výživné uložena vůbec.³⁹ Pokud není výživné plněno dobrovolně, musí se soud zabývat situací na straně všech v úvahu přicházejících povinných, ale vyživovací povinnost může stanovit pouze tomu prarodiči (těm prarodičům), který je (kteří jsou) o výživné žalováni, nejedná-li se o určení výživného pro nezletilé dítě, kdy soud není podaným návrhem vázán, ani co do rozsahu povinných osob ani co do výše požadovaného výživného. Pokud jeden z povinných o oprávněného osobně pečuje, nemusí mu být stanovena povinnost plnit výživné v penězích nebo mu tato může být poměrně snížena dle rozsahu jeho osobní péče.⁴⁰ Jsou-li v řízení mezi zletilými

³⁷ Haderka, J.: K problematice vyživovací povinnosti prarodičů vůči vnukům. *Socialistická zákonost*, 1971, č. 9, s. 509-515

³⁸ Haderka, J.: K problematice vyživovací povinnosti prarodičů vůči vnukům. *Socialistická zákonost*, 1971, č. 9, s. 509-515

³⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 32/1966

⁴⁰ Hrušáková, M., a kolektiv: *Zákon o rodině. Komentář*. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 392

příbuznými žalováni pouze někteří z více povinných, musí si soud učinit zjištění o skutečnostech rozhodných pro stanovení vyživovací povinnosti ohledně všech v úvahu přicházejících povinných, protože bez toho by nemohl určit konkrétní díl, který představuje rozsah vyživovací povinnosti žalovaného (žalovaných).⁴¹

Ačkoli by vyživovací povinnost jednotlivých prarodičů měla, jak výše uvedeno, odpovídat poměru schopností, možností a majetkových poměrů každého z prarodičů ku schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům ostatních prarodičů, soudní praxe přistupuje v případech, kdy je výživné plněno jedním z rodičů i prarodiči zároveň, ke stanovení nižšího výživného pro prarodiče toho z rodičů, který o dítě pečuje, než pro prarodiče druhého rodiče, a to nejen z morálních důvodů, ale také protože tito se zpravidla s dítětem více stýkají, kupují mu dárky, berou si jej k sobě na prázdniny, víkendy atd.⁴²

K zániku vyživovací povinnosti mezi ostatními příbuznými dochází nejen smrtí oprávněného nebo povinného (povinných), ale také tehdy změní-li se poměry natolik, že podmínky, na které je tato vyživovací povinnost vázána zaniknou, tj. především jestliže na straně oprávněného pomine stav odkázanost na výživu, např. oprávněný získá schopnost sám se živit, nebo povinný ztratí schopnosti a možnosti poskytovat výživné nebo toho nebudou umožňovat jeho majetkové poměry.⁴³ Při smrti jednoho z více povinných nebo ztratí-li tento schopnost plnit výživné, dochází k nárůstu rozsahu vyživovací povinnosti ostatních povinných. Zvláštním případem zániku vyživovací povinnosti mezi ostatními příbuznými je zánik příbuzenského vztahu mezi oprávněným a povinným, k čemuž dochází při osvojení.⁴⁴

⁴¹ Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Panorama, 1984, s. 202

⁴² Choděra, O.: Partnerství, manželství a paragrafy. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2002, s. 88

⁴³ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 391

⁴⁴ Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Panorama, 1984, s. 204

3. 3. Vznik vyživovací povinnosti

Podle § 85 ZOR vyživovací povinnost rodičů vůči dítěti trvá ode dne jeho narození, příp. ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o osvojení.

Pozastavení, omezení nebo zbavení rodiče rodičovské zodpovědnosti nemá za důsledek zánik vyživovací povinnosti rodiče vůči dítěti.⁴⁵ Na trvání vyživovací povinnosti nemá vliv ani svěřením dítěte do péče třetí osoby, k jejímž rukám je výživné následně rodiči hrazeno, ani svěřením dítěte do pěstounské péče, přičemž v tomto případě hradí rodiče výživné ve prospěch státu, který následně vyplácí pěstounům dávky pěstounské péče.

V rozhodnutí, jímž je žalovaný určen otcem nezletilého dítěte, upraví soud zpravidla nejen výživu, ale i výchovu dítěte. Podle § 113 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OSŘ“), je řízení o určení otcovství obligatorně spojeno s řízením o výchově a výživě nezletilého dítěte, a z tohoto důvodu zde neplatí podmínka splnění výlučné místní příslušnosti. Při rozhodování o určení vyživovací povinnosti žalovaného k dítěti, k němuž předtím úspěšně popřel otcovství manžel matky, je třeba vycházet z toho, že až do pravomocného skončení řízení o popření otcovství byl manžel matky považován za otce dítěte a do tohoto okamžiku trvala jeho vyživovací povinnost k dítěti. Z tohoto důvodu je úkolem soudu nejprve zjišťovat, v jakém rozsahu plnil manžel matky na výživu dítěte a teprve podle těchto zjištění rozhodnout o vyživovací povinnosti žalovaného.⁴⁶

⁴⁵ Krausová, L., Novotná, V.: Sociálně-právní ochrana dětí. 1. vydání. Praha: ASPI, 2006, s. 24

⁴⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 52/1968

3. 4. Zánik vyživovací povinnosti

Ačkoli vyživovací povinnost rodičů k dětem zaniká v některých případech ještě před dosažením plnoletosti, v převažující části případů zaniká později. V této souvislosti je třeba uvést, že vyživovací povinnost nemusí zaniknout okamžitě, ale může zanikat pozvolna tak, jak dítě nabývá reálné možnosti se samo žít.⁴⁷

Vyživovací povinnost rodičů vůči dítěti zaniká dnem, kdy je dítě schopno se samo začít žít. Tato může také zaniknout, a to i na přechodnou dobu, uzavřením manželství, je-li manžel schopen plnit svoji vyživovací povinnost; osvojením dítěte; zrušením osvojení či popřením otcovství.⁴⁸ Schopnost dítěte k tomu, aby se živilo samo, není závislá na dosažení určité věkové hranice, není tedy důvodem k tomu, aby bylo plnění vyživovací povinnosti rodiče k dítěti omezováno předem dosažením určité věkové hranice dítěte (např. nabytím zletilosti).⁴⁹ Dosažení zletilosti má význam pouze z hlediska procesního a dosažení věku 26 let věku pro přiznání dávek dle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Jestliže dítě nenabude schopnosti samostatně se žít např. z důvodu plné invalidity, vyživovací povinnost rodičů bude trvat po dobu celého jeho života.

Schopnost samostatně se žít bývá soudní praxí vykládána extenzivně jako schopnost samostatně uspokojovat všechny své potřeby (hmotné, kulturní i bytové). Dítě může nabýt schopnosti samostatně se žít i před dovršením zletilosti, např. jestliže po absolvování učebního poměru najde odpovídající pracovní uplatnění. Vyživovací povinnost má schopnost tzv. elasticity⁵⁰, tj. nezanikla-li smrtí oprávněného či povinných anebo nezrušitelným osvojením, zaniká pouze relativně a může se kdykoli v budoucnu obnovit.

Některé z výše uvedených důvodů působí sami o sobě, tj. nastanou-li, vyživovací povinnost zaniká přímo ze zákona a je k nim třeba vždy přihlídnout, a to i v rámci výkonu rozhodnutí (uzavřením manželství, osvojením dítěte třetí osobou, smrtí

⁴⁷ Filouš, M.: Bydlení u rodičů – právo, nebo povinnost. *Právo a rodina*, 2007, č. 10, s. 19-23

⁴⁸ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv: *Občanské právo hmotné 3. 4. aktualizované a doplněné vydání*. Praha: ASPI, 2007, s. 160

⁴⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 100/1967

⁵⁰ Hrušáková, M., a kolektiv: *Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání*. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 358

oprávněného nebo povinného). Naproti tomu jiné důvody zániku vyživovací povinnosti jsou pouze podkladem pro vydání soudní rozhodnutí o zrušení vyživovací povinnosti. V těchto případech musí soud zkoumat a potvrdit její zánik a z tohoto důvodu nelze k jejímu zániku přihlížet až do vydání pravomocného soudního rozhodnutí, a to ani při výkonu soudního rozhodnutí.⁵¹ V praxi se soudy v případech takového výkonu rozhodnutí snaží přimět oprávněného (zletilého), aby sám podal návrh na zastavení výkonu rozhodnutí. Bohužel tato snaha se ne vždy podaří, a pokud se oprávněný zachová pasivně, vycházejíc z argumentace, že on od rodiče nic nechce, a z tohoto důvodu nic podnikat nebude a nechť se tedy povinný zařídí, tak aby neplatil. Bohužel, probíhá-li již výkon rozhodnutí, tento nemůže být zastaven až do pravomocného skončení sporu o zrušení vyživovací povinnosti.⁵² Z tohoto důvodu nemohou povinní v případech, kdy jejich dítě ukončí školu a nastoupí do zaměstnání, bez dalšího zanechat placení výživného, neboť soudní rozhodnutí stále platí a podléhá výkonu rozhodnutí. Z tohoto důvodu by se měli rodiče zajímat o své děti, a jakmile zjistí, že jsou již výdělečně činné, podat návrh na zrušení vyživovací povinnosti.⁵³

Tento stav nepovažuji z hlediska povinných za uspokojivý, protože oprávnění nejsou motivováni k aktivní činnosti, naopak mohou kdykoli v budoucnu podat návrh na výkon rozhodnutí. Z tohoto důvodu bych v případech, kdy je zjevné, že oprávněný je schopen sám se živit, umožnila soudům pozastavit výkon rozhodnutí do doby pravomocného ukončení řízení o zrušení vyživovací povinnosti.

Zánik vyživovací povinnosti nemůže způsobit skutečnost, že nezletilá je schopná jakékoli výdělečné činnosti bez ohledu na její odůvodněné zájmy, schopnosti, zdravotní stav a celkovou tělesnou způsobilost, jako i bez ohledu na celkovou potřebu takovéto práce.⁵⁴ Dříve se za okamžik ukončení vyživovací povinnosti považovalo ukončení učiliště, střední školy nebo školy vysoké, dnes je situace o poznání složitější. Existuje řada soukromým škol, které nebývají považovány za řádné pokračování ve studiu, ale přesto si oprávnění těmito zvyšují svoji kvalifikaci a je pro ně, zejména kvůli povinnosti navštěvovat určité přednášky, velmi obtížné skloubit studium se

⁵¹ Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Panorama, 1984, s. 136

⁵² Vyoral, A.: Splatné dávky výživného a smrt osoby oprávněné či povinné k výživě. Socialistická zákonost, 1965, č. 1, s. 43-44

⁵³ Kovářová, D.: Výživné mezi rodinnými příslušníky – nebývá to jednoduché. Právo a rodina, 2005, č. 5, s. 5-12

⁵⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 16/1968

zaměstnáním. Soudní praxe se v těchto případech zpravidla řídí seznamem škol zařazených do sítě škol vedeným ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.⁵⁵

Další otázky řeší soudní praxe v souvislosti s adekvátní délkou studia. Soudy zpravidla nepřipouští na sebe navazující studium několika různých, ať již středních nebo vysokých, škol, případně časté opakování ročníků, ale pokud je rozšíření studia dítěte nutné nebo prospěšné pro budoucí výkon jeho povolání, nárok na výživné tímto neztrácí.⁵⁶ Z tohoto pohledu je vždy třeba posoudit, zda již dítě nabylo schopnosti samo se živit (navazující studium již zcela neadekvátně přesahuje standardní dobu studia nebo již není schopno rozšířit možnosti oprávněného na trhu práce) nebo je naopak studium v zájmu dítěte i společnosti a dítě v tomto řádně pokračuje. Mám za to, že tento výklad by měl respektovat nejen schopnosti a možnosti oprávněného, ale také možnosti povinného. Vysokoškolské učebnice, ubytování na koleji nebo v privátu, zahraniční praxe a další výdaje se studiem související jsou velkou zátěží průměrných rodinných rozpočtů, a bylo by tedy pro povinné značně neetické, kdyby tito museli oprávněnému platit výdaje související se studiem několika vysokých či jazykových škol.

V souvislosti se studiem dítěte je třeba také uvést, že vyživovací povinnost může zaniknout a po uplynutí určité doby se obnovit v původním nebo i vyšším rozsahu. Typickým příkladem je nepřijetí dítěte na vysokou školu po ukončení školy střední, kdy dítě nastoupí do zaměstnání a po přijetí na vysokou školu v následujícím roce ztratí možnost samostatně uspokojovat své potřeby.⁵⁷ V této souvislosti soudy posuzují délku doby, která uplynula od ukončení středoškolského studia do přijetí dítěte na vysokou školu. V rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem sp. zn. 10 Co 188/2007 vyjádřil soud přesvědčení, že dosáhne-li tato doba čtyř let, vyživovací povinnost rodičů se již neobnovuje.

Pokud však dítě po ukončení studia nastoupí do zaměstnání, které mu umožní samostatně se živit a v tomto plně uplatní dosaženou kvalifikaci, a následně započne studium v odlišném oboru k dosažení kvalifikace pro možný výkon jiného povolání, vyživovací povinnost rodičů se zpravidla neobnovuje. Soud však musí vždy uvážit, zda

⁵⁵ Nová, H., Valehrach, K.: Rodinné vztahy v soudní praxi, Praha: Prospektrum, 1995, s. 170, 171

⁵⁶ Choděra, O.: Partnerství, manželství a paragrafy. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2002, s. 81

⁵⁷ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 359, 360

nově zahájené studium není v zájmu dítěte a tímto i v zájmu celé společnosti, důvody, jež dítě vedli k ukončení předcházejícího studia a především započítí studia nového.⁵⁸

Vyživovací povinnost se může obnovit nejen jak výše uvedeno v souvislosti se zvyšováním kvalifikace dětí, ale také pokud dítě nabude schopnosti se samo živit a následně závažným způsobem dlouhodobě onemocní. Ačkoli jsou již některé potřeby v této době hrazeny ze zdravotního pojištění a dalších celospolečenských fondů, tyto zpravidla nepokryjí všechny potřeby dítěte, které musí být douhrazeny právě z prostředků získaných díky institutu vyživovací povinnosti.

Zvláštní situace nastává u práva dětí bydlet u svých rodičů. Zpravidla i poté, kdy dítě nabude schopnosti se samostatně živit, mu jeho výdělkové možnosti neumožní najít a zajistit si své vlastní bydlení. Oprávnění užívat byt rodičů zaniká až v momentě, kdy dítě získá možnost bydlení ve svém vlastním domově, domově svého manžela nebo v rámci nájemního či podnájemního vztahu.

Rodiče a děti mohou svoji vyživovací povinnost v otázce poskytování bydlení upravit vzájemnou dohodou. V dohodě by měly být vymezeny zejména bližší podmínky bydlení dětí v bytě či rodinném domku svých rodičů, tj. způsob užívání společného příslušenství a výše příspěvku na úhradu za užívání (části) bytu či rodinného domu.⁵⁹

Povinnost rodiče vyživovat své dítě zanikne, pokud dítě osvojí jiná osoba. V takovém případě vyživovací povinnost přechází na osvojitele.⁶⁰ Pokud je následně osvojení zrušeno, přechází vyživovací povinnost zpět na původní rodiče dítěte.

Dalším ze způsobů zániku vyživovací povinnosti je nabytí právní moci rozsudku o popření otcovství k dítěti, přičemž v tomto případě je současně dán důvod pro zastavení výkonu rozhodnutí.⁶¹

V případech, kdy uzavře dítě manželství, přechází vyživovací povinnost na manžela a vyživovací povinnost rodičů k dítěti trvá jako podpůrná ve vztahu

⁵⁸ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 274

⁵⁹ Halouzka, V.: Poskytování bydlení jako součásti výživy mezi předky a potomky. Socialistické soudnictvo, 1978, č. 11-12, s. 42-50

⁶⁰ Kovářová, D.: Výživné mezi rodinnými příslušníky – nebývá to jednoduché. Právo a rodina, 2005, č. 5, s. 6

⁶¹ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 276

k vzájemné vyživovací povinnosti manželů. Rodiče plní vyživovací povinnost ke svému dítěti jen tehdy, pokud ji manžel není schopen plnit vůbec nebo v plné míře.⁶²

Pokud dítě nenabude schopnosti se samo živit, vyživovací povinnost jeho rodičů nikdy nezanikne. Při určení výše výživného musí soud zohlednit výši dávek státní sociální podpory vyplácené dle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Orgány státní sociální podpory se rozumí úřady práce a v hlavním městě Praze městské části.⁶³

Vyživovací povinností zaniká smrtí oprávněného nebo povinného (povinných), přičemž nepřechází na dědice. Zemře-li jeden z rodičů, je k výživě povinen druhý z rodičů. Nemůže-li tento poskytovat výživné, přechází vyživovací povinnost na předky rodičů.⁶⁴ K vyživovací povinnosti v případě smrti povinné osoby se vztahují také ustanovení zákona č. 64/1963 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, v rámci části upravující náhradu škody. Při usmrcení se hradí peněžitým důchodem náklady na výživu pozůstalým, kterým zemřelý výživu poskytoval nebo byl povinen poskytovat, přičemž se při stanovení výše tohoto výživného vychází z průměrného výdělku zemřelého.⁶⁵ Smrt osoby oprávněné ani povinné výživou však nemá vliv na dávky výživného splatné ke dni smrti, tyto mohou být předmětem dědictví, neboť jako dluh či pohledávka přecházejí na právní nástupce zemřelého.⁶⁶

⁶² Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 4/1982

⁶³ Nová, H.: Vyživovací povinnost obávaná a opomíjená. Bulletin advokacie, 2008, č. 1-2, s. 36

⁶⁴ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 275, 276

⁶⁵ Lužná, R.: Výživné v případě úmrtí povinné osoby. Právo a rodina, 2006, č. 3, s. 16

⁶⁶ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 2128/2003 ze dne 22. dubna 2004

3. 5. Rozdíl mezi nezletilými a zletilými dětmi

Ačkoli dosažení zletilosti nemá na trvání vyživovací povinnosti žádný vliv, tato trvá jak výše uvedeno až do doby, kdy je dítě schopno se samo živit, nabytí plnoletosti má význam z hlediska procesního.⁶⁷ Podle zákona o rodině jsou nezletilé děti pod zvýšenou ochranou, která se projevuje především v možnosti soudu zahájit opatrovnické řízení i bez návrhu, je-li to v zájmu nezletilých dětí; zastoupením dítěte kolizním opatrovníkem, který v soudním řízení stojí na straně nezletilého a chrání tak jeho zájmy; možností soudu přiznat nezletilému výživné až tři roky zpětně ode dne zahájení řízení, a pokud dojde ke snížení nebo zrušení výživného pro nezletilého za dobu minulou, spotřebované výživné se nevrací. Další ochrana nezletilých dětí se uplatňuje v obdobném užití § 85a ZR, je-li rozhodováno o určení výše výživného prarodičů vůči vnukům/vnučkám, tj. obdobném uplatnění nevyvratitelné právní domněnky o příjmech povinného, a možností soudu stanovit výživné v takovém rozsahu, aby z něj mohly být vytvářeny i úspory.⁶⁸ Bohužel při určení výživného pro již plnoleté děti toto ustanovení použít nelze.

Pokud je návrh na změnu výše výživného podán přede dnem dosažení zletilosti, ale samotné řízení (nebo jeho část) proběhne již v době plnoletosti oprávněného, je pozice dítěte o poznání výhodnější než v případě, kdy je návrh na změnu výše výživného podán až po dosažení zletilosti - o výživném rozhoduje soud péče o nezletilé, oprávněný má již veškerá procesní práva a povinnosti, a to včetně práva podávat návrhy na doplnění dokazování, být vyslechnut či podat proti prvoinstančnímu rozhodnutí odvolání. Další nezanedbatelnou výhodou je možnost domáhat se výživného (vyššího výživného) až tři roky nazpět ode dne podání návrhu, což ve svém výsledku může znamenat značnou částku, a nemožnost započtení pohledávek na výživné, dokonce ani dohodou. Na závěr je třeba poznamenat, že po dosažení zletilosti oprávněného během

⁶⁷ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 273, 274

⁶⁸ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 390- 391

probíhajícího soudního řízení, zaniká (přímo ze zákona) role kolizního opatrovníka a je na oprávněném, aby svá práva uplatňoval již sám.⁶⁹

V řízení o výživném dítěte za dobu nezletilosti dítěte je druhý z rodičů účastníkem řízení i poté, kdy dítě dosáhlo zletilosti. Dosažení zletilosti dítěte má za důsledek, že se v tomto řízení může jednat již jen o nárocích po dobu nezletilosti dítěte, v řízení vystupuje zletilé dítě samo a že i plnění dávek výživného, jež byly splatné za dobu nezletilosti, je třeba stanovit přímo vůči dítěti. Dosažení zletilosti dítěte v průběhu řízení o výživném však nemá ten důsledek, že by matka dítěte přestala být účastnicí řízení, pokud jde o projednání výživného dítěte za dobu do jeho zletilosti, a má proto také právo se odvolat proti rozhodnutí o těchto dávkách výživného.⁷⁰

Závěrem je třeba ještě zmínit rozdíl mezi Dohodami uzavíranými mezi rodiči nezletilých dětí a Smíry, které uzavírá již zletilý oprávněný s povinným. Schvaluje-li soud Dohodu rodičů o výživném pro nezletilého, není touto vázán a před jejím schválením musí provést důkazy ke zjištění skutečného stavu věci. Zjistí-li soud po provedeném dokazování, že Dohoda není v zájmu nezletilého, tuto neschválí. Naopak, schvaluje-li soud Smír mezi zletilým dítětem a jeho rodičem o výši výživného, zkoumá pouze jeho soulad s právními předpisy, nikoli již zda je či není v zájmu oprávněného. Dojde-li po uzavření Dohody či Smíru ke změně poměrů, může se oprávněný domáhat u soudu vyššího výživného nebo naopak povinný nižšího výživného či neplatnosti takovéto Dohody/Smíru.⁷¹

⁶⁹ Nová, H.: Vyživovací povinnost obávaná a opomíjená. Bulletin advokacie, 2008, č. 1-2, s. 32

⁷⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 18/1975

⁷¹ Till, E.: Několik otázek k problematice výživného pro zletilou osobu. Bulletin advokacie, 1979, č. 4-6, s. 8 - 14

3. 6. Předběžná vykonatelnost

Rozsudky, které povinného odsuzují k plnění všech druhů výživného, jsou dle § 162 odst. 1 písm. a) OSŘ předběžně vykonatelné. Podle § 160 odst. 4 OSŘ musí soud u předběžně vykonatelných rozsudků určit lhůtu k jejich plnění ode dne jejich doručení tomu, kdo má plnit.

Není-li vykonatelné soudní rozhodnutí (soudní smír nebo soudem schválená dohoda) povinným plněno dobrovolně, nezbyvá oprávněnému/zákonnému zástupci oprávněného než se obrátit na soud, příp. soudního exekutora a přistoupit k nucenému výkonu rozhodnutí. V praxi se však velmi osvědčilo ještě před podáním návrhu na výkon rozhodnutí, podat trestní oznámení na povinného, které je nejlevnějším a zpravidla i nejrychlejším způsobem, jak donutit povinného plnit své zákonné povinnosti. Je na oprávněném, zda se rozhodne po výkon rozhodnutí prostřednictvím soudu nebo soudního exekutora, přičemž soudní exekutor je finančně motivován na úspěšném provedení exekuce. Další výhodou soudních exekutorů je, že oprávněnému stačí pouze identifikovat povinného a exekutor se již postará o zjištění majetku a provedení exekuce nejúčinnějším způsobem. Na druhou stranu někteří z exekutorů požadují před započítáním vymáhání výživného zálohu na náklady exekuce, které, je-li exekuce úspěšná, následně hradí povinný spolu s dlužnou částkou.

Z důvodu, že je na oprávněném/jeho zákonném zástupci, zda podá návrh na výkon rozhodnutí, příp. po jaké době neplnění vyživovací povinnosti, se lze ztotožnit s názorem, že dohoda o nižších splátkách výživného uzavřená mezi povinným a zákonným zástupcem oprávněného, je přípustná a neodporuje zákonu. Zástupce nezletilého tak učiní zpravidla s cílem ulehčit povinnému jeho dočasně ekonomicky nepříznivou situaci a poskytnout mu tak čas na její zlepšení a stabilizaci. Navíc je zákonný zástupce oprávněn svůj souhlas s nižšími splátkami výživného kdykoli odvolat.⁷²

Neplní-li povinný svoji vyživovací povinnost po dobu delší šesti měsíců, naplňuje znaky trestného činu zanedbání povinné výživy dle § 213 zákona č. 140/1961

⁷² Češka, Z.: Ještě k některým aktuálním otázkám výkonu rozhodnutí. Socialistická zákonost, 1965, č. 2, s. 19-26

Sb., trestní zákoník. Za určitých okolností mohou být znaky tohoto trestného činu naplněny i v kratší době, ale tato se dle konstantní judikatury musí šesti měsícům alespoň blížit. Pokud však podá oprávněný trestní oznámení i před uplynutím této doby, musí Policie České republiky toto trestní oznámení přijmout a zjistit, zda jsou naplněny důvody pro zahájení trestního stíhání povinného či nikoli.

4. Vyživovací povinnost dětí vůči rodičům

4. 1. Obecně

Stejně jako mají rodiče vyživovací povinnost vůči svým dětem, mají na základě stejného příbuzenského vztahu vyživovací povinnost taktéž děti vůči svým rodičům. Vyživovací povinnost však není shodná, zatímco rodiče jsou povinni zajistit svým dětem stejnou životní úroveň, jakou mají sami, děti svým rodičům musí zajistit pouze tzv. slušnou výživu, která zahrnuje zajištění průměrné životní úrovně ve společnosti, čili nejen zajištění stravy, oblečení a bydlení, ale i kulturních a sportovních potřeb.

Aby mohlo být výživné rodičům oproti dětem soudem přiznáno, musí jej rodiče potřebovat, tj. na straně rodičů musí být stav odkázanosti na výživné poskytované dětmi; děti jej musí být schopni rodičům poskytovat, neboli jejich výdělkové možnosti musí nejen uspokojit jejich potřeby, ale taktéž zajistit slušnou výživu jejich rodičům, a v neposlední řadě nesmí být poskytované výživné v rozporu s dobrými mravy. V této souvislosti je třeba taktéž uvést, že vyživovací povinnost mezi manžely má před vyživovací povinností dětí vůči rodičům přednost a současně, že vyživovací povinnost vůči dětem předchází vyživovací povinnosti k rodičům.⁷³

Povinní plní svoji vyživovací povinnost zpravidla ve finanční formě, ale pokud je některým z povinných plněna dobrovolně, může ji povinný plnit i osobní péčí o oprávněného nebo péčí o společnou domácnost⁷⁴, přičemž soud musí k takto poskytované péči vždy přihlédnout a adekvátně zvýšit finanční plnění ostatních povinných.

Hledisko dobrých mravů se uplatňuje především v případech, kdy rodič výchovu svého potomka zanedbával, neplnil vůči němu svoji vyživovací povinnost či jej dokonce týral.

Na rozdíl od vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem, příp. vyživovací povinnosti mezi (rozvedenými) manželi, které jsou častým předmětem soudních řízení,

⁷³ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 291

⁷⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 72/1963

uplatňování zákonných nároků na výživné rodičů oproti vlastním dětem je předmětem soudního sporu velmi zřídka. Lze však předpokládat, že v důsledku stále diferencovanější ekonomické situace ve společnosti, bude i těchto soudních sporů stále přibývat. Zatímco dříve byla ekonomická situace celé společnosti prakticky stejná, v současné době nejsou výjimečné případy nadstandardně vydělávajících potomků a podprůměrně (nebo na sociálních dávkách závislých) rodičů.⁷⁵

V praxi se však více než žaloby na určení výživného, které jsou skutečně spíše výjimečné, uplatňuje přirozená podpora potomků vůči rodičům. Děti takto různými finančními částkami a dary vylepšují životní úroveň rodičů a snaží se jim oplatit péči, kterou jim rodiče poskytovali v minulosti. Pokud by však potomci tuto podporu přestaly poskytovat (a je jedno z jakého důvodu), nemohou se rodiče této u soudu s úspěchem dovolat a museli by podat u soudu návrh na určení výživného.⁷⁶

Od výživného je třeba odlišovat koadjutorium, neboli povinnost nezletilých dětí pomáhat rodičům v domácnosti a pokud mají vlastní příjem i přispívat na úhradu společných potřeb rodiny. Děti, které již plnoletosti dosáhly, přispívají na úhradu nákladů společné domácnosti podle ustanovení občanského zákoníku o bezdůvodném obohacení.⁷⁷

4. 2. Vznik vyživovací povinnosti

Jedním z předpokladů pro uplatnění výživného dětí k rodičům je stav odkázanosti na výživu na straně rodičů, čímž se rozumí především situace, kdy oprávněný nemůže pracovat a ještě mu nevznikl nárok na starobní (či jiný) důchod nebo bude tento důchod poskytován v nedostatečné výši, která nebude stačit na slušnou životní úroveň oprávněného. Výše výživného nutného k zajištění slušné výživy je odvislá především od průměrné životní úrovně společnosti s přihlédnutím k oprávněným nákladům spojeným s věkem, zdravotním stavem a obvyklým způsobem života. V této souvislosti je třeba mít na paměti, že uplatnění nároků na výživné je

⁷⁵ Nová, H., Valehrach, K.: Rodinné vztahy v soudní praxi, Praha: Prospektrum, 1995, s. 180

⁷⁶ Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Panorama, 1984, s. 187

⁷⁷ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 386

podmínkou pro přiznání některých dávek sociální péče.⁷⁸ Z tohoto důvodu by měli sociální pracovníci sociálně potřebnému vždy doporučit podání návrhu na výživné oproti svým dětem, příp. (bývalému) manželovi, tak aby byl oprávněný dostatečně finančně zajištěn a nebyl odkázán na sociální dávky.

Neplní-li povinný svoji zákonnou vyživovací povinnost dobrovolně, je na oprávněném, aby podal k soudu žalobu na určení výživného, a to buď oproti některému z povinných, některým z nich nebo vůči všem, a to vždy s vyjádřením přesné finanční částky, kterou oprávněný po každém z povinných požaduje. Důležité je také uvedení okamžiku, od něhož oprávněný výživné požaduje, přičemž tento okamžik nemůže předcházet den podání návrhu. Z tohoto důvodu je důležité, aby oprávněný podání návrhu příliš neoddaloval, a neplní-li povinný či některý z povinných svoji povinnost, tento podal co nejdříve.

Soud je výši požadovaného výživného i počátkem lhůty vázán a nemůže, i kdyby proto byly splněny ostatní podmínky, oprávněnému přiznat více než oprávněný sám požaduje. Pokud dojde ke změně poměrů, může soud výši přiznaného výživného změnit opět pouze na návrh oprávněného nebo povinného. Dojde-li ke snížení či zrušení výživného za dobu minulou, je oprávněný povinen vzniklý přeplatek povinnému vrátit.⁷⁹

⁷⁸ Hrušáková, M.: Rodinné právo v aplikační praxi: rozvod, děti, výživné. 1. vydání. Praha: Beck, 2000, s. 385

⁷⁹ Hrušáková, M.: Rodinné právo v aplikační praxi: rozvod, děti, výživné. 1. vydání. Praha: Beck, 2000, s. 386

4. 3. Pluralita povinných

Pokud má oprávněný více dětí, mají vyživovací povinnost všechny děti, a to v poměru jejich schopností, možností a majetkových poměrů ku schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům ostatních dětí. Pokud je k soudu podána žaloba, musí se tento zabývat schopnostmi, možnostmi a majetkovými poměry všech dětí, tj. nejenom žalovaných, a to právě z důvodu dílčího charakteru vyživovací povinnosti. Soud je však okruhem žalovaných vázán a nemůže uložit povinnost hradit výživné dítěti, které nebylo žalováno.

Z důvodu, že každé dítě plní výživné dle svých schopností, možností a majetkových poměrů, bude zpravidla každému z povinných stanoveno výživné v rozdílné výši. Pokud se některý z povinných o oprávněného osobně stará, příp. zajišťuje chod jeho domácnosti, zpravidla tímto způsobem plní svůj díl vyživovací povinnosti a je na ostatních, aby tito plnili vyživovací povinnost v peněžní podobě.⁸⁰ U některého povinného, jehož schopnosti a možnosti plnění vyživovací povinnosti nedovolují, soud k určení výživného přistoupit nemusí a je na ostatních, aby pokryli potřebné finance k zajištění slušné výživy oprávněného.⁸¹

Pokud dítě plní vyživovací povinnost vůči rodičům i za své ostatní sourozence, je oprávněno po těchto následně požadovat úhradu za tyto uhrazeného výživného. Současně platí, že pokud dítě plní svoji vyživovací povinnost vůči rodiči/rodičům, nemůže následně takto uhrazené výživné pojmout do pasiv dědictví.⁸²

⁸⁰ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné 3. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, 2007, s. 163, 164

⁸¹ Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Panorama, 1984, s. 190

⁸² Rozsudek Krajského soudu v Banské Bystrici sp. zn. 10 Co 402/79

4. 4. Délka trvání a zánik vyživovací povinnosti

Potomci jsou povinni plnit svoji vyživovací povinnost po dobu, kdy toho rodiče potřebují, tj. jejich schopnosti, možnosti a majetkové poměry jim neumožňují život na alespoň průměrné životní úrovni. Pokud tento stav nezbytné potřeby pomine, např. z důvodu, že oprávněný zdědí majetek určité hodnoty či získá pravidelný zdroj příjmů, který mu umožní uspokojovat základní životní potřeby samostatně anebo povinný ztratí schopnost výživné oprávněnému poskytovat, vyživovací povinnost zanikne. Z důvodu právní jistoty však lze povinným jen doporučit, pokud byla povinnost stanovena soudním rozhodnutím nebo soudním smírem, aby se obrátili na soud s návrhem na zrušení této povinnosti.⁸³

Dalšími způsoby, jimiž může vyživovací povinnost zaniknout, je smrt povinného nebo oprávněného, osvojení nebo zrušení osvojení. V těchto případech vyživovací povinnost zaniká okamžikem smrti, nabytím právní moci rozhodnutí o osvojení nebo zrušení osvojení, a tudíž v těchto případech není třeba vyhotovovat soudní rozhodnutí o jejím zániku.

Z důvodu, že vyživovací povinnost mezi manžely předchází vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi, povinnost potomků plnit výživné zaniká také okamžikem, kdy oprávněný uzavře manželství. Pokud by však nový manžel nebyl schopen plnit vyživovací povinnost v plném rozsahu, vyživovací povinnost potomků zůstává, byť ve zmenšeném rozsahu, zachována.

Závěrem je třeba také uvést, že pokud někdo zapříčiní smrt osoby povinné poskytovat výživné, příp. osoby, která výživné dobrovolně a fakticky poskytuje, je dle § 448 OZ, povinen hradit peněžitým důchodem náklady na výživu oprávněným, kterým zemřelý výživné poskytoval nebo byl povinen poskytovat, přičemž při výpočtu výše výživného se vychází z průměrného výdělku zemřelého dosahovaného před smrtí.⁸⁴

⁸³ Nová, H., Valehrach, K.: Rodinné vztahy v soudní praxi, Praha: Prospektrum, 1995, s. 181

⁸⁴ Lužná, R.: Výživné v případech úmrtí povinné osoby. Právo a rodina, 2006, č. 3, s. 16

5. Adekvátní výše výživného

5. 1. Schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného

Obecně

Rozsah vyživovací povinnosti je dán (v obecném vymezení) schopnostmi, možnostmi a majetkovými poměry obou rodičů, jež jsou dány nejen jejich subjektivními vlastnostmi (fyzickou zdatností, vzděláním, pracovní zkušeností), ale i okolnostmi objektivního rázu, zejména existencí pracovních příležitostí přiměřených uvažovaným vlastnostem rodičů.⁸⁵

Soud v řízení o výživném v první řadě zkoumá, jaká je aktuální výše příjmu rodičů. Zaměstnavatelé jsou pro účely soudního řízení povinni vyplnit jednotný formulář, z kterého vyplyne výše příjmů dosažená v jednotlivých měsících za zvolené období (zpravidla šest nebo dvanáct měsíců). Bohužel dle mého názoru v tomto chybí rozčlenění příjmu na složku základní mzdy a složku prémie, osobního ohodnocení, příplatků a dalších podobných složek mzdy/platu dosahovaných v závislosti na pracovních výkonech zaměstnance a v některých případech i hospodářských výsledcích zaměstnavatele. Mám za to, že by soudy měly více zohledňovat tyto nahodilé složky mzdy/platu, které se v této nemusí vyskytovat i nadále, a to i bez zavinění zaměstnance. Podle nynější praxe se k charakteru těchto příplatků nepřihlíží a povinnému bývá z těchto automaticky vypočtena výše výživného, které je povinen oprávněnému hradit. U podnikatelů soud vychází v první řadě z jejich daňového přiznání a účastnické výpovědi.

Soud se však nesmí spokojit pouze se zprávou zaměstnavatele o výši dosahovaných příjmů nebo daňovým přiznáním podnikatele, ale musí současně učinit další dokazování ve směru, zda nemá zaměstnanec i jiné příjmy, např. nezřídka je zaměstnancům vyplácena část mzdy tzv. na černo, ve snaze odvést státu méně peněz na daních a dalších povinných odvodech, nebo zda podnikatel nemá své daňové přiznání upraveno ve směru oficiální minimalizace zisku. Soud vychází z životní úrovně rodičů a

⁸⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 5/1969

tuto porovná s oficiálně dosahovaným příjmem, přičemž se nezřídka (zvláště u podnikatelů) prokáže, že by si tuto z oficiálně vykázaného příjmu nemohli dovolit.

V další řadě je ze zákona soud povinen zkoumat, zda nemůže povinný dosahovat při volbě jiného zaměstnání nebo zaměstnavatele vyššího příjmu, přičemž v této otázce, má-li podezření na příliš nízký příjem povinného, spolupracuje s úřady práce, které mohou s ohledem na dosažené vzdělání, kvalifikaci, praxi a osobní předpoklady povinného porovnat nabídku volných míst s uvedeným nástupním platem se současnou výší příjmu povinného. Naneštěstí se v (alespoň v mé) praxi tato spolupráce soudu s úřadem práce příliš neosvědčila, kdy úřad práce vycházel z nabídky zaměstnání, které byly pro povinného zcela nevhodné a pro něž postrádal potřebné předpoklady. Jiný povinný po obdržení úřadem práce vypočtené adekvátní výše své mzdy, tento požádal o nalezení zaměstnání s jím vypočtenou mzdou. Bohužel ani tento povinný nebyl úspěšný a nakonec našel zaměstnání s mnohem nižší mzdou.

Na jednu stranu je snaha zákonodárce a soudů zjistit skutečný možný příjem povinného prospěšná, na druhou stranu by měla být zkvalitněna spolupráce mezi soudy a úřady práce právě s ohledem na kvalitu jimi dodávaných možných zaměstnání a mezd.

Dalším hlediskem, které musí vzít soudy v úvahu je majetek povinného, tj. hodnotu věcí, které povinný vlastní a které by mohl v případě potřeby zpeněžit. Tato možnost je praxí považována spíše za výjimečnou a přicházela by v úvahu především za situace, kdy by povinný vlastnil drahé nemovitosti a automobily a současně nedosahoval žádného příjmu, popř. měl příjem v minimální výši. Úprava výživného je postavena na ochraně zájmů (nezletilých) dětí, které mají v tomto případě přednost i před svobodou nakládání s vlastním majetkem.

Pokud se povinný vzdá bez vážného důvodu lépe placeného zaměstnání nebo majetkového prospěchu, zpravidla veden snahou o určení povinnosti hradit oprávněnému pokud možno co nejnižší výživné, je povinností soudu k tomuto přihlídnout a výživné určit, jako by povinný lépe placené zaměstnání získal nebo se práva či jiné majetkové hodnoty nevzdal.

Výživné je osobním právem každého jednotlivého dítěte, a z tohoto důvodu musí být každé z dětí samostatně zajištěno možností výkonu rozhodnutí. Je proto povinností soudu, který rozhoduje o výživném několika dětí, stanovit výživné rodiči, jemuž děti nebyly svěřeny do výchovy, zvláštní částkou pro každé dítě. Díky

samostatnému rozhodnutí, kterým disponuje každé z dětí, lze v budoucnosti posuzovat potřebu změny výše výživného s ohledem na změnu poměrů, která se nemusí vztahovat na všechny děti ve stejné míře.⁸⁶

Při stanovení adekvátní výše výživného soudy zkoumají nejen příjmy rodičů dítěte, nýbrž i příjmy jejich nynějších manželů, příp. druhů, aby zodpovědně zhodnotily, do jaké míry je jejich hospodářská situace ovlivněna společným soužitím, vzhledem ke společnému jmění manželů nebo společnému hospodaření s finančními prostředky domácnosti. Vyživovací povinnost rodiče k dítěti nemůže být zkrácena tím, že povinný dobrovolně poskytuje výživu svému novému druhovi, který nepracuje, ač mu v tom nic nebrání a k této není povinen.⁸⁷

Osobní výkon péče o dítě

Soud je povinen při stanovení rozsahu vyživovací povinnosti přihlídnout k tomu, který z rodičů a v jaké míře o dítě osobně pečuje a jaký je podíl každého z nich při péči o společnou domácnost, žijí-li spolu. U dítěte útlého věku je vyživovací povinnost toho rodiče, který o dítě osobně pečuje, kompenzována zcela výkonem této osobní péče, a postupem doby se tento podíl úměrně s přibývajícím věkem a zvyšující se samostatností dítěte zmenšuje. Soudní praxe však podíl vyživovací povinnosti toho rodiče, který o dítě osobně pečuje, zohledňuje vždy.⁸⁸

U dítěte útlého věku je náročná osobní péče, kdy rodič (zpravidla matka) přijde na nějaký čas o své zaměstnání a je odkázán na dávky nemocenského pojištění a sociální dávky, které zpravidla nedosahují výše příjmu, který rodiči plynul z předchozího zaměstnání. Děti ve věku do tří let vyžadují celodenní (i celonoční) péči, která pečujícího rodiče zcela vyčerpává, a který z tohoto důvodu nemá časový prostor na své koníčky, přátele a vzdělávání. Soudní rozhodnutí však tyto faktory, tj. faktickou závislost pečujícího rodiče na sociálních dávkách, dávkách nemocenského pojištění a plné podřízení veškerého času péči o dítě, většinou nezohledňují.

⁸⁶ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 273

⁸⁷ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 328, 329

⁸⁸ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 278, 279

U dětí školního věku je náročná jejich školní příprava, zajištění jejich volného času a jeho kontrola, u dětí se zdravotním postižením je situace specifická vždy náročnou péčí, u dětí dospívajících vznikají často výchovné problémy, které je nutno řešit, ale soud vždy musí hodnotit každý případ dle jeho jedinečnosti.⁸⁹ Časově i finančně náročná je taktéž příprava dětí, které provozují některý ze sportů (fotbal, hokej, lyžování, tenis atd.) na profesionální úrovni.

Mám za to, že současná právní úprava a především její soudní interpretace zohledňuje osobní péči o dítě a péči o společnou domácnost v nedostatečné míře. Jak výše uvedeno, pečuje-li některý z rodičů o dítě, zpravidla se mu nepodaří na pracovním trhu nalézt lépe finančně ohodnocené zaměstnání, čím je v této otázce ve značné nevýhodě oproti rodiči, který se s dítětem stýká ve svém volném čase dle svých časových možností.

Podíl na životní úrovni rodičů

Novela zákona o rodině provedená zákonem č. 91/1998 Sb. odstranila pochybnosti v otázce spotřebního charakteru výživného, když bylo do § 85 odst. 2 ZR zakotveno oprávnění dětí podílet se na životní úrovni svých rodičů.

Do doby účinnosti této novely byly děti rozvedených rodičů fakticky diskriminovány, když výživné bylo stanovováno pouze ve výši nezbytné k uspokojování aktuálních potřeb dětí, nikoli v rozsahu umožňujícím tvorbu úspor. Po sametové revoluci se začala postupně situace dětí vyrůstajících v manželství a mimo manželství rodičů vyrovnávat, přičemž úplné vyrovnání nastalo právě výše uvedenou novelou.

V současné době, žije-li dítě dlouhodobě s rodičem, jehož výdělkové schopnosti a možnosti jsou výrazně nižší než výdělkové schopnosti a možnosti druhého rodiče, má právo na stanovení výživného ve výši schopné pokrýt i jeho nadstandardní potřeby, příp. je-li to v možnostech povinného, jej zajistit formou spoření i do budoucna. Vždy je však třeba mít na paměti, s ohledem na osobní charakter výživného, že výživné je určeno pouze dítěti a nikoli rodiči, který dítě vychovává a kterému je dítě svěřeno do výchovy.

⁸⁹ Nová, H.: Vyživovací povinnost obávaná a opomíjená. Bulletin advokacie, 2008, č. 1-2, s. 33

Naopak, žije-li dítě s rodičem, jehož výdělkové schopnosti a možnosti jsou velmi vysoké, mělo by být výživné povinného stanoveno alespoň v minimální výši respektující jeho schopnosti, možnosti a majetkové poměry tak, aby toto výživné (alespoň symbolicky ve srovnání s výživným druhého rodiče) udržovalo a prohlubovalo pocit sounáležitosti s oprávněným dítětem.⁹⁰ Na druhou stranu se obávám, že ačkoli bude v těchto případech výživné (alespoň v symbolické výši) stanoveno, v praxi často nebude povinným rodičem hrazeno a rodičem, jemuž bylo dítě svěřeno do výchovy, vymáháno.⁹¹

Závazky povinného

V řízení o stanovení výše výživného je obrana povinného často založena na skutečnosti, že tento má řadu povinných plateb, zahrnujících hypotéku, životní a důchodové pojištění, stavební spoření, leasing, po jejichž uhrazení mu nezbývá příliš velká disponibilní finanční částka na další výdaje.

Dle ustálené soudní praxe je částka výživného vypočítávána z výše celého příjmu povinného, protože má-li povinný na vysoké splátky hypotéky a životního pojištění, měl by mít i dostatek finančních prostředků na zabezpečení svých dětí.

Problémy však mohou nastat za situace, kdy má povinný nastaveny povinné platby a platby výživného na svůj aktuální plat, přičemž výživné je mu soudem zvýšeno na jím nepředpokládanou úroveň, zpravidla i se zpětnou účinností. Za této situace musí povinný bezodkladně vyřešit, kde na zvýšené výživné a nedoplatek vzniklý za dobu minulou vzít, aniž by byl vystaven sankčnímu postihu ze strany bank a dalších finančních institucí. Praxe vyměřování výše výživného z celého platu povinného je zcela určitě správná, ale soudy by jej měly dopředu alespoň upozornit na možnost, že výživné bude zvýšeno, aby měl čas provést změny splátek hypotéky a obdobných povinných plateb v dostatečném časovém předstihu. Pokud by byla výše výživného předvídatelná, např. z podobných tabulek, jaké platí v Německu a Rakousku, byl by povinný již spolu se zahájením řízení o stanovení výše výživného svým právním zástupcem na nutnost restrukturalizace těchto plateb upozorněn.

⁹⁰ Rozhodnutí Městského soudu v Praze sp. zn. 39 Co 568/1998 ze dne 10.2.1999

⁹¹ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 354 - 373

Povinný s nízkými příjmy nebo bez příjmů

Nedosahe-li povinný dostatečného příjmu k plnění svých vyživovacích povinností z objektivních i subjektivních důvodů, nemůže mu být tato stanovena nebo musí být určena pouze v symbolické výši. Z tohoto důvodu musí být výživné druhého z rodičů zvýšeno do takové míry, aby tento pokryl vyživovací povinnost dítěte v plném rozsahu sám, umožňují-li to jeho schopnosti, možnosti a majetkové poměry. Pokud by ani druhý rodič nebyl schopen poskytovat dostatečné finanční prostředky pro zajištění všech potřeb dítěte, přešla by vyživovací povinnost (zcela nebo ve zbývajícím rozsahu) na jeho prarodiče. Zvýšené nároky na plnění vyživovací povinnosti druhým rodičem nebo prarodiči však nelze považovat za případ, kdy by tento druhý rodič (nebo prarodiče) plnil (plnili) vyživovací povinnost místo prvního rodiče ve smyslu § 101 ZR, což by zakládalo jeho (jejich) nárok na náhradu toho, co místo tohoto rodiče vynaložil (vynaložili). V těchto případech se jedná o plnění vlastní vyživovací povinnosti, za níž ani v budoucnu nelze požadovat náhradu.⁹² Neschopnost plnit vyživovací povinnost není žádným způsobem sankcionována, ale jakmile dojde ke změně poměrů u povinného, může a měla by mu být vyživovací povinnost opětovně stanovena anebo mu zvýšena na adekvátní úroveň.

Pokud by se osoba výživou povinná dostala po zaplacení výživného pod hranici životního minima, je zde důvod pro zrušení vyživovací povinnosti nebo pro snížení výživného. Dávky sociální péče, rodičovského příspěvku a příplatku sociálního nejsou určeny k plnění vyživovací povinnosti dětí, ale slouží sociálně potřebnému občanovi k zabezpečení jeho výživy, ostatních základních osobních potřeb a k zajištění nezbytných nákladů na domácnost. Pokud by se povinný dostal v důsledku placení výživného pod hranici životního minima a hmotné nouze, nemůže mu být výživné stanoveno.⁹³ Tento názor byl potvrzen taktéž rozsudkem Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 15.9.2004 sp. zn. 10 Co 578/2004, ve kterém bylo judikováno: „Jestliže jediný příjem osoby povinné výživou tvoří pouze poskytované dávky sociální péče, z nichž je navíc hrazeno (byť v nižších částkách) výživné, nejsou v takovém případě osvědčeny podmínky pro zvýšení výživného“.

⁹² Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Panorama, 1984, s. 112, 113

⁹³ Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 14 Co 755/95 ze dne 26.1.1996

I přes výše uvedené je nutno se právním postavením a možnostmi získat sociální dávky těch osob, které z nejrůznějších důvodů žijí v nepříznivých sociálních podmínkách často na kraji chudoby, zabývat, a to jak z důvodů, které k tomuto nepříznivému stavu vedly, tak i možnostmi, jak tyto podmínky překonat, a právními řešeními, jaké má společnost při poskytnutí pomoci těmto lidem k dispozici. Při stanovení vyživovací povinnosti těmto povinným je třeba vycházet z právních předpisů, které se pomocí těmto osobám zabývají a upravují podmínky a předpoklady uplatnění nároků na sociální dávky, jejich přiznání, výši a způsob výplaty.⁹⁴

Soud však musí vždy zkoumat, z jakého důvodu nedosahuje povinný příjmu, z nichž by mohlo být uloženo hrazení výživného.

U nezaměstnané osoby povinné výživou, která byla zařazena do evidence uchazečů o zaměstnání příslušného úřadu práce, je třeba též zkoumat její reálné možnosti zajistit si vhodné zaměstnání, a to i případně ve vzdálenějším místě od jejího bydliště, jestliže přijetí do pracovního poměru je spojeno např. s možností ubytování či vhodným dopravním spojením, a takové možnosti nebrání jiné okolnosti posuzovaného případu.⁹⁵

Z tohoto důvodu soudy vycházejí z údajů poskytnutých příslušným úřadem práce, tj. z údajů, zda je povinný evidován na úřadu práce, jak s tímto spolupracuje při hledání nového zaměstnání, jak dodržuje stanovený režim, jestli odmítá nabízené pracovní příležitosti, zda jsou v jeho oboru (popř. příbuzném) k dispozici nějaká volná pracovní místa, jakých příjmů by dosahoval, kdyby byl zaměstnán, apod. Jak jsem již uvedla v předchozím textu, ačkoli je tento postup formálně plně v zájmu dítěte, o skutečné vypovídací schopnosti těchto zpráv mám jisté pochybnosti. Nezbyvá než souhlasit s názorem, že u nezaměstnané osoby povinné výživou, která je vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání příslušného úřadu práce, je třeba též zkoumat její reálné možnosti zajistit si vhodné zaměstnání, a to i ve vzdálenějším místě od jejího

⁹⁴ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 325

⁹⁵ Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem sp. zn. 10 Co 289/2003

bydliště, pokud to není z objektivních důvodů vyloučeno, např. nepřiměřeně obtížnými možnostmi dojíždění či nemožností zajistit si ubytování v místě výkonu práce.⁹⁶

Soudy v praxi také zkoumají, z jakého důvodu je povinný bez zaměstnání – z jakého důvodu skončil jeho předchozí pracovní nebo obdobný poměr (a zda bylo vyplaceno odstupné, příp. v jaké výši), či z jakého důvodu přestal provozovat podnikatelskou činnost. Pokud by soud dospěl k názoru, že nezaměstnanost je důsledkem neodpovědného postoje povinného rodiče, který např. odešel od předchozího zaměstnavatele, aniž měl zajištěno jiné zaměstnání, anebo byl ze zaměstnání propuštěn pro hrubé porušení pracovní kázně, vycházel by soud zpravidla z příjmu, jakého povinný dosahoval před opuštěním předchozího zaměstnání.⁹⁷

Pravděpodobně největší vliv na možnost nalezení optimálního zaměstnání má výše nezaměstnanosti v regionu, v němž je práce uchazečem o zaměstnání poptávána. Je známou skutečností, že v Praze a jejím okolí, lze vhodné zaměstnání nalézt poměrně snadno a ve velmi krátké době, oproti tomu v oblastech severních Čech a Ostravska, které se vyznačují vysokou mírou nezaměstnanosti, je nalezení zaměstnání mnohem obtížnější a trvá po delší dobu. Jinými slovy pokud nezaměstnaný z Prahy tvrdí, že nemůže nalézt zaměstnání po dobu několika měsíců, měl by mu soud vyměřit výživné z příjmu, jakého by dosahoval, pokud by zaměstnan byl, přičemž v této otázce mohou zprávy úřadů práce nalézt svého uplatnění. Oproti tomu bych doporučovala ponechat povinnému ze severního pohraničí naší republiky více času na nalezení vhodného zaměstnání, přičemž by tato doba neměla přesáhnout určitou, exaktně stanovenou, přiměřenou dobu.

Soud však musí zohlednit nejen kvalifikaci a praxi uchazeče o zaměstnání, ale také jeho zdravotní stav, který může nabídku vhodných zaměstnání značně limitovat, a dále jeho věk, přičemž osoby blízké důchodovému věku mají s nalezením vhodného zaměstnání značné potíže.

⁹⁶ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 361

⁹⁷ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 324, 325

Na druhou stranu se lze setkat s rozhodnutími soudu, která nezaměstnaného z pohraničních oblastí republiky odkázaly na nabídku volných pracovních míst v Praze, bez ohledu na to, že by tím povinný prakticky přišel o možnost pravidelného styku se svými dětmi. Přikláním se k názoru, že ačkoli je materiální zajištění dětí jistě důležité, nemělo by být jednostranně upřednostňováno nad možností styku povinného s dítětem, má-li povinný snahu se na výchově svého potomka podílet. Čas, který může povinný rodič strávit se svým dítětem, zvláště v jeho nízkém věku, je rozhodující na formování jejich budoucího vztahu a neměl by být vyměněn za peníze.

U osob dosahujících nízkých příjmů musí soud porovnat průměrné příjmy dosahované v daném oboru, a pokud dosahuje povinný podprůměrného příjmu, zjistit z jakého důvodu tomu tak je. Může to být způsobeno nízkou kvalifikací zaměstnance nebo jeho špatným zdravotním stavem, ale také skutečností, že zaměstnavatel vyplácí zaměstnanci část mzdy tzv. na černo. Zaměstnanci je tak vyplácena vyšší mzda než je mzda oficiálně vykazovaná, což je vedeno snahou zaměstnavatele ušetřit na daních a jiných povinných odvodech ve prospěch státu. Pokud soud dojde k závěru, že vykazovaný příjem zaměstnance je v nepoměru k příjmu, kterého by mohl zaměstnanec dosahovat u jiného zaměstnavatele nebo v jiném oboru, pro který je zaměstnanec kvalifikován, musí soud při stanovení výše výživného vycházet z potencionálně možného příjmu a nikoli příjmu vykazovaného.

V této souvislosti je třeba poukázat na možnost provádět dokazování ohledně celkové životní úrovně povinného, tj. vlastnictví nemovitostí, významnějšího movitého majetku, kupř. motorových vozidel, ale i starožitností, dále akcií, úspor a vlastnictví peněžních prostředků, způsobu trávení volného času, dovolené a finanční náročnosti koníčků.⁹⁸

Dalším z případů, kdy povinný nemůže z objektivních důvodů plnit vyživovací povinnost ke svému dítěti, je jeho příprava na budoucí povolání řádným denním studiem. Při určení výše výživného je třeba vycházet ze skutečně dosahovaných příjmů (autorských honorářů, majetkových práv, stipendií) a nikoli příjmů, kterých by povinný

⁹⁸ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 278

(řádně studující) rodič dosahoval, kdyby byl zaměstnán na plný pracovní úvazek. Navazující studium (zpravidla vysoké školy) je totiž plně v zájmu společnosti, studujícího rodiče a ve výsledku i dítěte samotného. Poté co rodič získá vyšší kvalifikaci, lze důvodně předpokládat, že jeho příjem vzroste, což se pozitivním způsobem projeví i na budoucím finančním zabezpečení dítěte.

Pokud studuje jeden z rodičů, přechází vyživovací povinnost na druhého z nich, studují-li oba rodiče anebo druhý z rodičů není schopen zajistit výživné v plném rozsahu, přechází vyživovací povinnost na prarodiče oprávněného, a to na všechny.

Povinný ve výkonu trestu odnětí svobody

Dalším z případů, kdy není povinný schopen hradit výživné v plné výši, je situace, kdy se nachází ve vazbě nebo výkonu trestu odnětí svobody. V řadě případů soudy povinnému rodiči, který se nachází ve vazbě nebo výkonu trestu vyživovací povinnost k dítěti nestanoví, protože se domnívají, že výkonem trestu je zabráněno vlastní práci získávat finanční prostředky pro hrazení výživného.

Pokud je však povinný ve vazbě nebo výkonu trestu odnětí svobody za trestný čin zanedbání povinné výživy nebo týrání dítěte, příp. jeho matky, soudy při výpočtu výše výživného vychází ze mzdy/platu, jakých povinný dosahoval před odsouzením. Obrana povinných spočívá pravidelně na tvrzení, že s určením výživného po dobu výkonu trestu odnětí svobody nesouhlasí, právě z důvodu, že bez svého zavinění nejsou v pracovním poměru a proto nemohou výživné platit.

Není v rozporu se zákonem, že při určení vyživovací povinnosti nebylo přihlédnuto ke skutečnosti, že od nástupu do vazby a následnému převodu do výkonu trestu, který trvá i v době rozhodování odvolacího soudu, povinný nedosahuje výdělků (odměn) jakých dosahoval u svého zaměstnavatele. Soud 1. stupně zde zcela správně odkázal na výjimku z ohledů na skutečně dosahované příjmy povinného výživou, jestliže si sám způsobil, že je již nemá (§ 96 odst. 1, věta druhá zákona o rodině) a lze souhlasit s prvostupňovým soudem, že spáchání úmyslného trestného činu je typickým případem, kdy se na - v tom důsledku (uložení trestu odnětí svobody) změněné - majetkové poměry povinného nebere zřetel, rozumějte nepřipouští se k tíži oprávněného

dítěte, protože nikdo nemůže mít důležitý důvod páchat zločinnost, ale dítě bude mít vždy zájem, aby jeho životní potřeby byly alimentací uspokojeny.⁹⁹ Obdobný názor vyslovil již o deset let dříve Krajský soud v Ústí nad Labem v rozhodnutí sp. zn. 11 Co 507/97: Byl-li otec ve vazbě a posléze ve výkonu trestu proto, že se dopustil trestného činu týrání svěřené osoby (nezletilého dítěte), vychází soud při rozhodování o výživném k této osobě z jeho schopností a možností, které měl v době před vzetím do vazby.

Tentýž Krajský soud v Brně, avšak jiný senát, oproti tomu judikoval následující: Výživné (na rozdíl od rozhodnutí soudu prvního stupně) otci nestanovil, přičemž důvodem uvedené změny byla skutečnost, že otec nezletilý se nacházel ve vazbě a nyní ve výkonu trestu (pro trestný čin týrání matky nezletilý) a právě touto vazbou mu bylo zabráněno vlastní prací získávat finanční prostředky pro plnění výživného nezletilý. Krajský soud své rozhodnutí odůvodnil subsidiárně neexistencí majetku, ze kterého by povinný mohl výživné po dobu jeho vazby a trestu plnit, ale především z okolností objektivního rázu i subjektivních vlastností, které byly dle názoru odvolacího senátu rozhodující při určování výše výživného k nezletilému. A protože nebylo v silách povinného si zaměstnání zajistit, nebylo dle názoru soudu možno otci určit výši výživného. Pro dobu budoucí však soud určení výživného nevyločil za podmínky, bude-li vězeňskou správou odsouzenému zaměstnání opatřeno.¹⁰⁰ Dokonce k podané ústavní stížnosti stěžovatelky vyjádřila předsedkyně odvolacího senátu názor, podle kterého bylo ústavní stížností napadeným rozhodnutím rozhodnuto v souladu s ustálenou judikaturou obecných soudů.

Z výše uvedeného je vidět nejednotná rozhodovací praxe soudů v otázce výživného, kdy i jeden Krajský soud v téže době vydává dvě zcela protichůdná rozhodnutí - a to máme v republice sedm Krajských soudů a Městský soud v Praze postavený jim naroveň.

Ke cti výše uvedené předsedkyně senátu, však slouží druhý názor vyslovený ve vyjádření k ústavní stížnosti, podle něhož pokud je jeden z rodičů ve vazbě nebo ve výkonu trestu (ve kterém nemůže být anebo nechce být pracovně zařazen) pro úmyslný trestný čin, jako je tomu v dané věci, mělo by se vycházet z jeho schopností a možností bez ohledu na to, že je ve vězení. Jeho situaci lze hodnotit tak, že se sám vzdal možnosti dosáhnout určitého příjmu, který by odpovídal jeho schopnostem a možnostem tím, že

⁹⁹ Rozsudek Krajského soudu v Brně sp. zn. 44 Co 298/2007 ze dne 27. 6. 2008

¹⁰⁰ Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 20. 2. 2007 sp. zn. 20 Co 498/2006-91, 20 Co 499/2006

se dopustil úmyslného trestného činu. Rozhodně by dle předsedkyně senátu Krajského soudu v Brně nemělo pro toto jeho protizákonné jednání trpět dítě tím, že by bylo po dobu jeho vazby (kterou si zavinil sám) odkázáno pouze na výživu druhého z rodičů. Ve vyjádření se v návaznosti na uvedený právní názor vyslovuje přesvědčení o potřebě (v zájmu nezletilých postižených obdobnou situací) změnit uvedenou zažitou judikaturu.¹⁰¹

Ústavní soud se při projednání této ústavní stížnosti přiklonil k odpovědnosti odsouzených za svá vlastní jednání, tj. pokud se rodič svým úmyslným jednáním, pro které na něj byla uvalena vazba a pro něž byl následně odsouzen k trestu vězení, vzdal objektivní možnosti plnit svoji vyživovací povinnost vůči svému nezletilému dítěti (§ 84, § 96 zákona o rodině), nelze tuto skutečnost přičítat k tíži tohoto dítěte, jež má dle čl. 32 odst. 4 Listiny základní právo na rodičovskou výchovu a péči. Opačný výklad by totiž vedl k absurdním důsledkům. Je tomu tak i v posuzované věci, kdy trestný skutek otce nezletilé směřoval vůči její matce. Takový výklad by pak vedl k extrémnímu důsledku, dle něhož by se rodič úmyslným trestným činem vůči nezletilému dítěti, příp. druhému z rodičů, s následným uvalením vazby a uložením trestu odnětí svobody po pravomocném odsouzení, vyživovací povinnosti vůči svému nezletilému dítěti "zbavil", resp. "mohl zbavit". Současně nelze ani vyloučit, že nyní aktuálně nesolventní povinný se stane v budoucnu solventním, a současně je třeba se vší důsledností dbát práv dítěte, která i v tomto ohledu musejí být od samého počátku v plném rozsahu chráněna. Bez významu není ani ten aspekt, že člověku nepochybně svědčí přídomek rozumné bytosti, jež je schopna svobodně volit alternativy vlastního jednání. Druhou stranou této svobodné volby je bezvýjimečná odpovědnost spočívající v povinnosti snášet (zejména předem dostatečně předvídatelné) adekvátní následky svého jednání. Stará římská zásada *nemo turpitudine suam allegare potest* (příp. *ex in iuria ius non oritur*, resp. *commodum ex iniuria sua nemo habere debet*), vychází z obecně sdíleného přesvědčení, že v kulturní společnosti nemůže mít nikdo prospěch ze svého vlastního protiprávního jednání, nadto k očividné újmě ostatních. Nota bene zvláště tehdy, pokud se jedná o děti, které nejsou schopny se samy žít a ve vztahu k nimž je (původce trestným zákonem postižitelného děje) nositelem vyživovací povinnosti.^{102, 103}

¹⁰¹ Stanovisko Ústavního soudu České republiky sp. zn. IV. ÚS 1181/07 ze dne 6. 2. 2008

¹⁰² Stanovisko Ústavního soudu České republiky sp. zn. IV. ÚS 1181/07 ze dne 6. 2. 2008

¹⁰³ Hanuš, L.: K určení výživného „hrazeného“ osobou zbavenou osobní svobody v důsledku úmyslné trestné činnosti. Právní rozhledy, 2008, č. 8, s. 297

O trestný čin zanedbávání povinné výživy podle § 213 trestního zákona může jít jen při zaviněném neplacení zákonné vyživovací povinnosti nebo vyhýbání se takovéto povinnosti, které je soustavné a trvá po delší dobu. Zpravidla by mělo jít o dobu šesti měsíců, i když není vyloučeno, že v závislosti na okolnostech případu budou znaky tohoto trestného činu naplněny i při době kratší, která by se však době šesti měsíců měla blížit.¹⁰⁴

S výjimkou případů, kdy si povinný trestní stíhání přivodil svým úmyslným jednáním, to znamená stanovit takové výživné, které by mohlo být vymoženo výkonem rozhodnutí i s ohledem na výši předpokládaného úložného. Jestliže však povinný páchá v době trestu další trestnou činnost a tím si prodlužuje svůj pobyt ve výkonu trestu odnětí svobody, mělo by být na jeho jednání pohlíženo jako na vzdání se příjmu bez důležitého důvodu a následně by se mělo vycházet z příjmu, jaký měl povinný před nástupem do výkonu trestu.¹⁰⁵

Při určování výše výživného a následné výše srážek nařízených výkonem rozhodnutí, by měl mít soud na zřeteli, že pokud bude odsouzenému celá nebo podstatná část pracovní odměny strhávána na úhradu vyživovací povinnosti a příp. i jiných dluhů či náhradu škody způsobené trestným činem, odsouzený může ztratit motivaci během výkonu trestu pracovat. Úložné je částí pracovní odměny odsouzeného, jehož výše se řídí výší pracovní odměny po odečtení všech srážek a které by mělo být zejména pro odsouzené, kteří mají nařízen výkon rozhodnutí, ekonomickým základem pro začátek života po propuštění z výkonu trestu. Pokud však v důsledku vysokých srážek nařízených výkonem rozhodnutí, odsouzení nejenom že nemají nárok na úložné, protože z jejich pracovní odměny jim nic nezůstane, ale dokonce ani na sebemenší částku kapesného, tito odsouzení následně odcházejí do občanského života bez finančních prostředků, mimo nejnutnější částky, kterou jim je nucen ústav poskytnout. V těchto případech, i když je odsouzený přijat do zaměstnání bezprostředně po propuštění z výkonu trestu, uplyne do první výplaty (zálohy na mzdu) poměrně dlouhá doba, po

¹⁰⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 49/1992

¹⁰⁵ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost: praktická příručka s judikaturou a vzory. 1. vydání. Praha: Linde, 1995, s. 330

kteřou má propuštěný značné finanční problémy, které často řeší dalším zadlužením nebo dokonce další trestnou činností.¹⁰⁶

Podle mého názoru by měly být zájmy dětí nadřazeny zájmům povinných, kteří se dopustili úmyslného trestného činu, a z tohoto důvodu bych navrhovala hodnotit každý úmyslný trestný čin jako vzdání se výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu bez důležitého důvodu, a vyměřené výživné stanovit podle výše příjmu, jakého by odsouzený mohl dosahovat nebýt ve výkonu trestu odnětí svobody. Soudem stanovené výživné by pak bylo strháváno nejen z odměny odsouzeného získané pracovní činností za doby pobytu ve věznicí, ale především z hodnoty majetku odsouzeného, který získal ještě před odsouzením.

U neúmyslných trestných činů bych se taktéž přikláběla ke stanovení určitého výživného, byť v nižší míře. Je obecnou povinností každého z nás předcházet porušování zákonů a počínat si tak, aby nebyl ohrožen život, zdraví či majetek jiných. Trestní soudy přistupují k ukládání nepodmíněných trestů odnětí svobody za neúmyslné trestné činy pouze výjimečně, a pouze pokud byl těmito způsoben zvláště závažný následek. Děti povinných, kteří byli odsouzeni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, jsou již znevýhodněny nemožností styku se svým rodičem, a proto bych tyto neznevýhodňovala ještě po finanční stránce, není-li to nezbytně nutné.

Bohužel s těmito změnami by musela souviset i reforma vězeňského systému, který by měl být schopen zajistit odsouzeným slušné zaměstnání, byť i za nižší mzdu než je obvyklé, spolu s reformou vymáhání výživného, kdy by bylo soudům povoleno nařídít výkon rozhodnutí pro vymáhání pohledávek na výživném prodejem movitého i nemovitého majetku dlužníka, a to v relativně krátké době tak, aby oprávněné dítě nebylo nuceno čekat na peníze povinného několik let, jako je to tomu nyní, a to ještě v lepších případech, kdy peníze skutečně obdrží. Dalším oprávněním soudů, které v současné době nemají a které by stálo za širší diskuzí, by byla jejich možnost nařídít odsouzenému určitou pracovní povinnost odpovídající jeho zdravotnímu stavu, věku a kvalifikaci, za kterou by náležela odsouzenému odměna, z níž by byly hrazeny pohledávky na výživném, náklady výkonu trestu, příp. další dluhy povinného a určitá část by byla ukládána na zvláštní účet odsouzeného, který by sloužil k začlenění

¹⁰⁶ Houdek, R.: Trest odnětí svobody a vyživovací povinnost. Socialistická zákonnost, 1966, č. 1, s. 109-115

odsouzeného do běžného života po jeho propuštění. Navíc by odsouzený touto pracovní činností získal pracovní návyky, které by při hledání zaměstnání po propuštění z výkonu trestu také uplatnil a díky nim by mohl získat lépe placené zaměstnání, což by mělo pozitivní dopad i na výši výživného. Ale jak výše uvedeno tyto kroky by musely být řešeny systémově a po širší celospolečenské diskuzi.

Výživné stanovené podnikatelům

Zatímco u zaměstnanců v pracovním poměru je výše jejich příjmů prokazována potvrzením zaměstnavatele, a soud musí pouze zvážit, zda tato mzda/plat odpovídá schopnostem a možnostem povinného, a zda zaměstnavatel nevyplácí zaměstnanci část mzdy tzv. na černo, poněkud obtížnější situace nastává u soukromých podnikatelů. Pro účely stanovení výše výživného na nezletilé dítě soud přihlíží k majetkovým poměrům podnikatele zpravidla v rozsahu čistého obchodního jmění společnosti vlastněné povinným rodičem nebo v rozsahu čistého zisku společnosti v předcházejícím kalendářním roce. Dále soud vychází z pravidelných příjmů podnikatele plynoucích mu z pracovního poměru či smlouvy o výkonu funkce a jeho majetkových poměrů.

Z důvodu, že před sametovou revolucí nepřicházelo soukromé podnikání fakticky v úvahu, až judikatura z poloviny 90. let položila základy řešení této otázky. Průlomové a v judikatuře hojně citované rozhodnutí vydal Krajský soud v Českých Budějovicích pod sp. zn. 7 Co 1336/94, v němž judikoval: Při hodnocení schopností a možností rodiče, který je podnikatelem, platit výživné na nezletilé děti, nelze vycházet pouze z údajů uváděných v přiznání k dani z příjmu povinného rodiče. Jeho schopnosti a možnosti jsou určovány mimo jiné i hodnotou zboží a zásob na jeho prodejně, pohledávkami za jinými osobami a v neposlední řadě i majetkovými hodnotami spočívajícími v nemovitostech tohoto rodiče.

Typická obrana soukromých podnikatelů při řízení o výživném spočívá v prokazování, že mají ze své podnikatelské činnosti pouze minimální zisk, neboť nedosahují patřičného příjmu, nebo že jejich výdaje dosáhly hranice jejich příjmu, případně že jejich podnikání skončilo daňovou ztrátou.¹⁰⁷

U výživného určovaného povinným podnikatelům musí soud primárně vycházet z jejich daňových přiznání, z peněžních deníků a v případě daňové ztráty je nutné

¹⁰⁷ Vrcha, P.: Rozhodování o výživném rodiče-podnikatele. Právní rádce, 2003, č. 2, s. 14

verifikovat (ne)zbytné výdaje rodiče z hlediska podnikání. Soud se musí vždy zabývat tím, jaký charakter mají jednotlivé výdaje (náklady) na dosažení, zajištění a udržení příjmů, jež podnikatel v daňovém přiznání uplatňuje. Ne každý podnikatelem uplatňovaný výdaj uznaný zákonem jako výdaj vynaložený na dosažení, zajištění a udržení příjmů, který umožňuje rodiči snížit si daňový základ, je pro rodiče z hlediska jeho podnikání nezbytný do té míry, že by po něm nebylo možno požadovat, aby z takto vynaložených prostředků přednostně plnil svoji zákonnou vyživovací povinnost k nezletilému dítěti. Charakter jednotlivých výdajových položek z hlediska nezbytnosti je u povinného (podnikatele) obecně limitován okruhem výdajů, bez nichž by již nebylo možno dále pokračovat v podnikání. Rozsah nezbytných výdajů není totožný s daňově uznatelnými výdaji, a proto je na soudu, aby se účelností uplatňovaných výdajů zabýval.¹⁰⁸

Při určení výživného pro dítě není u povinného rodiče, který je podnikatelem, rozhodující, zda rozdíl mezi jeho příjmy a výdaji je kladný či záporný, nýbrž s ohledem na (ne)zbytnost výdajových položek je třeba rozlišit, zda jde o výdaje, bez nichž by nebylo možno dosáhnout zajištění výkonu podnikatelské činnosti, nebo zda jde již o výdaje, které co do svého druhu či rozsahu směřují spíše k rozšiřování podnikatelské činnosti za účelem dosažení vyššího zisku.¹⁰⁹ Podle tohoto rozhodnutí, by měl soud (na základě znaleckého posudku nebo vlastního závěru po nahlédnutí do peněžního deníku) zhodnotit, které výdaje byly skutečně nezbytné a kterými si podnikatel zlepšoval svoji životní úroveň, např. zda potřeboval ke svým podnikatelským aktivitám nový osobní automobil, a zda to musel být zrovna nejdražší poslední model BMW, atd.¹¹⁰

Zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů, ukládá finančním úřadům povinnost poskytnout soudům pro účely rozhodnutí o výživném údaje o základu daně z příjmů: z podnikání a jiné samostatně výdělečné činnosti, z kapitálového majetku, z pronájmu a ostatních příjmech fyzické osoby. Není však tajemstvím, že tyto údaje nejsou pro rozhodování o výživném dostatečné, a to zejména z důvodu, že údaje předložené plátcem daně daňovému orgánu nejsou úplné,

¹⁰⁸ Vrcha, P.: Rozhodování o výživném rodiče-podnikatele. Právní rádce, 2003, č. 2, s. 14

¹⁰⁹ Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem sp. zn. 10 Co 326/2004

¹¹⁰ Hrušáková, M.: Rodinné právo v aplikační praxi : rozvod, děti, výživné. 1. vydání. Praha: Beck, 2000, s. 35

přesné, v převážné většině případů jsou zkreslující a neposkytují objektivně obraz o příjmech povinného, a jeho faktické příjmy z nich nelze spolehlivě zjistit.¹¹¹

Z výše uvedeného důvodu je v některých evropských zemích, např. v Německu, daňové přiznání pro účely stanovení výživného soukromým podnikatelů jako důkaz dokládající výši příjmů povinného vyloučeno, a to právě z důvodu, že se daňové právo řídí jinými pravidly, zejména při odpisech.¹¹² Jak již uvedeno, soud se musí velmi pečlivě zabývat i položkou výdajů, popř. ztrát. Mnoho podnikatelů uvádí do výdajů svoji vlastní odměnu, peníze, které si vyplácí pro svoji vlastní potřebu, nákupy zásob, pořízení nemovitostí, motorových vozidel, pracovních nástrojů a zařízení, které se však stávají vlastnictvím povinného, a je nutno k nim přihlídnout při posouzení majetkových poměrů podnikatele. To vše jsou hodnoty, které zlepšují majetkovou situaci povinného, jakkoliv náklady na jejich vynaložení jsou vykazovány v položkách výdajů, a díky nimž podnikatel vykazuje nepatrný zisk či dokonce ztrátu.¹¹³

Od zjištěných příjmů povinného plynoucích tomuto z jeho podnikatelské činnosti nemusí být zpravidla odečteny veškeré výdaje, spočívající v podstatné části v investicích do podnikání - prvořadou povinností osoby povinné výživou je dostát zákonné vyživovací povinnosti k dětem a teprve zbývajících finančních prostředků je možno použít k rozvoji podnikatelských aktivit.¹¹⁴ S tímto rozhodnutím Krajského soudu se ne plně ztotožňuji, protože podaří-li se povinnému rodiči úspěšně rozšířit podnikání, vzroste úroveň jím dosahovaných příjmů, což se pozitivním způsobem odrazí i na výši výživného. Z tohoto důvodu bych investice do rozšíření podnikání, samozřejmě v rozumné míře, krátkodobě upřednostnila i nad vyšší výši výživného.

S ohledem na výše uvedené, tj. situaci, kdy soukromí podnikatelé nepředkládali svá daňová přiznání, neuváděli v nich všechny potřebné skutečnosti, nesdělovali peněžní ústavy, ani čísla účtů, nevedli ani nepředkládali peněžní deníky, ale soudy měly jejich výpovědi a předkládané důkazy (s ohledem na jimi dosahovanou životní úroveň) za nevěrohodné, byl do zákona o rodině přidán § 85a, který zavedl právní domněnku, že

¹¹¹ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 323

¹¹² Nová, H.: Vyživovací povinnost obávaná a opomíjená. Bulletin advokacie, 2008, č. 1-2, s. 31-41

¹¹³ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 323

¹¹⁴ Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 8 Co 213/92

příjem povinného, který soudu řádně nedoloží své příjmy z podnikání, činí 12,7 násobek životního minima jednotlivce, čímž přenesl důkazní břemeno ohledně majetkových poměrů na povinného rodiče. Dřívější právní domněnka dokonce obsahovala patnáctinásobek životního minima, což dle mého názoru více přispívalo k vyšší ochraně nezletilých dětí. Ze systematického výkladu zákona lze dovodit, že je tato domněnka aplikovatelná při stanovení výživného pro nezletilé i zletilé děti, nikoli již při stanovení vyživovací povinnosti mezi ostatními příbuznými.

Před novelou zákona o rodině č. 91/1998 Sb. měl soud k dispozici pouze daňová přiznání s vykazovanými minimálními nebo žádnými zisky a účastnickou výpověď povinného, ale z provedeného dokazování byla zřejmá vysoká životní úroveň povinného. Za této situace, kdy povinný se soudem žádným způsobem nespolupracoval, neměl soud prakticky žádnou možnost, jak jej k tomu donutit – jeho jediným východiskem bylo stanovení výše výživného podle schopností, možností a majetkových poměrů povinného.

Po zavedení právní domněnky je na povinném, aby objasnil své příjmy, výši nemovitého i movitého majetku včetně peněžních zásob, a tak osvětlil své faktické majetkové poměry. Pokud by soud s ohledem na jiné provedené důkazy zjistil skutečnosti nasvědčující, že majetkové poměry povinného neodpovídají jím předloženým podkladům, mohl by aplikovat domněnku podle § 85a ZR.¹¹⁵ Jestliže však povinný splní svou povinnost vyplývající z tohoto ustanovení, tj. prokáže soudu své příjmy a poskytne další součinnost při zjišťování rozhodných skutečností, je aplikace této domněnky vyloučena.¹¹⁶

Řízení ve věcech výživného jsou řízeními nespornými, v nichž není soud vázán návrhy účastníků a je z úřední povinnosti povinen provést i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, než byly účastníky navrhovány. Posuzování otázky, zda povinný rodič soudu prokázal či neprokázal své příjmy a majetkové poměry, se tak může posunout spíše na otázku posouzení ochoty, s jakou povinný rodič se soudem při dokazování spolupracoval. U bohatého povinného rodiče, který jen velmi neochotně

¹¹⁵ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 287

¹¹⁶ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 376

spolupracuje se soudem a odmítá mu cokoli prokazovat, domáhajíc se aplikace právní domněnky, tj. stanovení výše výživného ze základu 12,7násobku částky životního minima, se soud s aplikací této domněnky spokojit nemůže a musí provést další dokazování ke zjištění skutečných příjmů (a možností) povinného.¹¹⁷ Soud je za této situace povinen přihlédnout i k celkovým majetkovým poměrům povinného a k *potencialitě příjmů*, tj. přihlédnout k jeho zjevně nevyužívaným schopnostem na základě ustanovení § 96 odst. 1 ZR.¹¹⁸

Z dalších důkazů, které by měl soud v případě pochybností o skutečných příjmech a majetkové situaci povinného provést, lze uvést zprávy bank o zůstatcích a pohybech financí na účtech povinného i jeho firmy, audit společnosti a znalecké posudky z oboru ekonomie apod. Mám za to, že soudy tyto možné důkazy v praxi používají spíše výjimečně, což se v některých případech projevuje v negativním smyslu na výši priznaného výživného.

S ohledem na finanční (desítky až sta tisíc korun) a časovou (několik měsíců) náročnost znaleckého posudku, lze soudům doporučit tyto nechat vypracovat pouze ve výjimečných situacích, a raději upřednostnit účetní závěrku a audit společnosti za předchozí kalendářní rok.

Jestliže je podnikání rodiče povinného výživou dlouhodobě ztrátové, je zapotřebí se v řízení o určení (zvýšení) výživného pro dítě zabývat otázkou reálné možnosti tohoto rodiče zajistit si na trhu práce finanční příjem výkonem práce, např. v závislé činnosti.¹¹⁹ V těchto případech soudu nezbude než vycházet z příjmů dosahovaných podnikatelem před započítáním podnikání nebo vycházet z potencionálního příjmu, kterého by byl povinný schopen dosahovat v pracovním poměru.

Shrnou-li výše uvedené, soud se při určování výše výživného povinnému podnikajícímu rodiči nesmí spokojit pouze s jeho účastnickou výpovědí a předloženým daňovým priznáním, jako tak činí některé soudy, ale musí provést další dokazování vedoucí ke zjištění skutečných příjmů, jichž podnikatel dosahuje, a jeho životní úrovně, a pokud zjistí, že podnikatelem předložené důkazy neodpovídají skutečnosti, přistoupit

¹¹⁷ Hrušáková, M.: Rodinné právo v aplikační praxi: rozvod, děti, výživné. 1. vydání. Praha: Beck, 2000, s. 36

¹¹⁸ Rozsudek Městského soudu v Praze sp. zn. 16 Co 492/1999

¹¹⁹ Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem sp. zn. 10 Co 550/2002

k aplikaci nevyvratitelné právní domněnky o výši příjmu odpovídající 12,7násobku životního minima. V případě, že by z provedeného dokazování vyplynulo, že životní úroveň podnikatele a výše jeho movitého a nemovitého převyšuje i domněnkou předpokládaný příjem, je soud povinen vycházet ze schopností, možností a majetkových poměrů povinného, příp. si nechat předložit účetní závěrku a audit společnosti, nechala-li si její společnost vypracovat, za předchozí účetní období.

Pokud by soudní praxe skutečně respektovala shora uvedený postup, jsem názoru, že by tímto byly zájmy oprávněných dostatečným způsobem chráněny, ale bohužel nyní, nemá-li druhý z rodičů alespoň rámcovou představu o majetkových poměrech povinného, je přístup soudů v dokazování skutečných příjmů a skutečné hodnoty podnikatelem vlastněného majetku velmi laxní. Druhou stranou mince je délka soudního řízení, které i bez nadstandardního dokazování trvá zbytečně dlouho.

5. 2. Potřeby oprávněného

Obecně

Při určení výše výživného soud přihlíží nejen ke schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům povinných, ale současně k odůvodněným potřebám oprávněného.

Při určování rozsahu vyživovací povinnosti k nezletilým dětem je třeba mít na zřeteli, že zajištění této výživy se týká nejen výživy ve vlastním slova smyslu, ale všech nezbytných potřeb pro život kulturního člověka. Proto je potřebné, aby rodiče poskytovali podle svých schopností a možností tolik prostředků na výživu dětí, aby z nich byly uspokojeny osobní potřeby dítěte, jak pokud jde o výživu, tak i prohlubování vzdělání, rozvoj zájmů a zálib, přípravu na budoucí povolání. Zákonná kritéria pro určování rozsahu výživného nezletilých dětí jsou stejná a jednotná, avšak jednotlivé případy určování rozsahu se od sebe liší v podkladech rozhodujících pro toto určení. Z tohoto důvodu má na zkvalitnění rozhodování o výživném význam především zjišťování skutečného stavu věci a jeho všestranné zhodnocení. Jako pomůcka se osvědčilo obecné vyjádření odůvodněných potřeb nezletilých dětí v určitých věkových kategoriích pro období jednoho měsíce pevným peněžním ekvivalentem. Samozřejmě je

třeba v každé konkrétní věci přihlížet ke zvláštnostem konkrétního případu ve smyslu kritérií stanovených zákonem.¹²⁰

Jak již v předešlém textu uvedeno, výživné pro nezletilé děti slouží nejen k uspokojování jejich výživy v užším smyslu, k uspokojování všech odůvodněných hmotných potřeb (ošacení, obuv, ubytování, hygiena), ale i dalších potřeb nezbytných k úspěšné výchově dítěte (vzdělání, příprava na budoucí povolání, kulturní, sportovní a rekreační potřeby, náklady spojené se zdravotním stavem a koníčky oprávněného). Rozsah těchto potřeb je různý v každém jednotlivém případě a je odstupňován podle věku dítěte (fyzické a duševní vyspělosti), jeho zdravotního stavu, schopností, nadání a způsobu přípravy na budoucí povolání i celkového uplatnění ve společenském životě, atd. Odůvodněné potřeby nezletilého dítěte jsou však vždy odvislé od schopností a možností obou rodičů, což plně odpovídá zásadě úměrnosti životní úrovně dítěte životní úrovni rodičů.¹²¹ Jsou-li reálné schopnosti a možnosti rodičů velmi omezené, jsou odůvodněnými pouze běžné potřeby dítěte, které nepřesahují obvyklou základní míru „všech nezbytných potřeb nutných pro život kulturního člověka“. Jsou-li reálné schopnosti a možnosti rodičů velmi široké, jsou odůvodněnými též další potřeby dítěte, které nejsou nezbytné, ale - právě se zřetelem např. k věku a zdravotnímu stavu dítěte, jeho fyzické a duševní vyspělosti, způsobu a obsahu přípravy na budoucí povolání a celkovému uplatnění ve společenském životě - prospěšné všestrannému vývoji dítěte ve společnosti. V rozhodnutí o rozsahu vyživovací povinnosti rodičů k dítěti by měla být vyjádřena zásada úměrnosti životní úrovně dítěte životní úrovni rodičů, aby i zvýšené potřeby, které lze dítěti z příjmu rodičů poskytnout, byly zajištěny výživným stanoveným v odpovídající míře.¹²²

Při určení výše výživného musí soud zohlednit kromě obvyklých a pravidelně se vyskytujících potřeb (např. ošacení, stravy, jízdného, nákladů souvisejících se vzděláváním oprávněného) i potřeby vyskytující se jen nárazově, např. v době letních prázdnin. Z tohoto důvodu musí měsíční výše výživného pokrývat i potřeby vyskytující se nepravidelně za delší období (náklady na letní jazykový kurz, lyžařský

¹²⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 30/1990

¹²¹ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 320

¹²² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR sp. zn. 5 Cz 112/65 ze dne 3. prosince 1965

výcvik, absolvování autoškoly, nákup studijních pomůcek), popřípadě potřeb zcela nahodilých.¹²³ Ze zákona o rodině ani ze zásady úměrnosti životní úrovně dítěte životní úrovni jeho rodičů nelze totiž dovést povinnost rodiče poskytovat kromě měsíčního výživného na nezletilé dítě ještě další jednorázový příspěvek na úhradu jeho některých osobních potřeb.¹²⁴

Závislost rozsahu odůvodněných potřeb oprávněného na schopnostech, možnostech a majetkových poměrech povinného není dle mého názoru v rozporu s rovností jednotlivých dětí, ale odpovídá zásadě stejné životní úrovni rodičů a jejich dětí. Rodiče s nižšími příjmy nemohou zajistit svým dětem stejné hmotné zabezpečení a prožitky jako rodiče, kteří vydělávají nadstandardně. Z tohoto důvodu je tedy jistě správné, a opačný výklad by byl absurdním, že ne všechny děti mají nárok na každoroční dovolenou v zahraničí, drahé dárky nebo možnost soukromého doučování.

Věk oprávněného

Rozsah odůvodněných potřeb oprávněného se mění s jeho vzrůstajícím věkem, přičemž dříve platila premisa ohledně nárůstu jeho potřeb v závislosti na jeho vzrůstajícím věku.

U novorozenců a dětí nízkého věku by měl povinný rodič hradit náklady související se zajištěním výživy dítěte i náklady nutné na obstarání osobních potřeb dítěte souvisejících s jeho narozením, přičemž zpravidla půjde o dětskou výbavičku, kosmetické přípravky, dětské pleny, postýlku a kočárek. Umožňují-li to schopnosti a možnosti povinného rodiče, bude se jednat i o nepovinná očkování, plavání novorozenců nebo i zajištění biopotravin pro nezletilého. Z důvodu, že u novorozenců plní (zpravidla) matka svoji vyživovací povinnost vůči dítěti výkonem osobní péče, bývá (zpravidla) na otci, aby svého potomka zajistil po materiální stránce.

U dětí ve věku tří až šesti let by měl být ve stanoveném výživném zohledněn rychlý růst těchto dětí a s tímto související častá obnova oblečení a obuvi oprávněných a hrazení výdajů za mateřskou školu. Ačkoli výdaje rodičů, kterým se podařilo dítě umístit do mateřské školy zřizované státem, krajem či obcí nepřesahují se stravným částku 1.000,- Kč měsíčně, z důvodu nedostatku míst v těchto zařízeních je řada rodičů

¹²³ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 362

¹²⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 5/1991

nucena umístit svého potomka do soukromé mateřské školy, v níž měsíční školné přesahuje částku 10.000,- Kč, v některých zařízeních dokonce 20.000,- Kč, případně si zajistit paní na hlídání, což se musí taktéž promítnout do výše výživného, jež bude oprávněnému vůči povinnému rodiči přiznáno. V současné době se vedou rozsáhlé diskuze o úplatnosti posledního ročníku mateřské školy, přičemž dle současné legislativy je tento (s výjimkou stravného a úhrady za nadstandardní aktivity dětí) bezplatný.

Další zvýšené výdaje se u dětí objevují s jejich nástupem do první třídy. U dětí školního věku jsou jejich potřeby zvyšovány řadou mimoškolních aktivit, pobyty ve škole v přírodě, na povinných lyžařských a cyklistických zájezdech atd., a také vyšší spotřebou stravy a rychlým růstem, když zejména v období dospívání rostou potřeby dětí velmi dynamickým způsobem. Školáci potřebují nejen učebnice, sešity a psací potřeby, ale také počítač a přístup k internetu. U studentů středních a vysokých škol je tento požadavek samozřejmostí a často i podmínkou studia, přičemž velmi nákladné jsou i další studijní pomůcky, jako slovníky, učebnice a praktické pomůcky. Dalšími výdaji, které se pravidelně objevují u dospívajících dětí, jsou výdaje za zahraniční pobyty, taneční kurzy a jiné způsoby využití volného času, včetně diskoték atd.¹²⁵

Nynější judikatura zahrnuje mezi odůvodněné potřeby dospívajících oprávněných také náklady na zajištění antikoncepčních prostředků, léčebných pobytů na horách nebo u moře v rámci klimatoterapie, čističek vzduchu, antialergických lůžkovin, neboť i tyto výdaje jsou pravidelné a dosti nákladné.¹²⁶

V dobách socialismu, kdy existovaly pouze školy státní (od mateřských po vysoké), byly výdaje za vzdělání snadno předvídatelné a vyčíslitelné. Během posledních patnácti let nastal značný rozmach škol soukromých nabízejících jednak alternativu ke školám státním a jednak výuku aktivit, které státní školy nenabízí. Ačkoli je navštěvování některých z těchto škol dítěti ku prospěchu, vždy musí být pečlivě posouzeno, zda je návštěva těchto zařízení ve finančních možnostech rodičů. S příchodem 21. století se staly soukromé školy, soukromá učiliště a soukromé zájmové instituce běžně přijímanými a běžně poskytovanými vzdělávacími zařízeními, ačkoli

¹²⁵ Nová, H.: Vyživovací povinnost obávaná a opomíjená. Bulletin advokacie, 2008, č. 1-2, s. 34

¹²⁶ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 320

stále patří k určitému nadstandardnímu typu vzdělání, kterému musí odpovídat nadstandardní schopnosti a možnosti, popř. majetkové poměry povinného rodiče. Pokud by jeden z rodičů přihlásil dítě na soukromou školu, aniž by toto konzultoval s druhým z rodičů nebo dokonce i přes jeho nesouhlas, a poté z tohoto důvodu požadoval zvýšení výživného, a nedošlo by-li k dohodě rodičů, je právem každého z rodičů obrátit se na soud, aby o zvýšení výživného rozhodl a případně i rozhodl o nahrazení souhlasu druhého z rodičů se studiem dítěte na soukromé škole podle § 49 ZR.¹²⁷

Zdravotní stav

Odůvodněné potřeby oprávněných jsou také ve značné míře ovlivněny jejich zdravotním stavem. Ačkoli jsou všechny děti mající české státní občanství zdravotně pojištěny, ne všechny náklady jsou z těchto prostředků hrazeny.

Nejčastěji musí rodiče vynakládat značné finanční prostředky na stomatologickou péči zahrnující především rovnání zubů, které zdravotní pojišťovny zpravidla nehradí, na pořízení brýlí/kontaktních čoček, bezlepkovou dietu, čističky vzduchu a různé jiné antialergické potřeby nebo léky. I při úvaze o pořízení těchto zdravotnických pomůcek, musí být zohledněny schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinných rodičů, a pokud jsou tyto velmi limitované, musí se oprávněný spokojit pouze s jejich levnějšími verzemi.

V případě, že dítě trpí některou z vážnějších zdravotních vad, se musí rodiče podílet na doplatecích za drahé léky, invalidní vozíky, naslouchadla pro neslyšící děti či pomůckách pro nevidomé. Při určení výše výživného je též nutno zohlednit náročnou a zatěžující péči jednoho rodiče (obou rodičů) o zdravotně postižené dítě, kdy další náklady vznikají kupř. v souvislosti s dopravou postiženého dítěte k lékaři či do škol, se zajištěním péče o něj v době nepřítomnosti rodiče, ale především v tom, že rodič, který o dítě osobně pečuje, je handicapován pracovní a omezen v získávání vlastních příjmů.¹²⁸

¹²⁷ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 321, 322

¹²⁸ Nová, H.: Vyživovací povinnost obávaná a opomíjená. Bulletin advokacie, 2008, č. 1-2, s. 34, 35

Dovolují-li to schopni a možnosti rodičů, lze do odůvodněných potřeb dětí zahrnout také zajištění dobrovolných očkování (např. proti žloutence, klíšťové nákaze či rakovině děložního čípku) a lázeňských pobytů na horách nebo u moře.

Zájmy nezletilého

V řízení o výživném se soudy musí zabývat také otázkou zájmů a koníčků oprávněného a jejich finanční náročností, přičemž právě v této otázce odůvodněných potřeb oprávněného vystupují nejvíce do popředí schopnosti, možnosti a majetkové poměry rodičů.

Ačkoli by jistě každé dítě rádo cestovalo do dalekých krajín, hrálo golf, potápělo se ke korálovým útesům nebo se v pozdějším věku učilo létat, tyto drahé koníčky mohou provozovat pouze některé z nich. Pokud je však povinný dostatečně solventní a sám některou z těchto zálib provozuje, mělo by to být zohledněno i ve výši stanoveného výživného, které oprávněnému umožní provozování oblíbené záliby.

Potencionální příjmy většiny povinných však nedosahují takové úrovně, aby oprávnění mohli takovéto nákladné koníčky provozovat, z čehož vyplývá, že většině dětí „musí stačit“ cestování po České republice (Evropě), hraní fotbalu, čtení, vyšívání a jiné finančně méně náročné záliby. Náklady na jízdné, tréninky, sportovní vybavení, nové knihy či vyšívací plátna by však měly být do výše výživného zahrnuty vždy.

Otázkou zůstává, co v případě, kdy je dítě talentované na některý z finančně náročných sportů (tenis, krasobruslení, hokej atd.), ale rodiče si nemohou pronájem tréninkových ploch, trenéry a sportovní vybavení dovolit. V tomto případě bych se přiklápěla k pečlivému zkoumání schopností, možností a majetkových poměrů obou povinných, a je-li to jen trochu možné, upřednostnila zájmy dítěte a jeho talent. Dokonce, jsou-li prarodiče oprávněného stále výdělečně činní nebo bohatí, bych navrhovala stanovit výživné i těmto v souladu s ustanovením § 88 odst. 2 ZR, tj. pokud nemohou potomci své vyživovací povinnosti dostát, přechází tato povinnost na předky.

Závěrem si dovolím shrnout, že pokud je povinný skladníkem s podprůměrnou inteligencí a dluhy, těžko mu stanovit výživné, které by oprávněnému umožňovalo být jen každotýdenní plavání a víkendové výlety za poznáním krás naší republiky. Naopak, je-li povinný rodič manažer s platem přesahujícím 100.000,- Kč

měsíčně, lze za odůvodněné potřeby oprávněného považovat i každodenní tenisové tréninky s profesionálním trenérem.

Vlastní majetek dítěte

Při určování výše výživného musí soud zkoumat také vlastní majetek nezletilého se zaměřením na tímto poskytované výnosy. Vlastní majetek a příjmy oprávněného mají vliv především na to, že odůvodněné potřeby dítěte jsou částečně hrazeny jiným způsobem než výživným a v důsledku toho mají vliv na stanovení výše výživného. Má-li oprávněný vlastní majetek, získá-li určitý majetkový prospěch (dědictvím, darem, výhrou) nebo má vlastní pravidelný příjem, mají tyto skutečnosti nepochybně vliv na stanovení výše výživného, které bude povinnému soudem vyměřeno. Mělo by se však jednat o majetek, který poskytuje určité pravidelné a dlouhodobé výnosy, kterých může být použito k uspokojování odůvodněných potřeb dítěte nebo o majetek, který všeobecně zvýhodňuje životní standard oprávněného (např. vlastnictví nemovitosti).¹²⁹

Soud však může, jak výše uvedeno, přihlížet pouze k dlouhodobým a pravidelným výnosům z majetku dítěte, příp. k vlastnictví věcí, kterých oprávněný využívá, nikoli však k prostředkům, které jsou explicitně určeny k jiným účelům, např. náhradě způsobené škody nebo plnění pojišťoven.¹³⁰

Někteří z oprávněných dosahují zajímavých příjmů ještě v době své nezletilosti nebo studií, přičemž těmito výnosy mohou být též uspokojovány některé z jejich potřeb. Dle současné úpravy zákoníku práce mohou být v pracovněprávních vztazích zaměstnány pouze fyzické osoby starší 15 let po ukončení povinné školní docházky. Nezletilí, kteří nedosáhli 15 let nebo nemají dokončenu povinnou školní docházku, mohou vykonávat pouze činnost uměleckou, kulturní, sportovní a reklamní po předchozím souhlasu místně příslušného úřadu práce a za podmínek stanovených zákonem č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů. Takováto činnost nesmí bránit vzdělání dítěte nebo jeho docházce do školy a účasti na výukových

¹²⁹ Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Panorama, 1984, s. 127 - 128

¹³⁰ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 320, 321

programech a nesmí poškozovat jeho zdravotní, tělesný, duševní, morální nebo společenský rozvoj.¹³¹

V praxi se bude nejčastěji jednat o různé dávky sociálního zabezpečení (přídavky na děti a sirotčí důchody) a stipendia. Soudní judikatura dovodila, že ojedinělý příjem dítěte (např. v době školních prázdnin), které se jinak připravuje studiem na budoucí povolání, zpravidla neovlivňuje vyživovací povinnost rodičů¹³² a je třeba zásadně přihlížet ke všem druhům stipendia, přičemž k prospěchovému ve zmenšené míře z důvodu, že je v zájmu celé společnosti, aby dítě dosahovalo vynikajících studijních výsledků¹³³.

Právo na tvorbu úspor

Nynější úprava výživného vychází ze zásady rovnosti dětí vyrůstajících v manželství a dětí, jejichž rodiče se rozvedli. Dřívější právní úprava výživného byla postavena na jeho spotřebním charakteru, dle kterého bylo výživné určováno pouze ve výši odpovídající schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům povinného spolu s aktuálními odůvodněnými potřebami oprávněného v daném časovém období, tj. nikoli ve výši umožňující vytváření finanční rezervy pro budoucí potřeby oprávněného, např. studia. Tuto dřívější rozhodovací praxi soudů ilustruje publikovaný judikát uveřejněný pod č. R 129/56: „Výživné není určeno k tomu, aby z něho byly vytvářeny pro oprávněného úspory ke krytí časově vzdálené potřeby, a to ani v případě, že by se takové úspory uskutečňovaly formou pravidelných vkladů u peněžních ústavů anebo formou pojištění osob“.

Tato koncepce krytí odůvodněných potřeb oprávněného v daném časovém období, byla v průběhu 90. let překonána a nyní stojí na prvním místě zájmy oprávněných a jejich finanční zajištění, v pokud možno co nejširší míře. Možnost zajistit budoucnost dítěte formou úspor při stávajících možnostech povinného rodiče je praktická zejména tam, kde není jistota, že povinný rodič bude schopen plnit vyživovací povinnost v odpovídající výši po celou dobu jejího trvání. U soukromých podnikatelů,

¹³¹ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 321

¹³² Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 76/1968

¹³³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 78/1979

jejichž činnost bývá zpravidla spojena s určitým podnikatelským rizikem, je tento předpoklad splněn téměř vždy.¹³⁴

Novela zákona o rodině č. 91/1998 Sb. zakotvila nový § 85a, podle kterého je odůvodněnou potřebou dětí i tvorba úspor zabezpečující zejména jejich přípravu na budoucí povolání, pokud to majetkové poměry povinného rodiče umožňují. Ačkoli je možnost vytváření úspor zařazena do ustanovení zabývajícího se výživným hrazeným rodičem podnikatelem, s ohledem na kontext celého institutu vyživovací povinnosti je všeobecně přijímán názor, že lze ukládat část výživného pro budoucí potřebu oprávněného uložit i rodiči, který je v pracovním poměru. Pokud se jedná o výživné hrazené jedním rodičů, lze zajistit tvorbou úspor děti zletilé i nezletilé, pokud by bylo výživné hrazeno ostatními příbuznými, pak s ohledem na § 88 odst. 3 ZR, pouze děti nezletilé.¹³⁵

Částí výživného vytvořené úspory by dle zákona o rodině měly sloužit k přípravě na budoucí povolání, ale judikatura soudů v této otázce téměř jednotně považuje za společensky prospěšné využití úspor také pro získání budoucího bydlení, např. formou stavebního spoření, pro možnost finančně náročného sportovního uplatnění, pro získání kvalitního hudebního vzdělání, včetně zakoupení drahého hudebního nástroje, atd.¹³⁶

V této souvislosti je také třeba zmínit otázku kontroly nad úsporami vytvářenými z částí výživného pro jejich budoucí využití oprávněným tak, aby nedošlo k jejich spotřebování k jiným účelům, např. pouze v zájmu druhého z rodičů. V praxi se nejčastěji uplatňuje institut speciálního (ve prospěch soudu vinkulovaného) účtu v bance, na který povinný hradí část výživného, přičemž peníze z tohoto účtu mohou vybrat oba rodiče zároveň nebo jeden z rodičů po předchozím souhlasu soudu, vždy však ve prospěch oprávněného. O využití uspořené peněz rozhoduje soud rozsudkem v samostatném řízení podle § 49 ZR stejně jako v jiných případech nedostatku shodné

¹³⁴ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 287

¹³⁵ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 376, 377

¹³⁶ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 287 ve spojení s rozsudkem Městského soudu v Praze sp. zn. 23 Co 557/1998

vůle obou rodičů na návrh jednoho z rodičů.¹³⁷ Povinnému rodiči nelze uložit, aby platil část výživného pro nezletilé dítě, která představuje tvorbu úspor (§ 85a odst. 2 ZR), na účet, s nímž by mohli nakládat oba rodiče nezletilého.¹³⁸

Další možností, s níž by však povinný, který nemá oprávněného ve výchově, jen těžko souhlasil, je zasílání celého výživného k rukám druhého z rodičů, který by rodiči, který výživné platí, pravidelně předkládal účty o uložení části výživného na bankovní účet, příp. doklady o výběru těchto peněz a jejich využití.¹³⁹ Z důvodu § 37a ZR, který ukládá rodičům povinnost spravovat jmění dítěte s péčí řádného hospodáře, může dítě, má-li podezření na neúčelnost některých výdajů hrazených z prostředků výživného, uplatnit po nabytí zletilosti právo na náhradu škody nebo vydání bezdůvodného obohacení.¹⁴⁰

Podle zkušeností, které jsem získala za svoji praxi, movití povinní mají velmi často zájem svého potomka finančně zabezpečit, přičemž nechtějí, aby jimi placené výživné spotřeboval druhý z rodičů nebo ještě hůře jeho nový partner. Z tohoto důvodu ochotně souhlasí s hrazením části výživného na stavební spoření, investiční spoření či jiný vázaný účet vedený na jméno oprávněného, přičemž tento účet zůstává pod jejich kontrolou nebo kontrolou soudu. Protože rodiče dětí, které vyrůstající v úplných rodinách, velmi často dítěti některý z výše uvedených účtů vedou, příp. dítě do budoucna zajišťují jiným způsobem, bylo by v rozporu s rovností dětí vyrůstajících v manželství a mimo ně, kdyby soudy tento způsob zabezpečení oprávněných nevyužívaly. Ohledně jednostranného zakládání stavebních spoření, investičních spoření atd. povinným rodičem ve zjevné snaze vyhnout se placení vyššího výživného k rukám druhého z rodičů, aniž by s tímto výběr banky či spořitelny konzultoval, mám však jisté pochybnosti.

¹³⁷ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 287, 288

¹³⁸ Rozhodnutí Městského soudu v Praze sp. zn. 29 Co 329/2002 ze dne 24. 10. 2002

¹³⁹ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 287, 278

¹⁴⁰ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 377

5. 3. Výživné a rozsah styku oprávněného s povinným

Stanovení výživného při společné a střídavé výchově

Je-li dítě svěřeno do péče jednoho z rodičů a druhému z rodičů je stanovena vyživovací povinnost, neztrácí druhý z rodičů ani rodičovskou zodpovědnost ani právo na pravidelný styk s dítětem, tj. rodič, kterému nebylo dítě svěřeno do výchovy, má legitimní právo podílet se na výchově svého potomka, informovat se ve škole na prospěch a chování dítěte, dotazovat se lékařů a zdravotnických zařízení na jeho zdravotní stav apod. Z důvodu, že rodiče, ač spolu s dítětem netvoří společnou domácnost, rozhodují o podstatných věcech při výkonu rodičovské zodpovědnosti společně, má rodič, jemuž bylo dítě svěřeno do péče, povinnost druhého rodiče o zásadních otázkách, příp. problémech týkajících se dítěte, informovat. Je-li dítě svěřeno do střídavé nebo společné výchovy obou rodičů, předávání informací týkajících se dítěte se mezi rodiči předpokládá, a pokud by přestalo fungovat, bylo by na místě zvážit, zda je střídavá nebo společná výchova skutečně v zájmu dítěte.

Při svěřením dítěte do výlučné výchovy jednoho z rodičů, by měl být styk dítěte s druhým z rodičů upraven primárně dohodou, a není-li této mezi rodiči dosaženo, soudním rozhodnutím s ohledem na věk a zdravotní stav dítěte, možnosti obou rodičů, a je-li dítě vyššího věku, i s ohledem na jeho preference a přání.

Při úpravě výše výživného musí soud zohlednit rodiči domluvený nebo soudem rozhodnutý rozsah styku povinného rodiče s dítětem z důvodu, že po dobu styku povinného s dítětem, je povinný povinen postarat se naturálním plněním o osobní potřeby dítěte a vykonávat osobní péči o něj. Z tohoto důvodu je naturální plnění a osobní péče povinného zohledněna již v měsíční výši výživného, které povinný hradí k rukám druhého z rodičů/oprávněného po dobu celého roku, a při následném krátkodobém pobytu dítěte u rodiče, jemuž nebylo svěřeno do výchovy, nelze od stanoveného výživného odečítat hodnoty vynaložené na potřeby oprávněného dítěte po dobu styku. Totéž platí i pro případ, kdy povinný rodič má dítě u sebe po určitou dobu letních školních prázdnin.¹⁴¹ Výjimku by tvořil případ, kdyby došlo v důsledku podstatné změny poměrů k podstatnému nárůstu styku povinného rodiče s dítětem, např.

¹⁴¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 31/62 a R 73/69

z důvodu dlouhodobé zahraniční pracovní cesty rodiče, jemuž bylo dítě svěřeno do výchovy, jeho dlouhodobé hospitalizace v nemocnici, dohody rodičů nebo jiných důvodů.¹⁴²

Při úvaze soudu, komu z rodičů svěřit dítě do výchovy, může soud kromě svěřením dítěte do péče jednomu z rodičů, schválit dohodu o svěřením dítěte do společné nebo střídavé péče obou rodičů. Z důvodu preference zájmů dětí, neměl by soud o společné nebo střídavé výchově rozhodovat, ale takovouto dohodu rodičů pouze schválit. Dohoda rodičů o společné nebo střídavé výchově musí kromě svěřením dítěte do společné či střídavé výchovy obsahovat i ujednání rodičů o tom, jakým způsobem a v jakém rozsahu bude každý z rodičů hradit nikoli běžné náklady na dítě nebo u střídavé výchovy, jaká bude výše výživného každého z rodičů.¹⁴³

Výživné by mělo být zejména v případech společné nebo střídavé výchovy plněno dobrovolně a tak, aby dítě nepocítilo „rozpad“ rodiny a jeho důsledky alespoň v majetkové sféře. Dobrovolným plněním se rozumí plnění, které v plné míře a včas uspokojuje všechny odůvodněné potřeby oprávněného a odpovídá schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům povinného (povinných), což je plně v souladu s právem dítěte podílet se na životní úrovni svých rodičů.¹⁴⁴

Schválí-li soud dohodu rodičů o svěřením dítěte do společné výchovy, bude i nadále dítě vyrůstat v jedné domácnosti s oběma rodiči, přičemž na rozdíl od doby společného soužití, kdy rodiče vedli společnou domácnost a na péči o domácnost a dítě, včetně jejich finančního zabezpečení, se podíleli společnými silami, nyní si každý z rodičů hradí své výdaje a potřeby samostatně. Z tohoto důvodu je nutná jejich nová dohoda o tom, kdo bude zabezpečovat stravu dítěte, pečovat o něj, hradit jeho běžné potřeby, ale i kupovat pro dítě věci vyšší hodnoty apod. Při schvalování dohody rodičů o společné výchově je soud v první řadě vázán zájmem dítěte, přičemž nejprve přezkoumává skutečnou možnost dohody mezi rodiči – bývalými partnery. Pokud se

¹⁴² Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Panorama, 1984, s. 123 - 124

¹⁴³ Hrušáková, M.: Rodinné právo v aplikační praxi: rozvod, děti, výživné. 1. vydání. Praha: Beck, 2000, s. 37, 38

¹⁴⁴ Gregorová, Z., Hrušáková, M., Králíčková, Z.: Výchova, výživa a státní sociální podpora. Právní rozhledy, 1999, č. 4, s. 169

jedná o starší dítě, které má již vlastní názor, měl by jej soud vyslechnout a k tomuto při schvalování dohody přihlídnout, ne-li jej při věku blízkém dospělosti respektovat.¹⁴⁵

Pokud rodiče předloží soudu návrh dohody o střídavé péči o nezletilého, tento by měl obsahovat, kromě určení časového intervalu, v němž se bude střídavá výchova realizovat a výše výživného hrazeného každým z rodičů, také úpravu dalších otázek spojených s touto formou výchovy, např. místo trvalého bydliště dítěte, jakým způsobem, na jakém místě a kdy bude nezletilý mezi rodiči předáván nebo otázku výběru školy, kterou bude nezletilý navštěvovat.¹⁴⁶

Nejčastěji voleným intervalem střídavé výchovy je období jednoho měsíce, což má výhodu nejen při stanovení výše výživného hrazeného druhým z rodičů rodiči, který má nezletilého daný měsíc ve výchově, ale také s ohledem na uplatňování slevy na dani z příjmu fyzických osob na dítě a vyplácení dávek státní sociální podpory (přídatky na děti, sociální příplatky), které jsou vypláceny právě v měsíčních intervalech. Rodiče se mohou dohodnout také na čtrnáctidenních či týdenních intervalech, mají-li za to, že takto bude více chráněn zájem dítěte.¹⁴⁷ Různá délka intervalů bude záviset nejen na možnostech rodičů, ale především se bude odvíjet od věku dítěte (dítě útlého věku, školák, student), jeho zdravotního stavu, způsobu přípravy na budoucí povolání a v neposlední řadě od jeho zájmů.¹⁴⁸

I u střídavé výchovy musí být při stanovení výše výživného respektována základní pravidla, tj. rodiče přispívají na výživu svých dětí podle svých schopností, možností a majetkových poměrů a právo dítěte podílet se na životní úrovni svých rodičů. Protože životní úroveň rodičů dítěte může být velmi rozdílná, je stanovení konkrétní částky výživného pro dítě velmi významné. V dohodě o střídavé výchově musí být uvedeno, jak vysokou částkou se zavazuje ten který rodič přispívat na výživu

¹⁴⁵ Hrušáková, M.: Rodinné právo v aplikační praxi : rozvod, děti, výživné. 1. vydání. Praha: Beck, 2000, s. 37, 38

¹⁴⁶: Gregorová, Z., Hrušáková, M., Králíčková, Z.: Výchova, výživa a státní sociální podpora. Právní rozhledy, 1999, č. 4, s. 169

¹⁴⁷ Hrušáková, M.: Rodinné právo v aplikační praxi : rozvod, děti, výživné. 1. vydání. Praha: Beck, 2000, s. 38

¹⁴⁸: Gregorová, Z., Hrušáková, M., Králíčková, Z.: Výchova, výživa a státní sociální podpora. Právní rozhledy, 1999, č. 4, s. 169

svého dítěte.¹⁴⁹ Podle převládající judikatury nemůže soud schválit dohodu o střídavé výchově a o výživném autoritativně rozhodnout. Pokud by rodiče sice soudu deklarovali dohodu o střídavé výchově, ale byl by mezi nimi spor o výši výživného, lze úspěšně pochybovat o tom, že by takováto střídavá výchova byla v zájmu dítěte a měla delšího trvání.¹⁵⁰

Navrhnu-li rodiče, aby soud schválil jejich dohodu o výkonu rodičovských práv a povinností pro dobu po rozvodu tak, že se dítě svěruje do střídavé výchovy obou rodičů, podle které bude dítě po dobu lichého týdne v péči matky a po dobu sudého týdne v péči otce, a že výživné ze strany matky i otce bude stejné, a souhlasí-li opatrovník dítěte s takovou dohodou, jsou dány zákonné podmínky pro to, aby soud takovou dohodu schválil.¹⁵¹

Podle § 97 odst. 3 ZR je započtení vzájemných pohledávek možné pouze dohodou stran, jedná-li se však o výživné pro nezletilé děti, je započtení vyloučeno zcela. Pokud jsou schopnosti, možnosti a majetkové poměry obou rodičů po rozvodu v podstatě vyrovnané, rodiče projevují snahu dohodnout se na stejné výši výživného a následné hrazení jednotlivých splátek výživného považují za formalismus. I v případech, kdy jsou schopnosti, možnosti a majetkové poměry jednoho z rodičů vyšší než druhého z rodičů, což odůvodňuje vyšší výživné než je výživné druhého rodiče, dochází v praxi k vzájemnému započtení splátek výživného, protože jiný způsob úhrady výživného by byl velmi nepraktickým. Pokud je interval střídavé výchovy týdenní či dvoutýdenní, musí být výživné stanoveno každému z rodičů, ač ve skutečnosti dochází k vzájemnému započtení pohledávek na výživném, a to buď úplnému, je-li stanoveno výživné oběma rodičům ve stejné výši, nebo částečnému, odůvodňují-li stanovení vyššího výživného schopnosti, možnosti a majetkové poměry jednoho z rodičů.¹⁵²

Výše uvedený text demonstruje závislost výživného na schopnostech, možnostech a majetkových poměrech obou rodičů, ale stanovené výživné musí

¹⁴⁹ Gregorová, Z., Hrušáková, M., Králíčková, Z.: Výchova, výživa a státní sociální podpora. Právní rozhledy, 1999, č. 4, s. 169

¹⁵⁰ Hrušáková, M.: Rodinné právo v aplikační praxi: rozvod, děti, výživné. 1. vydání. Praha: Beck, 2000, s. 38

¹⁵¹ Rozsudek Okresního soudu pro Prahu 3 sp. zn. 10 P 230/1998

¹⁵² Hrušáková, M.: Rodinné právo v aplikační praxi: rozvod, děti, výživné. 1. vydání. Praha: Beck, 2000, s. 38

současně respektovat také právo (i povinnost) dětí podílet se na životní úrovni svých rodičů. Dítěti, které je ve výchově matky dosahující nadprůměrného výdělku, nemůže být snižován nárok na výživné jen proto, že by jeho životní úroveň byla při stanovení přiměřené výše vyživovací povinnosti otci vyšší než u dítěte, které má otec s jinou ženou a které žije v jeho domácnosti.¹⁵³

I s ohledem na výše uvedené se přikláním k názoru, že by měla dohodě rodičů o společné nebo střídavé výchově předcházet jejich dohoda o péči o dítě a zajišťování jeho materiálních potřeb, přičemž pokud chtějí rodiče svého potomka společně vychovávat, neměli by mít problém se na podstatných náležitostech domluvit. Naštěstí ne každý vztah skončí nepřátelstvím bývalých partnerů, a tito spolu zpravidla i nadále komunikují a při péči o dítě se snaží na své vzájemné problémy zapomenout.

Výživné při omezeném styku rodiče s dítětem

Pokud dojde k dlouhodobému vyloučení jednoho z rodičů ze styku s nezletilými dětmi, který to následně považuje jako újmu na svých rodičovských právech, nelze tento důsledek přičítat nezletilým dětem. Právě jim ovšem patří výživné, které má otec platit, zvláště pak podílel-li se na současné situaci (kromě matky) také otec dětí. Z tohoto důvodu nemůže být v rozporu s dobrými mravy přiznání výživného ze strany vyloučeného rodiče.¹⁵⁴ Konfliktní vztahy mezi rodiči, které jeden z rodičů pociťuje jako újmu na svých rodičovských právech, nelze přičítat k tíži nezletilých dětí a zpochybňovat tak jejich nárok na výživné odkazem na rozpor s dobrými mravy ve smyslu § 96 odst. 2 zákona o rodině.¹⁵⁵

Výše uvedená soudní rozhodnutí demonstrují zájem společnosti na ochraně nezletilých dětí, které by neměly být trestány za jednání svých rodičů. Z tohoto důvodu musí soud vždy zkoumat, z jakých důvodů se dítě přestalo se svým rodičem stýkat. Pokud je dítě ovlivněno nevhodnou výchovou ze strany rodiče, který má nezletilého ve své péči a který vedl nezletilého od útlého věku k odmítání druhého z rodičů, nelze předpokládat, že by se dítě chovalo jinak. V těchto případech, kdy nezletilý nenese na vzniklé situaci vinu, neztrácí nárok na výživné a toto mu bude soudem v plné výši

¹⁵³ Rozsudek Městského soudu v Praze sp. zn. 39 Co 568/1998 ze dne 10.2.1999

¹⁵⁴ Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích sp. zn. 5 Co 2661/99

¹⁵⁵ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 6 Tdo 326/2004

přiznáno. Dospělé děti nebo děti ve věku blízkém dospělosti, které jsou již za své jednání plně odpovědné, by se k povinnému rodiči měly chovat, když ne s úctou, tak alespoň se zdvořilostí a respektujíc pravidla slušného chování.¹⁵⁶

Tvrzení rodiče, že je mu opakovaně a bezdůvodně bráněno ve styku se svým dítětem, bývá v praxi předmětem velmi složitého dokazování, souvisejícího s vyhotovováním znaleckých posudků pro řízení v prvoinstančním i odvolacím stupni, které je zpravidla spojeno s dlouhými lhůtami po vydání konečného rozhodnutí.¹⁵⁷

Mělo by být samozřejmostí, že pokud se oprávněný dožaduje plnění výživného od rodiče, s nímž se odmítá stýkat a ke kterému se chová velmi nevhodně, soud pečlivě uváží, zda není přiznání výživného v rozporu s dobrými mravy. Je-li odpor oprávněného k povinnému způsoben ovlivněním ze strany rodiče, který o oprávněného dlouhodobě pečuje, nebo předchozím násilnickým chování povinného k oprávněnému, měl by podle mého názoru, soud výživné v plné výši přiznat. Naopak pokud by se jednalo o ničím nepodložený rozmar dítěte, které je plně schopno posoudit následky svého jednání, přiznání výživného bych považovala za rozporné právě s ohledem na hledisko dobrých mravů.

5. 4. Tezaurace výživného

Novela zákona o rodině provedená zákonem č. 91/1998 Sb. zavedla teorií i praxí dlouho postrádanou možnost, nařídit povinnému složení určité finanční částky pro výživné splatné v budoucnu na zvláštní účet.

Smyslem tzv. tezaurace výživného je ochrana majetkových zájmů dětí, kdy je složením finanční částky na speciální účet zajištěna pravidelná výplata jednotlivých splátek výživného. Zpravidla se bude jednat o případy, kdy povinný podniká příliš riskantním způsobem, a je zde důvodná pochybnost o jeho schopnosti a možnosti plnit výživné i nadále, pokud povinný plánuje vycestovat na delší dobu do zahraničí a výživné by se z tohoto důvodu stalo prakticky nevymahatelným nebo pokud povinný

¹⁵⁶ Choděra, O.: Partnerství, manželství a paragrafy. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2002, s. 91

¹⁵⁷ Novotná, V.: Lze zakázat styk dítěte s rodiči a příbuznými. Právo a rodina, 2006, č. 9, s. 15 - 19

bez stálých příjmů získá jednorázově větší částku peněz (dědictvím, výhrou v loterii, darem).¹⁵⁸

Úroky z peněžních prostředků uložených na účtu pro účely výživného splatného v budoucnu jsou i nadále vlastnictvím povinného, který má právo po uplynutí doby, po níž bylo výživné z tohoto účtu hrazeno, požadovat jejich vyplacení.¹⁵⁹

Soud musí ve svém rozhodnutí určit konkrétní výši částky, kterou má povinný na zvláštní bankovní účet složit, a období na které se skládaná finanční částka vztahuje. Při určení výše skládané částky by měl soud přihlídnout nejen k současným schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům povinného spolu s aktuálními odůvodněnými potřebami oprávněného, ale také k předpokládaným budoucím změnám na straně oprávněného (k nástupu do základní/střední/vysoké školy, k účasti na jazykových kurzech, autoškole apod.), k předpokládané míře inflace a dalším rozhodným skutečnostem.¹⁶⁰ Vždy je třeba mít na paměti, že složením jednorázové částky na výživné splatné v budoucnu, není povinný zproštěn své povinnosti hradit výživné i po uplynutí doby, po kterou mělo výživné sloužit, bude-li jej oprávněný i po jejím uplynutí potřebovat, tj. i nadále nebude schopen se sám živit, ať už z důvodu svého věku, časově náročné přípravy na budoucí povolání nebo svého zdravotního stavu.¹⁶¹

V těchto případech však bude rozhodující rychlost, s jakou se druhý z rodičů nebo oprávněný dozví o podstupování nepřiměřených majetkových rizik, plánu vycestovat nebo o získání jednorázové finanční částky povinným rodičem a rychlost, s jakou soud o povinnosti povinného složit peněžní částku na zvláštní účet pro výživné splatné v budoucnu pravomocně rozhodne.¹⁶² Oprávněným bych v těchto případech doporučila podat návrh na vydání předběžného opatření, kterým by mohli ve velmi krátké lhůtě dosáhnout složení předpokládané finanční částky na zvláštní účet, na kterém by byly finance blokovány až do pravomocného skončení soudního řízení.

¹⁵⁸ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 340, 341

¹⁵⁹ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 341

¹⁶⁰ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 340

¹⁶¹ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 429, 430

¹⁶² Hrušáková, M.: Rodinné právo v aplikační praxi: rozvod, děti, výživné. 1. vydání. Praha: Beck, 2000, s. 37

6. Podmínky pro změnu výživného

Rozhodnutí a dohody ve věcech výživného jsou podle § 99 ZR vždy vydávány, příp. soudem schvalovány, s klauzulí „rebus sic stantibus“, jinými slovy mohou být změněna nebo zrušena při změně poměrů na straně oprávněného nebo povinného.¹⁶³ Musí jít o změnu poměrů závažnějšího rázu týkající se skutečností, na nichž je založeno dřívější rozhodnutí o rozsahu vyživovací povinnosti rodičů vůči dítěti, nikoli jen o změnu dočasnou.¹⁶⁴

Změnou poměrů se při rozhodování o změně/zrušení výživného rozumí takový stav, který je odlišný od stavu, který byl rozhodující pro vydání předcházejícího rozhodnutí, přičemž změněné okolnosti mají podstatný vliv na výši nebo další trvání výživného.¹⁶⁵ Rozhodnutí o výši výživného by mělo odpovídat stavu, který existuje v době, kdy je rozhodnutí vydáváno. Může dojít ke změně potřeb oprávněného, zejména v souvislosti s přibývajícím věkem dítěte (fyzickým vyspíváním, počínající školní docházkou, nástupem na střední, příp. vysokou školu) nebo se změnou jeho zdravotního stavu. Nebo může změna nastat v možnostech povinného plnit vyživovací povinnost v dosavadním rozsahu, zpravidla v důsledku nárůstu nebo důvodného poklesu jeho příjmu, popř. v důsledku zúžení nebo rozšíření okruhu osob, k nimž má rodič vyživovací povinnost.¹⁶⁶ Pokud k takovéto změně nedojde, soud zvyšuje vyživovací povinnost zpravidla po uplynutí tří let od předchozí úpravy.¹⁶⁷

Ke změně předcházejícího rozsudku může dojít u nezletilých dětí i bez návrhu, u zletilých oprávněných pouze na návrh, který musí obsahovat i údaj o tom, od kdy má být navrhovaná změna v návaznosti na změnu poměrů provedena.¹⁶⁸ Nejde-li o řízení o změnu výživného pro nezletilé dítě, je pro určení doby, od níž se zvyšuje výživné přiznané dřívějším soudním rozhodnutím, rozhodující den, kdy byla podána

¹⁶³ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 435

¹⁶⁴ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 344

¹⁶⁵ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 435

¹⁶⁶ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 344

¹⁶⁷ Choděra, O.: Partnerství, manželství a paragrafy. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2002, s. 94

¹⁶⁸ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 435-6

žaloba u soudu. Tvrzeu změnu poměrů v takovém případě neposuzuje soud zpětně za dobu minulou, nýbrž teprve ke dni zahájení soudního řízení.¹⁶⁹ Jde-li o výživné pro nezletilého, není soud podaným návrhem vázán a tento může, je-li to v zájmu nezletilého i překročit. Oproti tomu, jedná-li se o výživné pro zletilého, je soud podaným návrhem vázán.¹⁷⁰ V případě podstatné změny poměrů umožňuje ustanovení § 99 ZR a ustanovení § 163 odst. 1 OSŘ změnu soudního rozhodnutí o výživném pro nezletilé děti až tři roky zpětně - ode dne, kdy došlo ke změně poměrů.¹⁷¹

Rozhoduje-li soud o změně výše výživného, nemůže již přezkoumávat správnost původního rozsudku, ale musí porovnat stav rozhodující pro stanovení původního výživného se stavem, který je zde v době řízení o změně a změnu výše výživného povolit jen tehdy, pokud ke změně poměrů skutečně došlo. Pokud měl oprávněný, druhý z rodičů nebo opatrovník za to, že předcházející rozhodnutí nebylo správné z důvodu špatného zhodnocení hledisek rozhodných pro vyměření výživného, měl se domáhat změny vydaného rozhodnutí jinými procesními prostředky, např. odvoláním či ústavní stížností, nikoli novým návrhem na změnu výše výživného.¹⁷² Změnil-li soud předchozí rozhodnutí, musí ve výroku rozhodnutí také výslovně uvést, že se jedná o změnu předchozího rozhodnutí, neboť v opačném případě by zde existovala (a byla platná a účinná) dvě rozdílná rozhodnutí v téže věci.¹⁷³ V souvislosti s rozhodnutím o zvýšení výživného nelze povinnému uložit povinnost zaplatit nedoplatek vzniklý na výživném podle dřívějšího rozhodnutí soudu.¹⁷⁴

Pro změnu rozsudku upravujícího výši výživného je rozhodující okamžik, kdy došlo ke změně poměrů, tj. nikoli okamžik podání žaloby ani okamžik, v němž je rozhodováno. Pokud změna poměrů spočívá v určité jednorázové události, která podstatně změnila poměrů účastníků (vznik nové vyživovací povinnosti, přijetí oprávněného na vysokou školu apod.), nečiní určení tohoto okamžiku problém jako je tomu v případech, kdy změna poměrů spočívá v postupných drobných změnách, které

¹⁶⁹ Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 24 Co 51/1996

¹⁷⁰ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 435-6

¹⁷¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 2/1985

¹⁷² Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Panorama, 1984, s. 26

¹⁷³ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 435

¹⁷⁴ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007, s. 345

teprve až v případě určité své kvality odůvodní novou úpravou výživného. V těchto případech je na soudu, aby určil, ke kterému dni tyto změny dosáhly uvedeného stupně, a od tohoto dne stanovil počátek změny vyživovací povinnosti.¹⁷⁵ Pro posouzení předpokladů ke změně pravomocného rozsudku o výživném musí být doložen závěr, že došlo ke změně poměrů a že v důsledku toho je třeba změnit i výši výživného.¹⁷⁶ Při rozhodování o změně výživného je nutné provést srovnání okolností důležitých pro určování výživného jak v době dřívějšího, tak i nového rozhodování, a to na základě spolehlivých a úplných výsledků dokazování.¹⁷⁷ Změnou poměrů, která by měla vliv na výši vyměřeného výživného, nemůže být jen skutečnost, že otci byl vyplacen vypořádací podíl ze zaniklého společného jmění manželů.¹⁷⁸

Ačkoli ke zvýšení výživného dochází v souvislosti s narůstajícím věkem oprávněného v pravidelných intervalech, při změně poměrů na straně povinného, např. v případě zhoršení jeho zdravotního stavu, důvodného poklesu jeho příjmů nebo vzniku nové vyživovací povinnosti, dochází ke snížení výživného velice zřídka, neboť soudy přihlíží i k tomu, že od předchozí úpravy výše výživného uplynula již delší doba a dítě, které je oprávněno přijímat výživné, je již starší a má finančně náročnější odůvodněné potřeby.¹⁷⁹

Důvodem ke snížení výživného není krátkodobý pobyt dítěte u rodiče, jemuž dítě nebylo svěřeno do výživy a výchovy. Povinný si může na výživné započíst jen takové náklady, které byly učiněny na vybavení pouze tehdy, když by dítě nebylo k pobytu u něj řádně vybaveno. Jestliže však dítě k pobytu vybaveno bylo, pak je nutno takové plnění pokládat za plnění nad rámec vyživovací povinnosti, tedy za dar.¹⁸⁰

Krátkodobá pracovní neschopnost v řádu týdnů, popř. několika málo měsíců, nemá na výši výživného vliv, a to i přesto, že vždy vede ke značnému poklesu příjmů, a zpravidla i k nárůstu vlastních odůvodněných vydání (za léky, zdravotnické poplatky, služby ošetřovatelky atd.). Na změnu rozsahu vyživovací povinnosti povinného má vliv

¹⁷⁵ Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Panorama, 1984, s. 62, 63

¹⁷⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 27/1974

¹⁷⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 72/1965

¹⁷⁸ Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 22 Co 647/1999, 22 Co 477/1999

¹⁷⁹ Choděra, O.: Partnerství, manželství a paragrafy. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2002, s. 94

¹⁸⁰ Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 sp. zn. 4 P 504/1960

pouze trvalá změna stavu, spočívající např. v častých a opakovaných pracovních neschopnostech, které zásadním způsobem ovlivňují možnosti povinného získat takové příjmy, jakých by dosahoval, kdyby k opakovaným častým pracovním neschopnostem nedocházelo.¹⁸¹

Spotřebované výživné se nevrací, a proto si dlužník nemůže při snížení výživného pro nezletilé dítě zúčtovat přeplacené částky na běžné výživné.¹⁸² Kdyby ale výživné spotřebováno nebylo, vzniklo by povinnému právo na jeho vrácení, přičemž to zda bylo výživné spotřebováno či nikoli, bude vždy předmětem dokazování.¹⁸³ Došlo-li by k snížení, popř. zrušení vyživovací povinnosti ke zletilému dítěti za dobu minulou, bylo by dítě povinno přeplatek na výživném vrátit tomu, kdo jej poukázal, a to z důvodu, že se § 99 odst. 1 věta druhá ZR, vztahuje pouze na děti nezletilé.¹⁸⁴ Právo povinného žádat vrácení nespotebovaného výživného podléhá promlčení.¹⁸⁵

Pokud dojde soud k závěru, že hmotněprávní podmínky pro změnu předchozího rozsudku splněny nejsou, musí návrh zamítnout, bylo-li řízení zahájeno na návrh, příp. řízení zastavit, jestliže jej zahájil sám usnesením podle § 81 odst. 2 OSŘ.¹⁸⁶

Myšlenka zákonodárce upravovat výši výživného v závislosti na změně poměrů u oprávněného a povinného, je jistě cestou správným směrem. Bohužel se nedomnívám, že by byla v praxi aplikována správně. Velmi často se povinným, ať už z důvodu jejich zhoršeného zdravotního stavu či jiných okolností, důvodně sníží příjem nebo jim naopak přibude další vyživovací povinnost (povinnosti), ale soudy se uchylují ke snížení výše výživného i v těchto (dle mého názoru jednoznačných) případech velmi ojediněle. Naopak soudy výši výživného automaticky navyšují po uplynutí dvou tří let, aniž by fakticky podrobně přezkoumaly skutečný nárůst odůvodněných potřeb oprávněných. Nedomnívám se, že vždy vyšší věk znamená automaticky vyšší odůvodněné potřeby, a dokonce mám za to, že tyto mohou v určitých případech i poklesnout, např. z důvodu zlepšeného zdravotního stavu nebo ztráty zájmu o některý

¹⁸¹ Nová, H.: Vyživovací povinnost obávaná a opomíjená. Bulletin advokacie, 2008, č. 1-2, s. 36

¹⁸² Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 23/1964

¹⁸³ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 435

¹⁸⁴ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 382

¹⁸⁵ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 436

¹⁸⁶ Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Panorama, 1984, s. 60

z finančně náročnějších koníčků. Dalším negativním jevem, s kterým se lze u českých soudů setkat, je nezdvořilé (někdy až urážlivé) vyjádření soudu na adresu rodiče, který má dítě ve své péči, týkající se délky doby, která uplynula od předchozího soudního rozhodnutí do podání nového návrhu.

7. Výživné a dobré mravy

Při rozhodování o výši výživného, se soud řídí schopnostmi, možnostmi a majetkovými poměry na straně povinných ve spojení s odůvodněnými potřebami oprávněného, ale ještě před tímto rozhodováním o výši výživného, si musí vyřešit otázku, zda má oprávněný na výživné vůbec nárok. Aby mohl soud výživné oprávněnému přiznat, musí mezi ním a povinným existovat zákonem požadovaný příbuzenský vztah, oprávněný musí výživné nezbytně potřebovat k uspokojování svých odůvodněných potřeb, tj. nebyť schopen si je hradit jiným způsobem, a přiznání výživného nesmí být v rozporu s dobrými mravy.

Dobré mravy, ač jsou *zákonným pojmem*, nejsou zákonem definovány. Jejich obsah spočívá v obecně platných normách morálky, u kterých je dán obecný zájem na jejich respektování. Posouzení konkrétního obsahu pojmu dobrých mravů náleží vždy, případ od případu, soudci. Dobré mravy je nutné vždy posuzovat s ohledem na daný čas a místo.¹⁸⁷ Je však třeba mít na paměti, že ve vztahu k nezletilým dětem je nutné hledisko dobrých mravů interpretovat ve světle mimořádné ochrany zájmů a blaha dítěte, zakotvených v Úmluvě o právech dítěte¹⁸⁸. Jakkoli tedy lze mít pochybnosti o správnosti a morálnosti jednání nezletilého dítěte, vždy musí být rozhodující soudece veden zásadou co nejintenzivněji chránit jeho zájmy.¹⁸⁹

Výše uvedené platí i pro případ, že se nezletilé dítě dopustí nějakého zavrženíhodného jednání proti svému rodiči, za které je mu nařízena ústavní nebo i ochranná výchova. Ani v tomto případě vyživovací povinnost rodiče k tomuto dítěti zásadně nezaniká, neboť je nutné si uvědomit, že rodiče měli dítě vychovávat a pečovat o jeho mravní vývoj a současně mu měli být svým osobním životem a chováním příkladem.¹⁹⁰

Typickým případem, kdy dítěti nevzniká nárok na výživné, je situace, kdy dítě řádně nestuduje, neskládá v termínech zkoušky, zbytečně opakuje studijní ročníky

¹⁸⁷ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 421

¹⁸⁸ Úmluva o právech dítěte byla publikována sdělením č. 104/1991 Sb.

¹⁸⁹ Nová, H.: Vyživovací povinnost obávaná a opomíjená. Bulletin advokacie, 2008, č. 1-2, s. 32

¹⁹⁰ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 421, 422

apod. Podobně je tomu i v případě, kdy se již téměř dospělé nebo dokonce plnoleté dítě odmítá stýkat se svým rodičem, nebo se o něm vyjadřuje vulgárně, ale výživné od něho naopak požaduje jako něco samozřejmého. Pokud se však s povinným rodičem odmítá stýkat dítě mladšího věku, musí soud pečlivě zkoumat z jakého důvodu tak činí. Pokud by odmítání styku bylo výsledkem dlouhodobého ovlivňování ze strany druhého z rodičů, nelze klást vinu dítěti, které tak nárok na výživné neztrácí. Opačný výklad by byl v rozporu se shora uvedenou extenzivní ochranou nezletilých dětí.¹⁹¹

Výše uvedené potvrzuje i soudní judikatura, ve které byla otázka dobrých mravů zohledněna při posuzování trestnosti neplacení soudem přiznaných alimentů vůči formálně studujícímu dítěti, které však již bylo výdělečně činné ve značné míře - z hlediska naplnění formálních znaků trestného činu zanedbání povinné výživy nelze vycházet jen z ustanovení § 85 odst. 1 ZR, ale je nutné vznik a trvání vyživovací povinnosti posuzovat i z hlediska ustanovení § 96 odst. 2 ZR, podle něhož nelze výživné přiznat, jestliže by jeho přiznání bylo v rozporu s dobrými mravy.¹⁹²

Taktéž rodiče, kteří dříve neplnili svoji alimentační povinnost vůči potomkovi, záměrně se jí vyhýbali nebo dokonce tímto svým jednáním vystavili dítě nebezpečí nouze, těžko se svým požadavkem na určení vyživovací povinnosti vůči dříve zanedbávanému potomkovi uspějí. Obdobná situace nastává u rodičů, kteří se dopustili trestného činu oproti dítěti, např. týrání.

Pokud se povinný rodič o své dítě nezajímá, neprojevuje sebemenší zájem se s ním jakkoli stýkat, ve svém okolí své otcovství zapírá a na výživném mu hradí pouze soudem určenou částku, která musí být navíc exekučně vymáhána, nemůže následně svého potomka vydědit z důvodu, že o něj tento neprojevuje dostatečný zájem. Jinými slovy: pokud rodič o styk s potomkem a jeho pomoc nestojí, nelze klást následně tento jeho nezájem k tíži dítěti.¹⁹³

Ačkoli jsou právo na výživné a právo na styk s druhým rodičem právy dětí, lze se v reálném životě setkat s případy, kdy jeden z rodičů odmítne druhým rodičem

¹⁹¹ Choděra, O.: Partnerství, manželství a paragrafy. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2002, s. 91

¹⁹² Usnesení Nejvyššího soudu sp.zn. 7 Tdo 108/2009 ze dne 11.2.2009

¹⁹³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 743/2008 ze dne 18.12.2008

hrazené výživné výměnou za to, že se tento přestane s dítětem stýkat. Ačkoli je tato praxe zcela proti duchu zákona o rodině i Úmluvy o právech dítěte, mám za to, že ne vždy musí být v rozporu se zájmy dítěte. Pokud jsou vztahy mezi rodiči napjaté a tito spolu nejsou schopni ani běžné komunikace a rodič, který má dítě ve své péči je schopen tomuto poskytnout fungující rodinné zázemí s jiným partnerem, může dítě vyrůstat v harmonické rodině, namísto aby se stalo nástrojem ovlivňování ze strany obou znesvářených rodičů. Navíc rodič, který styk s dítětem za nehrazení výživného vyměnil, asi nebude mít o svého potomka skutečný zájem. Na druhou stranu, jakákoli takováto dohoda bude od počátku absolutně neplatná, a kdokoli z účastníků (včetně dítěte) může na její neplatnost kdykoli poukázat a svých práv, má-li o ně zájem, se domoci.

V některých případech je ze zákona upřednostněno blaho a zájem dítěte i před dobrými mravy. Pokud některou z domněnek určený otec nenapadne své otcovství v prekluzivní lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy se o narození potomka dozví, příp. od okamžiku, kdy učiní spolu s matkou souhlasné prohlášení o určení otcovství, bude trvat jeho alimentární povinnost k dítěti až do okamžiku, kdy dítě nabude schopnosti se samostatně živit. V současné době, kdy lze genetickou zkoušku provést za cca 5.000,- Kč, stále více tatínků zjišťuje, že vlastně tatínky nejsou a hradí tak nemalé částky na děti jiných otců, aniž by měli jakoukoli možnost tuto situaci změnit.

Jelikož medicínský pokrok nelze zastavit a provádění genetických testů zakázat, nelze než přisvědčit současné extenzivní ochraně dětí, které, měla by-li je živit pouze matka – samoživitelka, by často vyrůstaly v nedostatku, z kterého vede krátká cesta na kraj společnosti a sociálnímu vyloučení. Širší celospolečenská diskuze v této otázce by však mohla vést k odstranění současných nedostatků, kdy např. nyní všichni zúčastnění souhlasí, že zákonem určený otec není otcem biologickým, ale není v jejich silách zápis v matrice a rodném listě dítěte změnit. Ačkoli má Nejvyšší státní zástupce možnost otázku otcovství znovuotevřít i po uplynutí šestiměsíční lhůty, tohoto svého práva využívá pouze zcela výjimečně.

Poslední otázkou, o které se v této kapitole zmíním, je užití majetku dítěte pro potřeby celé rodiny. Podle § 37a odst. 2 ZR lze výnosů z majetku dítěte užít nejprve pro

jeho vlastní výživu a přiměřeně i pro potřebu celé rodiny. Majetková podstata může být dotčena jen v případě, že by vznikl nezaviněně ze strany osob výživou povinných hrubý nepoměr mezi poměry nezletilého dítěte a osob výživou povinných. Pokud dítě získalo svůj majetek zděděním či darováním, je současná právní úprava nejen v zájmu nezletilého, ale dle mého názoru i v souladu s hlediskem dobrých mravů. Oproti tomu, nabyli-li nezletilý značného majetku svojí výdělečnou činností, měli by se na výnosech z tohoto majetku i jeho majetkové podstatě podílet i jeho rodiče a sourozenci, kteří mu rozvoj talentu, zpravidla hrazením nákladných kurzů či trenérů, umožnili.

8. Výživné a jeho užití pro potřeby matky

V řízeních o určení výše výživného se lze často setkat s obavou povinné strany, ať už skutečnou nebo účelovou, aby z výživného pro dítě (děti) nebyly uhrazovány i potřeby jejich bývalé manželky či partnerky. Pokud je výživné stanoveno v obvyklé průměrné výši, je to argument zcela lichý a svědčí buď o neochotě postarat se o vlastní dítě nebo o značné neznalosti reálného života.¹⁹⁴

S ohledem na průměrnou výši soudem přiznávaného výživného, přičemž brali bychom za směrodatný medián, srovnání by vyznělo ještě výrazněji, nejenže nemohou být z výživného kryty i potřeby bývalé manželky/partnerky, ale toto nepostačuje ani na úhradu poměrné části základních potřeb dítěte za strany povinného rodiče. Jinými slovy: rodič, jemuž bylo dítě svěřeno do výchovy, se o něj osobně stará (včetně např. praní a žehlení ošacení, vaření), vychovává jej, zajišťuje mu bydlení a současně jsou na něj přeneseny náklady spojené se zajištěním stravy, ošacení, učebních pomůcek, zdravotním stavem i zajištěním volnočasových aktivit, přičemž povinný rodič mu na všechny tyto výdaje související s dítětem nezřídka (s výjimkou Prahy) přispívá pouze několik stokorun měsíčně.

Pokud však schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného rodiče umožňují stanovení výživného v nadstandardní výši, lze již tyto obavy považovat za částečně odůvodněné. V těchto případech se často přistupuje k ukládání části výživného na vázaný bankovní účet, založení stavebního spoření, investičního spoření, příp. kombinaci těchto institucí tak, aby rodič, jemuž bylo dítě svěřeno do výchovy, mohl tyto prostředky použít pouze ve prospěch dítěte se svolením soudu nebo druhého z rodičů. V případě, že by rodič, k jehož rukám je výživné hrazeno, finanční prostředky užíval pro svoji potřebu a nikoli ve prospěch dítěte, se lze obrátit na odbor sociálně-právní ochrany dětí a v závažnějších nebo opakovaných případech na soud s návrhem na změnu výchovy a výživy nezletilého.

V této kapitole si dovoluji krátkou úvahu na téma nízkopříjmové matky, jejíž schopnosti a možnosti nedovolují získání zaměstnání s vyšším příjmem a velmi

¹⁹⁴ Hrušáková, M.: Rodinné právo v aplikační praxi: rozvod, děti, výživné. 1. vydání. Praha: Beck, 2000, s. 34

nadstandardně vydělávajícího otce, kteří spolu nevychází po dobrém, přičemž v těchto případech je více než zřejmé, že bude-li dítě svěřeno do výchovy matce, bude část výživného použita na chod její domácnosti. Je však v zájmu dítěte, aby bylo svěřeno do výchovy otci, který na něj nebude mít pravděpodobně čas, ale který mu může (na rozdíl od matky) poskytnout přepychové bydlení v dobré lokalitě, finančně nákladné volnočasové aktivity, chod domácnosti vedený na profesionální úrovni externími zaměstnanci a jiné výhody plynoucí z nadbytku financí? Nebo je naopak v jeho zájmu svěřeni do výchovy matce bydlící v malém nájemním bytě na okraji města nebo i mimo něj, s čímž souvisí otázka každodenního dojíždění, spojené s pravidelnou výpomocí v domácnosti a nemožností dovolit si značkové věci apod. Obě tyto domácnosti budou pro dítě pravděpodobně dva zcela odlišné světy, jejichž důvod odlišnosti nebude (alespoň v nízkém věku) schopno pochopit.

Zde se dostává do rozporu idea zachování stejné životní úrovně dětí před i po rozvodu rodičů a idea použití výživného výlučně pro dítě. Ačkoli by v tomto případě, nedošlo by-li k rozvodu či rozchodu rodičů, byla životní úroveň před rozvodem/rozchodem na stejné výši, jaké by po rozvodu/rozchodu dítě dosahovalo, bylo by-li svěřeno otci, nelze toto hledisko přeceňovat. Soudní praxe již judikovala, že je právem dítěte podílet se na vysoké životní úrovni jednoho z rodičů, ale současně i jeho povinností podílet se na nízké životní úrovni druhého z nich¹⁹⁵. Jistým korektivem jsou v těchto situacích další (v této práci blíže nerozebírané) druhy výživného, tj. výživné rozvedených manželů, výživné mezi manželi a níže uvedený příspěvek na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a slehnutím, nedošlo-li k uzavření manželství mezi manžely.

S ohledem na výše uvedené, bych v těchto extrémních případech při svěřeni dítěte do péče méně vydělávajícímu rodiči doporučovala nejen část výživného odkládat pro jeho budoucí spotřebu, ale současně stanovit povinnému rodiči povinnost hradit dítěti např. veškeré oblečení a volnočasové aktivity. Za své praxe jsem se již s podobným rozsudkem setkala - takováto povinnost byla obsažena pouze v odůvodnění rozsudku a matce bylo současně doporučeno, aby se v případě, kdy by otec tuto povinnost dobrovolně neplnil, obrátila na soud s návrhem na zvýšení výživného. Mám za to, že ačkoli je odůvodnění rozsudku nevykonatelné, tříletá lhůta, po kterou lze

¹⁹⁵ Rozhodnutí Městského soudu v Praze sp. zn. 39 Co 568/1998 ze dne 10.2.1999

výživné požadovat zpětně, nezletilého dostatečně chrání před nerespektováním názoru soudu. Současně byla tímto rozsudkem poskytnuta otci jistota, že bude-li si řádně plnit své povinnosti, budou jeho peníze využívány ve prospěch dítěte.

Povinný rodič nemá zpravidla problém s hrazením nákladů, které jsou vynaloženy ve prospěch dítěte, což dokazuje i mimosoudní dohoda bývalých partnerů, kterou jsme v advokátní kanceláři připravovali, ve které se otec zavázal, kromě placení určité finanční částky výživného hrazené přímo matce, této nad její rámec proplatit veškeré výdaje, které vynaloží ve prospěch jejich dítěte a které mu prokáže účtenkou/daňovým dokladem. Z důvodu, že matka byla připravena se dítěti naplno věnovat a umožnit otci kdykoli styk s dítětem, odrážela tato dohoda rodičů – bývalých partnerů dle našeho profesionálního pohledu plně zájem jejich společného dítěte.

V této souvislosti je třeba také uvést, že matka dítěte může svoje náklady spojené s narozením a výchovou dítěte hradit nejen ze svého příjmu a výživného, ale také z příspěvku na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a slehnutím, dávek nemocenského pojištění a dávek poskytovaných na základě zákona o státní sociální podpoře.

Nad rámec výživného pro dítě je otec dítěte, za kterého není matka provdána, povinen matce přispívat přiměřeně na úhradu její výživy po dobu dvou let, jakož i na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a slehnutím. Ačkoli zákon hovoří pouze o příspěvku na výživu, měl by být pojímán v širším slova smyslu, tj. tak, aby mohl pokrýt všechny odůvodněné potřeby matky v přiměřeném rozsahu.

Přiměřenost příspěvku je závislá na konkrétních potřebách matky, kterými se rozumí především náklady spojené s pořízením těhotenského ošacení a obuvi, léků, jízdného do zdravotnických zařízení, případně další náklady, které nejsou zcela nebo vůbec hrazeny z pojištění matky nebo celospolečenských zdrojů. Soud však musí při rozhodování přihlížet k vlastním příjmům matky, které jí plynou z pracovního poměru, ze samostatně výdělečné činnosti nebo ze celospolečenských zdrojů. Soud by měl s ohledem na výši vlastních příjmů matky v jednotlivých měsících dále diferencovat, tj. stanovit jinou výši příspěvku na výživné pro dobu, po kterou bude matka pobírat dávky na základě předpisů o nemocenském pojištění, a jinou výši na dobu, po kterou bude pobírat dávky na základě zákona o státní sociální podpoře (zejm. rodičovský příspěvek). Předpokladem pro vznik práva na příspěvek na výživu není stav odkázanosti matky, tj.

neschopnost samostatně se živit. Předpokladem je pouze skutečnost, že v důsledku těhotenství a narození dítěte došlo ke snížení příjmů matky.¹⁹⁶

Asi nejdůležitějším institutem podporujícím vznik rodiny je mateřská dovolená. V době čerpání mateřské dovolené, tj. po dobu 28, resp. 37 týdnů, náleží ženě dávka nemocenského pojištění - peněžitá pomoc v mateřství. Poté, co žena porodí dítě, jí vznikne nárok na porodné – dávku státní sociální podpory. Počínaje skončením mateřské dovolené u matky a narozením dítěte u otce, počíná těmto nárok na rodičovskou dovolenou, který může trvat až do čtyř, resp. sedmi let věku dítěte. Po dobu čerpání rodičovské dovolené, tj. pokud rodič osobně, celodenně a řádně pečuje o své dítě mladší čtyř, resp. sedmi let, mu náleží rodičovský příspěvek poskytovaný ze systému státní sociální podpory, a to v různé výši podle délky jeho pobírání (dva, tři nebo čtyři roky). Sociální ochrana poskytuje rovněž určité materiální zabezpečení zaměstnanci, který pečuje o své nemocné dítě. K této péči je zaměstnavatel povinen poskytnout pracovní volno bez náhrady mzdy. Příjem ušlý v důsledku péče o dítě nahrazuje ošetřovné, jež je dávkou nemocenského pojištění. Je-li rozhodný příjem rodiny nižší než určitý násobek životního minima, má rodič, který pečuje o alespoň jedno nezaopatřené dítě, nárok na sociální příspěvek. Rodinám s dětmi může také pomoci pokrýt zvýšené náklady vzniklé s přirůstkem do rodiny příspěvek na bydlení, určený k řešení otázky bydlení.¹⁹⁷

Těhotným ženám a rodinám s nezaopatřenými dětmi jsou určeny i některé z účelových dávek, o jejichž přiznání rozhoduje pověřený obecní úřad podle místa trvalého pobytu žadatele. Zpravidla půjde o jednorázovou věcnou nebo finanční dávku, určenou k úhradě mimořádného výdaje, která může být poskytnuta v peněžitě formě až v částce 15.000 Kč a ve věcné formě až 8.000 Kč (v mimořádných případech až 15.000 Kč). Podmínkou pro poskytnutí této dávky je sociální potřeba. Ačkoli je dávka jednorázová, může být při existenci mimořádného výdaje poskytnuta i několikrát v roce.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 406 - 414

¹⁹⁷ Koldínská, K.: Sociální právo. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 75 - 77

¹⁹⁸ Příb, J., Břeská, N., Špundová, E., Pilátová, J.: Mateřská a rodičovská dovolená. 2. vydání. GRADA Publishing a.s., 2003, s. 133, 134

9. Možnosti vyživovací povinnosti do budoucna

9. 1. Podle návrhu nového občanského zákoníku

Dnes platný zákon o rodině ideologicky navazuje na předcházející zákon o právu rodinném z roku 1949, který vycházel ze zásad sovětského rodinného práva. Ačkoli byl současný zákon o rodině po roce 1989 několikrát novelizován, stále setrvává na principech platných v 50. a 60. letech minulého století a odděluje úpravu nemajetkových vztahů v rodině od úpravy vztahů majetkových. Po revoluci bylo zřejmé, že dosud platný občanský zákoník nemůže novým poměrům vyhovět, a byly opakovaně zahájeny práce k jeho rekonstrukci. Z rozhodnutí ministra spravedlnosti Otakara Motejla z ledna 2000 byly práce na přípravě nového občanského zákoníku obnoveny, resp. zahájeny jako nové, bez přímé vazby na předchozí pokusy. Na tomto podkladě byl vypracován věcný záměr rekonstrukce, který byl schválen vládou dne 18. dubna 2001.

Návrh nového občanského zákoníku vychází z faktu, uznaného i českým ústavním pořádkem, že přirozená svoboda člověka má přednost před státem v tom smyslu, že stát není tvůrcem svobody člověka, ale jejím ochráncem. Rodinnému právu je věnována druhá část občanského zákoníku, přičemž úprava se dotýká zejména majetkového práva manželů a jeho vypořádání, bydlení za trvání manželství, opatrovnictví, osvojení a partnerství.¹⁹⁹

Obecné pojetí rodinného práva zůstává v návrhu nového občanského zákoníku nezměněno. Návrh zákoníku v největší míře navazuje na právní úpravu platnou v současnosti, která je široce vžitá, a inspiruje se v ní. Samotná právní úprava výživného doznala pouze okrajových a dílčích změn, kdy došlo ke zpřísnění podmínek pro přiznání výživného mezi rozvedenými manžely a možnosti upravit časový interval, ve kterém je výživné hrazeno, a to buď soudním rozhodnutím nebo dohodou stran.

¹⁹⁹ Kovářová, D.: Rodinné právo v připravované rekonstrukci občanského práva. Právo a rodina, 2008, č. 2, s. 15

Jako velmi pozitivní hodnotím § 857, který stanoví fikci příjmu povinné osoby ve výši pětadvacetinásobku částky životního minima jednotlivce, pokud soudu nedoloží podklady pro zhodnocení dosahovaných příjmů a majetkových poměrů, a § 841 umožňující použít výnosy z majetku dítěte také k výživě rodičů a nezletilého sourozence dítěte, pokud žijí s dítětem v jedné domácnosti. Dokonce rodiče mohou po předchozím souhlasu soudu využít ke své vlastní výživě nebo k výživě sourozence i vlastní majetek dítěte.

9. 2. Zálohování výživného

Ačkoli se myšlenka, aby za neplatící rodiče hradil dlužné výživné stát či jiný subjekt, který by jej následně vymáhal po neplatícím rodiči, objevila v parlamentu několikrát, úprava zálohování výživného nebyla prozatím schválena a ani nelze předpokládat, že by v dohledné době schválena byla. Hrazení výživného za neplatící rodiče státem a jeho následné vymáhání tímto prosazuje zejména Česká strana sociálně demokratická, které se téměř podařilo tento zákon schválit před volbami v roce 2006, ale po vetu prezidenta už nemohla nově zvolená poslanecká sněmovna veto prezidenta přehlasovat. V roce 2007 neprošel poslaneckou sněmovnou další návrh ve třetím čtení. V letošním roce 2009 přišla taktéž Česká strana sociálně demokratická s návrhem na určení minimálního výživného, tabulek pro určení výše výživného a hrazení náhradního výživného ve výši jedné poloviny minimálního výživného rodinám s nárokem na rodičovský příspěvek, v nichž jeden z rodičů výživné na dítě neplatí. Tento návrh nepočítal s možností vymáhání dlužného výživného státem z důvodu, že by náklady na jeho vymáhání byly vyšší než předpokládané vymožené výživné.

Pravicový poslanci tento návrh odmítají zpravidla z důvodu, že dle jejich názoru zavádí novou sociální dávku, která zatíží neúměrným způsobem státní rozpočet, a která fakticky zbaví povinné dlužníky povinnosti hradit alimenty. Česká strana sociálně demokratická společně s tímto zákonem prosazovala také zavedení tabulek pro určení výše výživného a možnost zabavit rodiči, který nehradí alimenty, řidičský průkaz.

Bohužel i tato otázka ukazuje velmi nízkou vymahatelnost práva v České republice, když i zákonodárci přiznávají, že důvodem jejich odmítní tohoto zákona je skutečnost, že se dlužné výživné nepodaří státu ve většině případů vymoci. Jak ale mají dlužné výživné vymáhat matky samoživitelky s obecně nízkou úrovní příjmů, když se to nemá podařit ani státu?

Myšlenka zálohování výživného státem není nová, podobná právní úprava platí z evropských zemí např. na Slovensku, v Rakousku, Německu a ve Švédsku. Slovenský model, který umožňuje následně dlužné výživné vymáhat spolu s penálem ve výši 25% státem uhrazené částky, zadržet řidičský průkaz povinného rodiče do doby uhrazení dlužného výživného a ukládat vysoké sankce za neplacení výživného, které mohou dosáhnout až částky 33.000,- EUR, by se mi zdál, samozřejmě za předpokladu, že by bylo neuhrazené výživné následně skutečně vymoženo, za převzetí hodný.

Pokud by se této role nechtěl ujmout stát, jistě by se našel jiný subjekt, který by tak za přesně stanovených podmínek a pod kontrolou státu, rád činil v rámci své podnikatelské činnosti. Již mnohokrát se ukázalo, že soukromé subjekty fungují lépe, efektivněji a hospodárněji než stát a jeho orgány. Rodič s dítětem ve své péči by měl výživné uhrazeno s minimálním prodlením, což by jistě bylo v zájmu dítěte, který prostupuje celým zákonem o rodině; povinní rodiče by si uvědomili, že se nelze beztrestně vyhýbat svým povinnostem; a zastřešující subjekt, který by dlužné výživné hradil a následně vymáhal, by měl z úspěšně zakončených případů zisk ve výši 25%.

9. 3. Tabulkové určení výše výživného

Jak jsem již uvedla v předcházejících kapitolách, soudní praxe je v otázce určení výše výživného značně nejednotná a z tohoto důvodu se lze v tisku setkat i s titulky typu: loterie o alimenty. Ke sjednocení výše soudem přiznávaných výživných by přispěla buď sjednocující judikatura Nejvyššího soudu v rámci řízení o dovolání, kterou by soudy nižšího stupně respektovaly, zvláště pokud by byla podložena přesvědčivými odůvodněními, nebo pomocné soudcovské tabulky sloužící pro orientační výpočet výše výživného.

Takovéto tabulky platící již dnes v některých evropských zemích, např. ve shora uvedeném Německu a Rakousku, dávají soudcům návod, v jaké výši by se měla stanovená výše výživného pohybovat v závislosti na věku oprávněného a výši příjmu povinného. Soudce pak po přihlédnutí ke specifickým každého jednotlivého případu, jimiž se rozumí zejména výdaje související se zdravotním stavem oprávněného a počet dalších vyživovacích povinností povinného, dle tabulky vypočtenou výši výživného poníží či naopak zvýší.

S podobnou snahou přišla počátkem letošního roku Česká strana sociálně demokratická, jejíž návrh týkající se výživného obsahoval i minimální a maximální výši výživného. Dle tohoto návrhu zákona by rodič, který by neměl dítě ve své péči, platil měsíčně alespoň 1.400 Kč na dítě do šesti let věku a 1.680 Kč na dítě starší. Nadprůměrně vydělávající rodiče by pak platili měsíční výživné až ve výši 13.200 Kč. Výživné by se pravidelně valorizovalo spolu s růstem životního minima. Tomuto návrhu se nadala upřít snaha celou tuto problematiku nějakým způsobem řešit, ale dle mého názoru by si zasloužil detailnější rozpracování a především větší celospolečenskou diskuzi.

Bylo by-li minimální výživné zavedeno, rodič, kterému by bylo dítě svěřeno do péče, by měl jistotu, že soudem přiznané výživné, bude dosahovat alespoň této minimální výše. Oproti tomu zůstává otázkou, jak reálně toto výživné, byť v minimální výši, vymoci za situace, kdy povinný rodič nemá žádných příjmů nebo je z důvodu svého zdravotního stavu odkázán na dávky vyplácené státem.

Pomocné soudcovské tabulky a přesně daná kritéria modifikující výši takto vypočteného výživného by jistě přispěly k větší předvídatelnosti práva a možnosti účastníků uzavřít Dohodu o úpravě výchovy a výživy nezletilého, kterou by soudu následně předložili ke schválení. Za dnešní situace, kdy téměř nelze výši alimentů dopředu odhadnout, jsou někteří z rodičů vedeni snahou získat od druhého rodiče, pokud možno co nejvíce, a naopak povinný rodič chce na výživném platit co nejméně, což možnost uzavření dohody značně komplikuje, až vylučuje.

Na Slovensku a v Polsku mohou exekutoři přistoupit k vydání příkazu na zadržení řidičského průkazu do doby, než bude povinným uhrazeno dlužné výživné.

Ačkoli je dlouhodobé neplacení výživného trestným činem, pro mnoho rodičů nemá tento fakt přílišný preventivní význam, ať už z důvodu, že jednou za několik měsíců uhradí na výživném pár stokorun nebo s ohledem na nízké tresty, které jsou za neplacení výživného ukládány, nehledě na skutečnost, že druhý z rodičů trestním stíháním spíše hrozí než by jej chtěl skutečně vyvolat. Oproti tomu zadržení řidičského průkazu pocítí povinný téměř okamžitě a bezprostředně. Většina současných dospělých si již téměř nedovede představit život bez auta a lze předpokládat, že by rodiče náležející do této skupiny raději dlužné výživné uhradili dobrovolně, než čekali na případné uložení této sankce.

10. Závěr

10.1. Shrnutí

Ačkoli vyživovací povinnost vyplývá přímo ze zákona a rozumí se jí zabezpečování a úhrada osobních potřeb mezi subjekty rodinněprávního vztahu, což zahrnuje nejen výživu v nejužším slova smyslu, ale i uspokojování ostatních hmotných a kulturních potřeb, v praxi se lze velmi často setkat s názory, že tato vyplývá až ze soudního rozhodnutí a měla by pokrývat pouze nejnutnější potřeby oprávněného. I z tohoto rozšířeného názoru neprávnicků je vidět, že ač se výživné dotýká každého člověka, ne každý má o tomto základní informace.

Přímo ze zákona o rodině vyplývá celkem pět druhů vyživovacích povinností, tj. vyživovací povinnost mezi rodiči a dětmi, vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými, vyživovací povinnost mezi manžely, jakož i vůči rozvedenému manželovi, a příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce. Kromě těchto případů může být výživné poskytováno dobrovolně, přičemž jeho výše i délka doby, po níž bude poskytováno, závisí pouze a výlučně na vůli osoby, která výživné takto poskytuje.

Při rozhodování o výši výživného, se soud řídí schopnostmi, možnostmi a majetkovými poměry na straně povinných ve spojení s odůvodněnými potřebami oprávněného, ale ještě před tímto rozhodováním o výši výživného si musí vyřešit otázku, zda má oprávněný na výživné vůbec nárok. Aby mohl soud výživné oprávněnému přiznat, musí mezi ním a povinným existovat zákonem požadovaný příbuzenský vztah, oprávněný musí výživné nezbytně potřebovat k uspokojování svých odůvodněných potřeb, tj. nebyť schopen si je hradit jiným způsobem, a přiznání výživného nesmí být v rozporu s dobrými mravy.

V této práci byla věnována největší pozornost vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem, a to z důvodu jejího významu a důležitosti. Tato vyživovací povinnost trvá ode dne narození dítěte, příp. jiných skutečností, do okamžiku, než je dítě schopno se samo živit, přičemž může zanikat i postupně, v závislosti na postupném nabývání schopností

dítěte se samo živit. Jinými slovy může zaniknout ještě před dosažením plnoletosti dítěte, ale také až ve značném časovém rozestupu od jejího dosažení, příp. nemusí zaniknout nikdy. Je-li k výživě povinno více osob, tyto plní vyživovací povinnost dílčím způsobem, nikoli solidárně. Při určování výše výživného se vychází ze schopností, možností a majetkových poměrů povinného ve spojení s odůvodněnými potřebami oprávněného v závislosti na jeho věku, zdravotním stavu, zájmech a jeho vlastním majetku. Jestliže rodič, který má výživné platit dosahuje nadstandardních příjmů, může být část výživného vyplácena dítěti pravidelně a část se formou spoření odkládat na zabezpečení jeho potřeb v budoucnu. Dítě má právo (ale i povinnost) podílet se na životní úrovni svých rodičů.

Vyživovací povinnost rodičů a dětí je vzájemná, tj. děti, které jsou schopny se samy živit, jsou povinny zajistit svým rodičům slušnou výživu, jsou-li rodiče na výživné poskytované dětmi odkázáni. Rodiče mají nárok na průměrnou životní úroveň ve společnosti, ale soudní řízení týkající se určení výživného pro rodiče jsou v praxi velmi výjimečná. Ani tato vyživovací povinnost není solidární, ale každé z dětí ji plní vůči rodičům poměrně podle svých schopností, možností a majetkových poměrů.

Všechna rozhodnutí a dohody ve věcech výživného jsou vždy vydávány, příp. soudem schvalovány, s klauzulí „rebus sic stantibus“, tj. mohou být změněna nebo zrušena, nastane-li trvalá změna poměrů závažnějšího rázu týkající se skutečností, na nichž je založeno dřívější rozhodnutí, a to buď na straně oprávněného nebo povinného.

10.2. Úvahy a náměty na zlepšení

Z důvodu, že již několik let připravovaný občanský zákoník úpravu vzájemné vyživovací povinnosti rodičů a dětí téměř nemění a jeho schválení se stále odkládá, mám za to, že bychom se měli ohledně řešení této otázky inspirovat v okolních státech, a to pokud možno co nejdříve tak, aby změny mohly nastat dříve, než nabude účinnosti nový občanský zákoník. Jistě by se dalo zařídít, aby nyní provedené změny zákona o rodině byly implementovány nejen do nyní platného zákona o rodině, ale současně i do připravovaného návrhu občanského zákoníku.

První problém, který bych doporučovala odstranit, je nejednotná soudní judikatura v otázce výše přiznávaného výživného. Nezřídka se stává, že jsou v podobných případech vydávány zcela rozdílné rozsudky se zcela odlišnou výší soudem stanoveného výživného. Tyto protichůdné rozsudky vydané nezřídka v rámci jednoho soudu, následně způsobují nedůvěru rodičů v nezávislost, nestrannost, spravedlnost a profesionalitu české justice.

Řešením by dle mého názoru mohlo být uzákonění možnosti podat dovolání i v otázkách výživného, přičemž judikatura Nejvyššího soudu by působila (přesvědčivostí svých odůvodnění) jako sjednocující prvek. Jiným východiskem může být zavedení soudcovských tabulek, na jejichž základě by se výše výživného vypočítávala, a kritérií, která by výši vypočteného výživného modifikovala. Všechny tyto faktory by jistě přispěly k určování podobné výše výživného v podobných případech a tedy větší předvídatelnosti práva, což by dle mého názoru mělo pozitivní vliv na účastníky soudních řízení a možnosti uzavírání dohod v této otázce.

Samozřejmostí by mělo být zavedení určitého minimálního výživného, na které by měl každý z oprávněných (v závislosti na svém věku a zdravotním stavu) nárok. Nedomnívám se, že by výživné ve výši několika stokorun bylo schopné pokrýt alespoň část nákladů na výživu a výchovu oprávněného. Pokud by na povinném nezávislé okolnosti (zejména jeho zdravotní stav) neumožňovaly stanovení výživného alespoň v této minimální míře, nebyly by splněny podmínky pro jeho přiznání a vyživovací povinnost by museli plnit ostatní z povinných ve zvýšeném rozsahu.

Jistě není problém spočítat minimální náklady, které musí být povinnými na dítě určitého věku vynaloženy, a z těchto toto minimální výživné stanovit přesnou částkou, která by se každoročně valorizovala o výši inflace. Některá stále platná rozhodnutí (zpravidla soudů z oblastí České republiky s nízkou životní úrovní) přiznávající výživné do jednoho tisíce korun, se sice zabývají schopnostmi, možnostmi a majetkovými poměry povinného, ale už zcela pomíjí otázku odůvodněných potřeb oprávněného, které by měly být zajištěny v první řadě.

Dalším problémem, s nímž by se měla česká právní úprava a především praxe vypořádat, je nízká vymahatelnost výživného. Dokonce i stát, jehož možnosti vymáhání by měly být nejrozsáhlejší, se možnosti zálohování výživného a jeho následného vymáhání po dlužnících z tohoto důvodu bojí. K čemu je oprávněnému pravomocné rozhodnutí, když není v praxi vymahatelné? Povinní totiž dobře vědí, že stačí zaplatit každé čtyři měsíce pár stokorun, aby nemohli být obviněni z trestného činu zanedbání povinné výživy. Z tohoto důvodu, brání-li se této možnosti stát, by mělo být zálohování výživného přenecháno soukromé společnosti pod přísnou kontrolou státu, která by takto uhrazené výživné, následně vymáhala po povinných s určitým penálem, které by pokrylo její náklady na provoz a současně této vytvářelo přiměřený zisk.

Jinou možností, jak donutit povinné plnit své závazky by mohlo být zadržení řidičského průkazu do doby úplné úhrady dlužného výživného. Ač spolu výživné a řidičský průkaz nesouvisí, bylo by plně v zájmu oprávněných rozšířit možnosti vymáhání výživného i do této podoby, jako tak učinily některé sousední státy.

V České republice je nízká vymahatelnost práva obecným problémem, dlužníci znají způsoby jak svůj majetek zatajit a papírově převést na jiné osoby, čímž jej nemůže pověřený exekutor (soud provádějící exekuci) zabavit a z výsledku zpeněžení uspokojit pohledávky věřitele. Zabavení řidičského průkazu (spolu s výší sankcí za řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění) a především uzákonění vyššího penále, které by bylo splatné spolu s dlužným výživným, by jistě přispělo k větší vymahatelnosti práva a především k posílení práv oprávněných.

Nachází-li se povinný ve výkonu trestu odnětí svobody pro spáchání úmyslného trestného činu, nemělo by mu být z tohoto důvodu výživné snižováno, protože povinný si pokles výdělku způsobil úmyslně. Pokud by pracovní možnosti věznic neumožňovaly plnění pracovní povinnosti v míře umožňující plnou úhradu

výživného, doporučovala bych v těchto případech (a to zejména v případech, kdy byl povinný odsouzen za úmyslný trestný čin proti oprávněnému nebo druhému z rodičů) přistoupit i k rozprodeji jeho majetku a z výtěžku uspokojovat pohledávky na výživném.

Samozřejmě by musela být výše uvedená změna doprovázena výrazným zvýšením počtu pracovních míst ve věznicích a tedy reálnou možností odsouzených osob získat i po dobu výkonu trestu odnětí svobody příjem, z kterého by mohlo být výživné placeno.

Vyživovací povinnost dětí vůči rodičům by měla být mezi veřejností popolarizována do té míry, aby si i rodiče byli svých práv vědomi a především, aby se tato svá práva nebáli, byť soudní žalobou, uplatnit.

Otázka vyživovací povinnosti rodičů a dětí by jistě stála za širší celospolečenskou diskuzi, která by měla předcházet zavedení výše uvedených změn, a to nejen s ohledem na sjednocení soudní judikatury a posílení možností vymáhání výživného, ale i s ohledem na posílení práv seniorů, kteří si svých práv, např. požadovat plnění výživného po svých mnohem lépe situovaných dětech, často nejsou vědomi nebo se je stydí uplatnit.

Seznam zkratek

ZR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o rodině	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
OZ	zákon č. 64/1963 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
R	sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek vydávaná Nejvyšším soudem České republiky (dříve Nejvyšším soudem ČSFR, ČR a SR)
oprávněný	osoba, které svědčí nárok na výživné
povinný	osoba, která má zákonnou povinnost vyživovat jiného

Seznam literatury

Literatura:

- Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3., přepracované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006
- Plecitý, V., Salač, J.: Základy rodinného práva. 1. vydání. Praha: Eurounion, 2001
- Krausová, L., Novotná, V.: Sociálně-právní ochrana dětí. 1. vydání. Praha: ASPI, 2006
- Choděra, O.: Partnerství, manželství a paragrafy. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2002
- Hrušáková, M.: Rodinné právo v aplikační praxi: rozvod, děti, výživné. 1. vydání. Praha: Beck, 2000
- Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost: praktická příručka s judikaturou a vzory. 1. vydání. Praha: Linde, 1995
- Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné 3. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, 2007
- Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Panorama, 1984
- Koldínská, K.: Sociální právo. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007
- Hrušáková, M., a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005
- Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde a.s., 2007
- Nová, H., Valehrach, K.: Rodinné vztahy v soudní praxi, Praha: Prospektrum, 1995
- Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z.: Občanský soudní řád. 7. vydání. Praha: C.H.Beck, 2006
- Přib, J., Břeská, N., Špundová, E., Pilátová, J.: Mateřská a rodičovská dovolená. 2. vydání. GRADA Publishing a.s., 2003
- Kohoutková, M.: Zálohování výživného na děti státem – komparativní studie (diplomová práce). Právnická fakulta Masarykovy univerzity
- Motejl, O a kol.: Rodina a dítě: sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2007

Periodika:

Nová, H.: Vyživovací povinnost obávaná a opomíjená. Bulletin advokacie, 2008, č. 1-2, s. 31 - 41

Arnoldová, M.: Vyživovacia povinnosť rodičov voči deťom v Rakúsku. Justičná revue, 1991, č. 8-9, s. 54 - 56

Haderka, J.: K problematice vyživovací povinnosti prarodičů vůči vnukům. Socialistická zákonost, 1971, č. 9, s. 509 - 515

Filouš, M.: Bydlení u rodičů – právo, nebo povinnost. Právo a rodina, 2007, č. 10, s. 19 - 23

Lužná, R.: Výživné v případě úmrtí povinné osoby. Právo a rodina, 2006, č. 3, s. 16

Kovářová, D.: Výživné mezi rodinnými příslušníky – nebývá to jednoduché. Právo a rodina, 2005, č. 5, s. 5 - 12

Halouzka, V.: Poskytování bydlení jako součásti výživy mezi předky a potomky. Socialistické soudnictvo, 1978, č. 11-12, s. 42 - 50

Vyoral, A.: Splatné dávky výživného a smrt osoby oprávněné či povinné k výživě. Socialistická zákonost, 1965, č. 1, s. 43 - 44

Till, E.: Několik otázek k problematice výživného pro zletilou osobu. Bulletin advokacie, 1979, č. 4-6, s. 8 - 14

Češka, Z.: Ještě k některým aktuálním otázkám výkonu rozhodnutí. Socialistická zákonost, 1965, č. 2, s. 19 - 26

Hanuš, L.: K určení výživného „hrazeného“ osobou zbavenou osobní svobody v důsledku úmyslné trestné činnosti. Právní rozhledy, 2008, č. 8, s. 297

Houdek, R.: Trest odnětí svobody a vyživovací povinnost. Socialistická zákonost, 1966, č. 1, 109 - 115

Vrcha, P.: Rozhodování o výživném rodiče-podnikatele. Právní rádce, 2003, č. 2, s. 14

Gregorová, Z., Hrušáková, M., Králíčková, Z.: Výchova, výživa a státní sociální podpora. Právní rozhledy, 1999, č. 4, s. 169

Novotná, V.: Lze zakázat styk dítěte s rodiči a příbuznými. Právo a rodina, 2006, č. 9, s. 15 - 19

Kovářová, D.: Rodinné právo v připravované rekonstrukci občanského práva. Právo a rodina, 2008, č. 2, s. 15

Zákony:

Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 64/1963 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů

Zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů

Resumé

Maintenance Duty between Parents and Children

This thesis deals with the theme: “Maintenance duty between parents and children”. I have chosen this theme because the maintenance duty implicates each of us and at the same time I became familiar with the issue during my practice in a solicitor’s office.

The maintenance duty between parents and children is set up by Act 94/1963 Coll. and forms an important part of family law. The issue of maintenance duty of parents towards children has been continually pursued by different authors like Milana Hrušáková, Olga Těžká, or Hana Nová.

Parents have a legal duty to maintain their children if the child is not able to earn for living on his own, the parents are able to pay the maintenance and provision of maintenance is not *contra bonos mores*. The extent of maintenance duty is given by abilities, possibilities and property conditions of the liable parent and by the needs of the children.

Main purpose of this thesis is to specify the ways and reasons of court decisions regarding alimony and which criteria should be suppressed and which emphasized.

Chapter 2 deals with the maintenance duty in a wider context and sums up the fundamental principles and legal regulations. Aside from the current Czech legal system, several foreign legal forms are discussed and a short historical development of the maintenance duty is presented.

Chapter 3 and 4 deals with the particular conditions of development, range and abolishment of the maintenance duty of both parents towards children and vice versa. Emphasis of the work is in the fifth chapter that discusses factors determining adequate alimony. Such factors could be related to both the obligor and obligee.

Chapters 6 to 8 discuss the possibilities of revision of the previous decisions, appliance of the *bono mores* principle and avoidance of the misuse of the resources by the receiving parent.

Chapter 9 suggests future improvements to the alimony system, inspired by the practice in foreign countries.

Final chapter briefly summarizes contents of the thesis and pinpoints weak points of the current legislation.

Klíčová slova: vyživovací povinnost, výživné

Keywords: maintenance duty, alimony